

Національний університет «Одеська юридична академія»

Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КІПЕР Олег Олександрович

УДК 343.123.1:343.131 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРОЦЕСУАЛЬНА САМОСТІЙНІСТЬ СЛІДЧОГО ЯК ГАРАНТІЯ
ВСЕБІЧНОГО, ПОВНОГО Й НЕУПЕРЕДЖЕНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова
експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Галузь знань – 081 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії (кандидата
юридичних наук)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.О. Кіпер

Науковий керівник: **АЛЕНІН Юрій Павлович**
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Одеса – 2017

АНОТАЦІЯ

***Кінер О.О.* Процесуальна самостійність слідчого як гарантія всебічного, повного й неупередженого розслідування у кримінальному провадженні.** - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2017.

Дисертація є першим у вітчизняній науці спеціальним комплексним дослідженням інституту процесуальної самостійності слідчого на основі положень КПК України 2012 р. та матеріалів правозастосовної практики.

У дисертації розглянуто слідчого як суб'єкта кримінального провадження, його процесуальне становище у сучасному кримінальному провадженні України та функціональну спрямованість його процесуальної діяльності. Обґрунтовано, що слідчий у кримінальному провадженні реалізовує по суті дві кримінально-процесуальні функції: досудове розслідування та обвинувачення, які є процесуально сумісними та не порушують принципу змагальності.

Досліджено сутність та значення процесуальної самостійності слідчого у кримінальному провадженні, встановлено її зміст та межі, а також роль процесуальної самостійності слідчого у всебічному, повному й неупередженому розслідуванні кримінального провадження. Під процесуальною самостійністю слідчого слід розуміти загальне положення досудового розслідування, що є засобом реалізації принципу всебічного, повного та неупередженого встановлення обставин кримінального провадження, яке полягає у повноваженнях слідчого самостійно на підставі свого внутрішнього переконання та керуючись законом починати досудове розслідування, визначати напрямки розслідування, приймати відповідні

процесуальні рішення та вчиняти дії, пов'язані з розслідуванням кримінального правопорушення, щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, за винятком випадків, коли законом передбачене отримання на це згоди (рішення) прокурора чи дозволу слідчого судді, визначати порядок і послідовність проведення цих процесуальних дій та нести повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення (застосування), а також відстоювати (захищати) ці повноваження, передбаченими КПК України засобами.

Визначено елементи процесуальної самостійності слідчого, які мають забезпечувати всебічність, повноту та неупередженість розслідування: право починати досудове розслідування; самостійно визначати напрямки розслідування; приймати процесуальні рішення у кримінальному провадженні; самостійно визначати порядок і послідовність проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій; проводити оцінку докази за своїм внутрішнім переконанням.

Проаналізовано існуючі проблеми реалізації та визначено перспективи вдосконалення наступних основних елементів процесуальної самостійності слідчого у кримінальному провадженні: внутрішнього переконання слідчого як підґрунтя його процесуальної самостійності; процесуальних повноважень слідчого як основного прояву його процесуальної самостійності; механізмів взаємодії слідчого з прокурором, слідчим суддею, керівником органу досудового розслідування та оперативними підрозділами. В результаті цього сформульовано деякі науково обґрунтовані пропозиції щодо посилення процесуальної самостійності слідчого у кримінальному провадженні.

Вперше обґрунтовано необхідність надання слідчому можливості оскарження вказівок прокурора з найважливіших питань розслідування та їх невиконання до розгляду їх прокурором вищого рівня, а саме щодо: повідомлення про підозру; кваліфікації кримінального правопорушення та обсягу підозри; складання обвинувального акту; клопотання про застосування

примусових заходів виховного або медичного характеру; закриття провадження.

Запропоновано з метою гарантування процесуальної самостійності слідчого надати йому право самостійно відсторонитися від проведення досудового розслідування шляхом подання рапорту про це керівнику органу досудового розслідування у разі визнання прокурором вищого рівня законними вказівок або доручень прокурора з найважливіших питань розслідування.

Доведено доцільність надання слідчому права самостійно приймати рішення про проведення такої слідчої (розшукової) дії як освідчування особи (ст. 241 КПК України) та негласних слідчих (розшукових) дій: установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України) та спостереження за особою (ст. 269 КПК України).

З метою усунення правової прогалини запропоновано врегулювати у КПК України порядок офіційного звернення та отримання рішення прокурора про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування, закриття кримінального провадження з відповідних підстав, проведення слідчих (розшукових) дій, які проводяться за рішенням прокурора, шляхом звернення слідчого з клопотанням про прийняття відповідного рішення або проведення відповідної слідчої дії до прокурора, який невідкладно або протягом доби повинен його вирішити та винести відповідну постанову.

Аргументовано доцільність закріплення у КПК України обов'язку керівників оперативних підрозділів вживати заходів для максимального сприяння та надання допомоги слідчому, прокурору при проведенні невідкладних слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій протягом трьох діб з моменту встановлення факту вчинення кримінального правопорушення або отримання заяви чи повідомлення про це, для чого слідчий, прокурор звертаються з відповідним дорученням.

Ключові слова: слідчий; суб'єкти кримінального провадження; органи досудового розслідування; процесуальна самостійність слідчого; процесуальний статус слідчого; всебічне, повне й неупереджене розслідування.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кіпер О.О. Процесуальна самостійність слідчого в умовах реформованого кримінального процесуального законодавства України //Вісник прокуратури. 2015. №5 (167). С. 68-77.
2. Кіпер О.О. Роль процесуальної самостійності слідчого у всебічному, повному й неупередженому розслідуванні кримінального провадження //Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2015. №3. С. 145-154.
3. Кіпер О.О. Деякі шляхи підвищення ефективності взаємодії слідчого з оперативними підрозділами як засобу посилення процесуальної самостійності слідчого //Вісник кримінального судочинства. 2016. №5. С. 41-47.
4. Кіпер О.О. Розширення самостійних повноважень слідчого як основного вияву його процесуальної самостійності //Jurnalul juridic national: teorie și practică. №1. 2017. С. 142-145.
5. Кіпер О.О. Механізм взаємодії слідчого з прокурором: недоліки та шляхи вдосконалення [Електронний ресурс] //Юридичний науковий електронний журнал. 2017. №1. С. 169-173. URL: http://lsej.org.ua/1_2017/44.pdf.
6. Кіпер О.О. Щодо вдосконалення механізму взаємодії слідчого із керівником органу досудового розслідування //Право і суспільство. 2017. №1. С. 247-251.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Кіпер О.О. Щодо сучасного стану процесуальної самостійності слідчого за КПК України 2012 року //Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 травня 2015 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 /відп. ред.. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2015. С. 313-315.

8. Кіпер О.О. Посилення процесуальної самостійності слідчого як необхідна умова всебічного, повного й неупередженого розслідування //Актуальні проблеми кримінального права та процесу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 12 червня 2015 р.). Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2015. С. 132-135.

9. Кіпер О.О. Зміст процесуальної самостійності слідчого //Теоретичні аспекти організації досудового розслідування: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 4 грудня 2015 р.). Харків: ХНУВС, 2015. С. 380-383.

10. Кіпер О.О. Внутрішнє переконання слідчого як підґрунтя його процесуальної самостійності //Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держав та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 /Відп. ред.. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2016. С. 346-348.

11. Кіпер О.О. Щодо класифікації повноважень слідчого у кримінальному провадженні [Електронний ресурс] //Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 3 березня 2017 року). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 539-542.

URL: http://nadpsu.edu.ua/images/nauka/naukovi_konferencii/arhiv/NADPSU_3_03_2017.pdf

12. Кіпер О.О. Механізм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами: деякі недоліки та шляхи їх усунення //Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства (до 70-річчя д.ю.н., професора Аленіна Юрія Павловича): матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 21 квітня 2017 р. /за ред. Г.О. Ульянової, І.В. Гловюк; відп. за вип. І.В. Гловюк; уклад. В.А. Завтур; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.» [та ін.]. Одеса: Юридична література, 2017. С. 149-153.

Kiper O.O. The procedural independence of an investigator as a guarantee of comprehensive, full, and impartial investigation in criminal proceedings. – Manuscript.

Dissertation for the Candidate of Law Degree, specialty 12.00.09 - criminal process and criminalistics; forensic examination, operational-search activity. - National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2017.

The dissertation is the first special comprehensive research in the national science of the institute of procedural independence of the investigator on the basis of the CPC of Ukraine in 2012 and materials of law enforcement practice.

The dissertation considers the investigator as a subject of criminal proceedings, his procedural position in modern criminal proceedings of Ukraine and the functional orientation of his procedural activity. It is substantiated that the investigator in criminal proceedings implements two criminal-procedural functions: pre-trial investigation and accusation, which are procedurally compatible and do not violate the adversarial principle.

The essence and importance of procedural independence of the investigator in the criminal proceedings were examined, its meaning and limits were found, and also the role of procedural independence of the investigator thorough comprehensive, complete and impartial investigation of criminal proceedings. The procedural independence of the investigator must be understood as a general state of pre-trial investigation, it's a mean of implementing the principle of comprehensive, complete

and impartial inquiries of criminal proceedings which is the powers of the investigator to begin pre-trial investigation independently under his internal beliefs and guided by the law, to determine the direction of the investigation, take appropriate procedural decisions and actions related to the investigation of a criminal offense, application measures to ensure criminal proceedings, except when the law requires to obtain consent (decision) of the prosecutor or the investigating judge, to determine the order and sequence of these proceedings and be fully responsible for their legitimate and timely conducting (application), and to defend (protect) these powers, provided by the methods in the CPC of Ukraine.

The elements of procedural independence of the investigator were defined, which should ensure the comprehensiveness, completeness and impartiality of the investigation: the right to begin pre-trial investigation; to determine directions of investigation independently; to make procedural decisions in criminal proceedings; to determine the order and sequence of investigative (detective) and other procedural actions independently; to evaluate evidence according to his internal convictions.

The existing problems of realization were analyzed and perspectives of improvement of the following basic elements of procedural independence of the investigator in criminal proceedings were defined: internal conviction of the investigator as the basis of his procedural independence; procedural powers of the investigator as the main manifestation of his procedural independence; mechanisms of interaction of the investigator with the prosecutor, investigating judge, head of the pre-trial investigation agency and operational units. As a result, some scientifically substantiated proposals for strengthening the procedural independence of the investigator in criminal proceedings were formulated.

The necessity of providing the investigator with the possibility of challenging the directions of the prosecutor on the most important issues of investigation and their non-compliance to the prosecutor of a higher level was substantiated, namely: notification of suspicion; qualifications of the criminal offense and the amount of

suspicion; drawing up an indictment; motion to impose compulsory medical or educational measures; closing proceedings.

In order to guarantee the procedural independence of the investigator, he should be empowered to exclude himself from the conduct of pre-trial investigation by submitting a report to the head of the pre-trial investigation agency if the higher level public prosecutor recognize the legitimacy of the directives and instructions on the most important issues of the investigation.

The expediency of providing the investigator right to make decisions about the conduct of such investigative (detective) actions as examination of a person (Art. 241 of the CPC of Ukraine) and covert investigative (detective) action: establishing the location of a radio electronic device (Art. 268 of the CPC of Ukraine) and surveillance of an individual (Art. 269 of the CPC of Ukraine).

In order to eliminate legal gaps a proposal to settle in the CPC of Ukraine an official application procedure and obtaining the prosecutor's decision about joining and disjoining materials of pre-trial proceedings, closing criminal proceedings on appropriate grounds, conduction investigative (detective) actions carried out by the decision of the prosecutor by appealing with a request for appropriate action or conduct appropriate investigative action to the prosecutor, who immediately or during the day should make a decision and adopt an order.

The expediency of consolidating in the CPC of Ukraine the duty of the heads of operational units to take measures for maximum assistance and help to the investigator, the public prosecutor in conducting urgent investigative (search) actions, covert investigative (search) actions and other procedural actions within three days from the moment of establishment the fact of committing a criminal offense, or submission a report or information about it was argued, for which the investigator, the prosecutor apply with the appropriate assignment.

Key words: investigator; subjects of criminal proceedings; pre-trial investigation agencies; procedural independence of the investigator; procedural status of the investigator; comprehensive, complete and impartial investigation.

Список публікацій здобувача:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кіпер О.О. Процесуальна самостійність слідчого в умовах реформованого кримінального процесуального законодавства України //Вісник прокуратури. 2015. №5 (167). С. 68-77.
2. Кіпер О.О. Роль процесуальної самостійності слідчого у всебічному, повному й неупередженому розслідуванні кримінального провадження //Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2015. №3. С. 145-154.
3. Кіпер О.О. Деякі шляхи підвищення ефективності взаємодії слідчого з оперативними підрозділами як засобу посилення процесуальної самостійності слідчого //Вісник кримінального судочинства. 2016. №5. С. 41-47.
4. Кіпер О.О. Розширення самостійних повноважень слідчого як основного вияву його процесуальної самостійності //Jurnalul juridic national: teorie și practică. №1. 2017. С. 142-145.
5. Кіпер О.О. Механізм взаємодії слідчого з прокурором: недоліки та шляхи вдосконалення [Електронний ресурс] //Юридичний науковий електронний журнал. 2017. №1. С. 169-173. URL: http://lsej.org.ua/1_2017/44.pdf.
6. Кіпер О.О. Щодо вдосконалення механізму взаємодії слідчого із керівником органу досудового розслідування //Право і суспільство. 2017. №1. С. 247-251.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Кіпер О.О. Щодо сучасного стану процесуальної самостійності слідчого за КПК України 2012 року //Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-

практичної конференції (15-16 травня 2015 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 /відп. ред.. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2015. С. 313-315.

8. Кіпер О.О. Посилення процесуальної самостійності слідчого як необхідна умова всебічного, повного й неупередженого розслідування //Актуальні проблеми кримінального права та процесу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 12 червня 2015 р.). Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2015. С. 132-135.

9. Кіпер О.О. Зміст процесуальної самостійності слідчого //Теоретичні аспекти організації досудового розслідування: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 4 грудня 2015 р.). Харків: ХНУВС, 2015. С. 380-383.

10. Кіпер О.О. Внутрішнє переконання слідчого як підґрунтя його процесуальної самостійності //Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держав та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 /Відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2016. С. 346-348.

11. Кіпер О.О. Щодо класифікації повноважень слідчого у кримінальному провадженні [Електронний ресурс] //Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 03 березня 2017 року). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 539-542.

URL: http://nadpsu.edu.ua/images/nauka/naukovi_konferencii/arhiv/NADPSU_3_03_2017.pdf

12. Кіпер О.О. Механізм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами: деякі недоліки та шляхи їх усунення //Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства (до 70-річчя д.ю.н., професора Аленіна Юрія Павловича): матеріали Всеукраїнської науково-

практичної конференції, м. Одеса, 21 квітня 2017 р. /за ред. Г.О. Ульянової, І.В. Гловюк; відп. за вип. І.В. Гловюк; уклад. В.А. Завтур; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.» [та ін.]. Одеса: Юридична література, 2017. С. 149-153.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	2
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СУЧАСНИЙ СТАН ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАНОВИЩА СЛІДЧОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ.....	13
1.1. Слідчий як суб'єкт кримінального провадження.....	13
1.2. Функціональна спрямованість діяльності слідчого у кримінальному провадженні.....	35
РОЗДІЛ 2 ПРОЦЕСУАЛЬНА САМОСТІЙНІСТЬ СЛІДЧОГО ЯК ОСНОВА ЙОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАНОВИЩА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	50
2.1. Сутність та значення процесуальної самостійності слідчого	50
2.2. Зміст та межі процесуальної самостійності слідчого	70
2.3. Роль процесуальної самостійності слідчого у всебічному, повному й неупередженому розслідуванні кримінального провадження	86
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СЛІДЧОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ.....	101
3.1. Внутрішнє переконання слідчого як підґрунтя його процесуальної самостійності.....	101
3.2. Процесуальні повноваження слідчого як основний прояв його процесуальної самостійності	115
3.3. Механізм взаємодії слідчого з прокурором та слідчим суддею, його недоліки та шляхи вдосконалення	147
3.4. Взаємодія слідчого з керівником органу досудового розслідування та оперативними підрозділами.....	159
ВИСНОВКИ.....	176
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	184
ДОДАТКИ.....	214

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДБР – Державне бюро розслідувань

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЗУ – Закон України

КК – Кримінальний кодекс України

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.

КПК 1960 р. – Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р.

п. – пункт

СКС – Статут кримінального судочинства 1864 р.

ст. – стаття

ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Новий Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року (далі – КПК України) суттєво і принципово змінив правову регламентацію всього кримінального судочинства і досудового розслідування і зокрема, запровадив низку законодавчих заходів щодо зміцнення становища та підвищення ролі органів прокуратури і суду у кримінальному судочинстві. На жаль, цього не можна сказати про органи досудового розслідування і слідчого, процесуальні повноваження якого, суттєво обмежені у діючому КПК України, а його процесуальна самостійність взагалі зведена до мінімального рівня.

У змагальній формі кримінального провадження, до якого прагне вітчизняне судочинство, без якісного розслідування не може бути ефективного правосуддя. Тільки від процесуально самостійного слідчого можна вимагати здійснення об'єктивного, неупередженого та всебічного дослідження обставин кримінального провадження. У протилежному випадку, він буде виконувати волю контролюючих і наглядових суб'єктів, не маючи права на власну думку, на внутрішнє переконання, тобто, перетвориться в оформлювача слідчих дій та виконавця процесуальних рішень прокурора, слідчого судді, керівника органу досудового розслідування. Тому питання про процесуальну самостійність слідчого у реформованому кримінальному процесуальному законодавстві України є досить гострим й актуальним.

Як зауважив А.В. Іщенко, вдосконалення досудового розслідування важко уявити без належного його наукового забезпечення¹. Тому проблеми процесуального статусу слідчого через їх величезну практичну значущість завжди перебували в центрі уваги вчених і практиків. Серед вітчизняних та зарубіжних науковців та юристів-практиків варто виділити роботи

¹ Іщенко А.В., Ляшенко Д.А. Основа криміналістичного забезпечення протидії злочинності //Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики [Текст]: зб. Тез доповідей V Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 8 лип. 2016 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 216.

Ю.П. Аленіна, В.Б. Андруска О.В. Бауліна, В.Л. Буднікова, О.О. Власова, М.С. Городецької, І.Д. Гончарова, Ю.О. Гришина, А.П. Гуляєва, І.В. Гловюк, В.О. Гринюка, В.С. Зеленецького, П.В. Коляди, О.М. Ларіна, О.І. Марочкіна, О.І. Литвинчука, Л.М. Лобойка, В.Т. Маляренка, О.Р. Михайленка, Ю.В. Манаєва, В.А. Осмолян, С.С. Охріменко, М.А. Погорецького, А.А. Рева, С.В. Слинька, О.А. Солдатенко, С.М. Стахівського, З.Д. Смітєнко, О.Ю. Татарова, В.М. Тertiшника, В.І. Фаринника, І.В. Чурікової, Г.В. Юркової та ін. Проте більшість цих досліджень були присвячені питанням процесуального статусу слідчого взагалі або були засновані на законодавстві, що втратило чинність.

Окремо слід виділити монографію О.В. Бауліна та Н.С. Карпова «Процесуальна самотійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії» 2001 року та дисертаційне дослідження С.С. Охріменко «Гарантії правового захисту процесуальної самотійності та незалежності слідчого» 2007 року, в яких комплексно досліджені питання процесуальної самотійності слідчого, але вони ґрунтувалися також на кримінально-процесуальному законодавстві України, що втратило чинність.

У сучасній українській доктрині на основі КПК України 2012 р. інститут процесуальної самотійності слідчого комплексно не досліджувався. Враховуючи те, що чинний КПК України принципово змінив процесуальне становище слідчого у кримінальному провадженні, питання процесуальної самотійності слідчого у досудовому розслідуванні набувають особливої актуальності та потребують комплексного і системного дослідження, зокрема, в частині визначення процесуального становища слідчого та функціональної спрямованості його діяльності, з'ясування сутності, значення, змісту та меж процесуальної самотійності слідчого, визначення ролі процесуальної самотійності слідчого у всебічному, повному й неупередженому розслідуванні кримінального провадження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у межах плану науково-дослідної роботи кафедри

кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Удосконалення сучасного кримінально-процесуального законодавства та забезпечення його ефективності в умовах правової реформи» на 2011-2015 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011-2015 рр. (ДРН 0110U00671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Динаміка кримінального процесуального законодавства України: досвід та перспективи» на 2016-2020 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 рр. (ДРН 0116U01842).

Мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження. Мета дисертації полягає у формуванні сучасної концепції процесуальної самостійності слідчого у кримінальному провадженні, а також формулюванні теоретичних висновків і пропозицій, спрямованих на вдосконалення чинного КПК України та практики його застосування у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети в дисертації вирішувалися такі завдання:

визначити процесуальне положення слідчого та функціональну спрямованість його діяльності;

з'ясувати сутність та значення процесуальної самостійності слідчого;

розкрити зміст та межі процесуальної самостійності слідчого;

виявити роль процесуальної самостійності слідчого у всебічному, повному й неупередженому розслідуванні кримінального провадження;

визначити сутність внутрішнього переконання слідчого як підґрунтя його процесуальної самостійності;

охарактеризувати систему процесуальних повноважень слідчого у кримінальному провадженні;

розкрити форми та процесуальний порядок взаємодії слідчого із прокурором, слідчим суддею, керівником органу досудового розслідування та оперативними підрозділами у кримінальному провадженні;

виявити існуючі колізії та прогалини правового регулювання і практики реалізації процесуальної самостійності слідчого у кримінальному провадженні та розробити конкретні пропозиції, спрямовані на вдосконалення чинного КПК України та правозастосовної практики.

Об'єктом дослідження є кримінально-процесуальні відносини, що виникають в процесі реалізації слідчим своїх процесуальних повноважень.

Предметом дослідження є процесуальна самостійність слідчого як гарантія всебічного, повного й неупередженого розслідування у кримінальному провадженні.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є комплекс сучасних методів наукового пізнання. За допомогою діалектичного методу з'ясовано сутність поняття «слідчий», «процесуальна самостійність слідчого», «внутрішнє переконання слідчого», «взаємодія» слідчого з іншими суб'єктами провадження у кримінальному провадженні (п.п. 1.1, 2.1, 3.1, 3.3, 3.4). Історичний метод застосовано при аналізі історичного шляху становлення ідеї процесуальної самостійності та незалежності слідчого у кримінальному провадженні (п.п. 2.1). За допомогою методу системно-структурного аналізу визначено зміст та межі процесуальної самостійності слідчого (п.п. 2.2, 3.2), досліджено систему самостійних повноважень слідчого (п. 3.2). Порівняльно-правовий метод застосовувався в процесі порівняння норм діючого КПК України з нормами КПК України 1960 року, а також з нормами законодавства окремих зарубіжних держав (п.п. 1.1, 1.2, 2.1). Логіко-нормативний метод та метод моделювання використовувалися для формулювання пропозицій щодо вдосконалення чинного КПК України (п.п. 1.2., 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4). Статистичний метод використовувався при обґрунтуванні наукових положень

даними судової статистики (п. 1.2, 3.2,). Всі ці методи використовувалися у взаємозв'язку, що забезпечило переконливість і достовірність наукових результатів.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, статистичні дані Генеральної прокуратури України за 2013-2016 рр. а також судові місцевих судів України, в тому числі, розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень. При написанні дисертації враховано особистий досвід роботи автора в органах прокуратури України з 2001 по 2014 роки.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першим у сучасній науці спеціальним комплексним дослідженням інституту процесуальної самостійності слідчого на основі положень КПК України 2012 р. та матеріалів правозастосовної практики. У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

визначено елементи процесуальної самостійності слідчого, які мають забезпечувати всебічність, повноту та неупередженість розслідування, а саме такі повноваження: починати досудове розслідування; самостійно визначати напрямки розслідування; приймати процесуальні рішення у кримінальному провадженні; самостійно визначати порядок і послідовність проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій; проводити оцінку доказів за своїм внутрішнім переконанням;

обґрунтовано необхідність надання слідчому можливості оскарження вказівок прокурора з найважливіших питань розслідування та їх невиконання до розгляду їх прокурором вищого рівня, а саме щодо повідомлення про підозру, кваліфікації кримінального правопорушення та обсягу підозри, складання обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, закриття провадження, та її нормативного закріплення;

запропоновано з метою гарантування процесуальної самостійності слідчого надати йому право самостійно відсторонитися від проведення досудового розслідування шляхом подання рапорту про це керівнику органу досудового розслідування у разі визнання прокурором вищого рівня законними вказівок або доручень прокурора з найважливіших питань розслідування;

обґрунтовано доцільність надання слідчому права самостійно приймати рішення про проведення такої слідчої (розшукової) дії, як освідування особи (ст. 241 КПК України) та негласних слідчих (розшукових) дій: установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України) та спостереження за особою (ст. 269 КПК України);

запропоновано врегулювати у КПК України порядок офіційного звернення та отримання рішення прокурора про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування, закриття кримінального провадження з відповідних підстав, проведення слідчих (розшукових) дій, які проводяться за рішенням прокурора, шляхом звернення слідчого з клопотанням про прийняття відповідного рішення або проведення відповідної слідчої дії до прокурора, який невідкладно або протягом доби повинен його вирішити та винести відповідну постанову;

обґрунтовано доцільність закріплення у КПК України обов'язку керівників оперативних підрозділів вживати заходів для максимального сприяння та надання допомоги слідчому, прокурору при проведенні невідкладних слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій протягом трьох діб з моменту встановлення факту вчинення кримінального правопорушення або отримання заяви чи повідомлення про це, для чого слідчий, прокурор звертаються з відповідним дорученням;

удосконалено:

поняття процесуальної самостійності слідчого, під якою слід розуміти загальне положення досудового розслідування, що є засобом реалізації

принципу всебічного, повного та неупередженого встановлення обставин кримінального провадження та має конкретно визначений зміст;

деталізацію змісту процесуальної самостійності слідчого та формулювання деяких його елементів, зокрема таких: 1) повноваження слідчого приймати процесуальні рішення та пред'являти законні вимоги, що є обов'язковими для виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, службовими особами, іншими фізичними особами; 2) повноваження слідчого проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії на території, що знаходиться під юрисдикцією іншого органу досудового розслідування, або своєю постановою доручити їх проведення такому органу досудового розслідування, який зобов'язаний її виконати; 3) повноваження слідчого відстоювати (захищати) свою процесуальну самостійність передбаченими законом засобами;

визначення функціональної спрямованості діяльності слідчого, зокрема обґрунтовано, що слідчий у кримінальному провадженні реалізовує по суті дві кримінально-процесуальні функції – досудове розслідування та обвинувачення;

визначення меж процесуальної самостійності слідчого, які сформульовано як певні обмеження самостійних прав слідчого при провадженні досудового розслідування і необхідність отримання відповідних рішень або погоджень прокурора, керівника органу досудового розслідування чи дозволу слідчого судді;

дістало подальшого розвитку:

обґрунтування тези, що внутрішнє переконання слідчого це принципове положення, яке є підґрунтям формування його процесуальної самостійності у кримінальному провадженні;

теза про необхідність передбачити у КПК України повноваження слідчого за кожною заявою чи повідомленням про кримінальне правопорушення виносити протягом 24 годин з моменту реєстрації такої заяви чи повідомлення вмотивоване рішення, а саме: постанову про внесення чи відмову у внесенні

відомостей до ЄРДР про кримінальне правопорушення з обов'язковим повідомленням про це учасникам провадження, а також право зацікавлених осіб на оскарження факту незаконного початку кримінального провадження з подальшим вилученням даних з ЄРДР;

обґрунтування необхідності окремого законодавчого закріплення обов'язку слідчого виносити вмотивоване рішення у вигляді постанови у випадку відмови в наданні доступу до матеріалів у порядку ст. 221 КПК України для забезпечення можливості її оскарження до слідчого судді, для чого передбачити у ст. 303 КПК України право на таке оскарження;

теза про невинуватену практичну ускладненість порядку застосування такого заходу, як особисте зобов'язання та запропоновано змінити його, наділивши слідчого правом самостійно своєю постановою застосовувати цей захід;

обґрунтування необхідності законодавчого закріплення такого способу отримання доказів, як прийняття предметів, речей та документів, у випадку їх добровільного надання юридичними чи фізичними особами з власної ініціативи та їх долучення до матеріалів провадження в якості доказів за постановою слідчого, прокурора;

теза про необхідність передбачити у КПК України право слідчого порушувати перед прокурором питання про притягнення працівників оперативних підрозділів до дисциплінарної відповідальності за неналежне виконання письмових доручень та вказівок слідчого, після чого прокурор звертається з відповідним поданням до керівника оперативного підрозділу;

положення про необхідність надання слідчому права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності керівника органу досудового розслідування та надання цьому положенню нормативного закріплення шляхом внесення відповідних доповнень до параграфу 3 Глави 26 «Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування» КПК України;

теза про необхідність законодавчого закріплення існуючої на практиці такої форми взаємодії слідчого і оперативних підрозділів, як створення та

діяльність спільних слідчо-оперативних груп з метою ефективного розслідування складних і великих за обсягом кримінальних проваджень, а також злочинів, що набули суспільного резонансу, або вчинених на території декількох адміністративно-територіальних одиниць України та інших держав.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у:

науково-дослідницькій роботі – для подальших досліджень у сфері процесуальної діяльності слідчого у кримінальному провадженні;

правотворчій діяльності – для удосконалення правової регламентації інституту процесуальної самостійності слідчого у кримінальному провадженні, зокрема при підготовці проекту змін до КПК України (Акт впровадження Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України №04-18/12-815 від 24 квітня 2017 р. – Додаток В; проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення процесуальної самостійності слідчого» – Додаток С);

правозастосовній діяльності – для забезпечення дотримання процесуальної самостійності слідчого у досудовому провадженні (Акт впровадження Генеральної прокуратури України від 5 травня 2017 р. – Додаток D);

навчальному процесі – при викладанні дисципліни «Кримінальний процес», спеціальних курсів, для підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій (Акт впровадження Національного університету «Одеська юридична академія» від 27 березня 2017 року – Додаток E).

Апробація матеріалів дисертації. Дисертацію обговорено та схвалено на міжкафедральному семінарі кафедр кримінального процесу та криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати наукового дослідження були оприлюднені на: Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку

України (м. Одеса, 15-16 травня 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права та процесу» (м. Кривий Ріг, 12 червня 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теоретичні аспекти організації досудового розслідування» (м. Харків, 4 грудня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 3 березня 2017 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства (до 70-річчя д.ю.н., професора Аленіна Юрія Павловича)» (м. Одеса, 21 квітня 2017 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (277 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить ___ авт. арк., із них основного тексту – ___ авт. арк., список використаних джерел – ___ авт. арк., додатків – ___ авт. арк.

РОЗДІЛ 1. СУЧАСНИЙ СТАН ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАНОВИЩА СЛІДЧОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

1.1. Слідчий як суб'єкт кримінального провадження

Новий КПК України 2012 року, на відміну від старого КПК України 1960 р., дещо змінив підходи до визначення термінів пов'язаних з суб'єктами кримінально-процесуальних відносин. По-перше, новий КПК веде мову про учасників, сторін кримінального провадження, а не кримінального процесу, і по-друге, він не визначає поняття «суб'єктів» кримінального провадження.

Загальною теорією права до суб'єктів права відносяться фізичні та юридичні особи, територіальні громади, держави, які виступають як носії встановлених законом прав і обов'язків, тобто, фізичні та юридичні особи, громадські утворення, які визнаються законом здатними мати права і обов'язки².

В кримінально-процесуальній доктрині поняття суб'єктів кримінального процесу визначають як державні органи, посадові особи, громадяни, які ведуть кримінальний процес або притягуються (допускаються) до нього та є носіями встановлених законом суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.³

До орбіти кримінального судочинства залучається значне коло органів, посадовців, фізичних та юридичних осіб. Вони здійснюють кримінально-процесуальну діяльність, виступають носіями прав і обов'язків і тому можуть бути названі суб'єктами кримінального процесу (провадження). Кожен суб'єкт кримінального провадження займає встановлене законом процесуальне становище, має певне коло процесуальних прав і відповідних юридичних

² Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник /За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2006. С. 312; Протасов В.Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства. Вопросы и ответы. М.: Новый Юрист, 1999. С. 146; Алексеев С.С. Общая теория права: В 2-х т, Т. 2. М.: «Юридическая литература», 1982. С. 67; Загальна теорія держави і права. [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів]. За ред. д-ра юрид. наук, проф. акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф. акад. АПрН України О.В. Петришина. Харків: Право, 2010. С. 312;

³ Кримінально-процесуальне право України: Підручник /За заг. ред. Ю.П. Аленіна. Х.: ТОВ «Одіссей», 2009. С. 124.

обов'язків, та реалізуюючи їх, здійснюючи ті або інші процесуальні дії, бере активну участь в кримінально-процесуальній діяльності.

Як зазначає В.Г. Пожар, поняття суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності є рівнозначним поняттю суб'єкта кримінального процесуального права. Справді, щоб стати носієм кримінально-процесуальних прав і обов'язків, тобто, суб'єктом кримінально-процесуального права, треба бути суб'єктом кримінально-процесуальної діяльності. Немає і не може бути суб'єкта кримінально-процесуального права, що існує незалежно від участі в провадженні у конкретній справі. Поза цією участю, поза процесом неможливо мати і здійснювати (виконувати) процесуальні права і обов'язки⁴. Кримінально-процесуальне право, дія його норм, що містять правила поведінки, розраховане не на будь-яких осіб взагалі, а лише на певних конкретно визначених осіб - на суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності. Їх участь у провадженні обумовлено або приналежністю до певних органів державної влади (їх посадові особи), або ситуацією, передбаченою гіпотезою відповідної норми КПК.

У КПК немає визначення поняття «суб'єкти кримінального провадження», для цього вживаються інші терміни: «учасники кримінального провадження», «учасники судового провадження», «сторони кримінального провадження».

Більш глибокій аналіз КПК 2012 р. дає нам можливість стверджувати, що найбільш ширшим є поняття «суб'єктів кримінального провадження». До суб'єктів кримінального провадження належать взагалі всі суб'єкти кримінально-процесуальних відносин, тобто, державні органи й посадові особи, які ведуть кримінальне провадження, особи, які залучаються до кримінального провадження для захисту своїх прав й законних інтересів або для виконання своїх обов'язків, особи, які сприяють здійсненню кримінального провадження, тощо. З огляду на ст. 3 КПК до кола суб'єктів кримінального провадження належать: суд, слідчий суддя, учасники кримінального провадження.

⁴ Пожар В.Г. Щодо термінологічного визначення категорії «суб'єкти кримінального провадження» та його співвідношення з суміжними поняттями //Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (16-17 травня 2013 р.). Т.2. /відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін /Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2013. С 468.

Згідно з п. 25 ст. 3 КПК учасники кримінального провадження – це сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник. Таким чином, до учасників кримінального провадження КПК відносить усіх суб'єктів, які беруть участь у кримінальному провадженні, крім суду, судді, присяжного засідателя та слідчого судді.

КПК визначає дві сторони кримінального провадження - з боку обвинувачення: слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених цим Кодексом; з боку захисту: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники (п. 19 ст. 3 КПК).

Сторонами у кримінально-процесуальній доктрині визнаються учасники кримінального процесу, які мають протилежні процесуальні інтереси та наділені законом необхідними правами для їх відстоювання. Модельний КПК для держав-учасниць СНД від 17.02.1996 р.⁵ визначає сторону як органи та особи, що здійснюють на засадах змагальності у кримінальному судочинстві кримінальне переслідування або захист (п. 22 ст. 10). С.Д. Шестакова підкреслює, що сторона - це учасник кримінального процесу, наділений таким правовим статусом, який забезпечує йому реальну можливість впливати на рух кримінальної справи з метою реалізації свого процесуального інтересу шляхом

⁵ Модельний КПК для держав-учасниць СНД від 17.02.1996 р. [Електронний ресурс]
URL: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997e54

використання процесуальних засобів, тотожних тим засобам, за допомогою яких інша сторона може реалізовувати свій процесуальний інтерес⁶. В. Гринюк також вказує, що сторонами кримінального провадження є певна сукупність учасників кримінального процесу, які об'єднанні процесуальним інтересом.⁷

Отже, КПК відніс слідчого до сторони обвинувачення разом із керівником органу досудового розслідування, прокурором, а також потерпілим, його представником та законним представником у випадках, встановлених КПК. Здійснення функції обвинувачення слідчим полягає в збиранні доказів, які обґрунтовують обвинувачення, та на підставі яких слідчий здійснює повідомлення про підозру та складає обвинувальний акт⁸. Незважаючи на те, що прокурора, керівника органу досудового розслідування та слідчого віднесено до сторони обвинувачення, на них покладено обов'язок всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень (ч. 2 ст. 9 КПК).

Для того, щоб точно визначити процесуальне становище слідчого у сучасному кримінальному провадженні України, необхідно визначити його місце серед інших суб'єктів кримінального провадження.

Склад суб'єктів кримінального провадження не є незмінним і постійним. Він залежить від стадії кримінального провадження і характеру здійснюваних дій в ході провадження, підстав залучення (вступу) до провадження тих або інших учасників кримінального провадження, обставин провадження і т.п. Крім того, процесуальне становище, виконувані функції суб'єктів кримінального

⁶ Шестакова С.Д. Проблемы состязательности в российском уголовном процессе: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. СПб., 1998. [Электронный ресурс] URL: http://kalinovsky-k.narod.ru/b/shest/shest_1_1.htm.

⁷ Гринюк В.О. Суб'єкти сторони обвинувачення в кримінальному провадженні України //Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15–16 травня 2015 р., м. Одеса) у 2 т. Т. 2 /відп. ред. М.Ф. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2015. С. 325.

⁸ Гринюк В.О. Поняття суб'єктів обвинувачення за новим КПК України //Правова доктрина – основа формування правової системи держави: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав., наук України та обговоренню п'ятитомної монографії «Правова доктрина України» (Харків, 20-21 листопад 2013 р.). Х.: Право, 2013. С. 663.

провадження різні. Так, одні суб'єкти ведуть кримінальне провадження на певній стадії, інші — відстоюють свої особисті інтереси, треті, — залучаються до кримінального провадження для виконання допоміжних функцій і т.д.

В літературі існують різні класифікації суб'єктів кримінального процесу, але більшість з них ґрунтувалися на нормах Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р. (далі - КПК 1960 р.). Для порівняння приведемо найбільш вдалу класифікацію, проведену авторським колективом за редакцією професора Ю.П. Аленіна, котра проводилась залежно від призначення, характеру процесуальної діяльності і особливостей процесуального положення, а також зацікавленості у справі⁹. Згідно неї слідчого відносили до 1 групи суб'єктів кримінального процесу – це державні органи і посадові особи, які ведуть процес, а саме: суд, суддя, прокурор, слідчий, начальник слідчого відділу, орган дізнання (особа, що проводить дізнання). На них покладался обов'язок провадження кримінально-процесуальних дій з порушення, розслідування і вирішення справ про злочини. Їх діяльність носила публічно-правовий характер, вони користувалися державно-владними повноваженнями, здійснювали провадження у справі і відповідали за його правильний хід і результат. Суб'єкти даної групи були зобов'язані: забезпечити в межах своєї компетенції вирішення завдань кримінального процесу; забезпечити права і законні інтереси осіб у кримінальному процесі; забезпечувати повне, всебічне та об'єктивне дослідження обставин кримінальної справи; на них покладался обов'язок доказування у кримінальній справі. До всіх суб'єктів цієї групи пред'являлася вимога незацікавленості в результаті справи. Інакше, за наявності ознак прямої, особистої або непрямої зацікавленості в результаті справи, такі особи підлягали відводу (самовідводу).

Новий КПК України змушує нас змінити підходи до класифікації суб'єктів кримінального провадження. Гадаємо найбільш вдалою буде класифікація суб'єктів кримінального провадження за виконуваною функцією

⁹ Кримінально-процесуальне право України: Підручник /За заг. ред. Ю.П. Аленіна. Х.: ТОВ «Одіссей», 2009. С. 124-125.

або роллю учасників у кримінальному провадженні. Відповідно до цього критерію можна виділити наступні групи:

1 група – суб'єкти, які виконують функцію правосуддя – суд, суддя, присяжний. Ці суб'єкти ведуть кримінальне провадження у судовому провадженні і здійснюють розгляд та вирішення кримінальних проваджень по суті. Для цього вони наділені повноваженнями від імені держави здійснювати правосуддя у кримінальному судочинстві;

2 група – суб'єкт, який виконує функцію судового контролю – слідчий суддя. За новим КПК це суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 КПК, - голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя (п. 18 ст. 3);

3 група – суб'єкти провадження, що виконують функцію обвинувачення: прокурор, слідчий, керівник органу досудового розслідування, оперативні підрозділи, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених КПК. На більшість з них покладається обов'язок провадження кримінально-процесуальних дій з розслідування справ про кримінальні правопорушення, пред'явлення обвинувачення і підтримання обвинувачення у суді з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності. Їх діяльність носить публічно-правовий характер (крім потерпілого та його представників).

4 група – суб'єкти кримінального провадження, що виконують функцію захисту у кримінальному провадженні: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їх захисники та законні представники.

Третя і четверта група учасників кримінального провадження йменуються сторонами кримінального провадження (сторона обвинувачення й сторона захисту).

5 група - суб'єкти кримінального провадження, які не є сторонами провадження, але зацікавлені в певному результаті кримінального провадження, оскільки захищають свої особисті або представляють права та законні інтереси інших осіб: потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію). Особиста зацікавленість в результаті справи є однією з головних ознак виділення цієї групи учасників кримінального провадження.

6 група – інші суб'єкти кримінального провадження, які залучаються до нього для сприяння здійсненню кримінального провадження. До цієї групи відносяться: заявник, свідок, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач, поняті, секретар судового засідання, заставодавець, судовий розпорядник, тощо.

Отже, слідчий як суб'єкт кримінального провадження належить до другої групи суб'єктів провадження, що виконують функцію обвинувачення та входить до складу органів досудового розслідування. На нього покладається обов'язок провадження кримінально-процесуальних дій з розслідування справ про кримінальні правопорушення. Його діяльність носить публічно-правовий характер, оскільки він наділений державними повноваженнями.

Процесуальне становище слідчого у кримінальному провадженні визначається насамперед тим, що він входить до складу органу досудового розслідування. Кримінальне правопорушення є найбільш небезпечним видом правопорушення, яке завдає людині, суспільству та державі моральну, фізичну, майнову шкоду. Для боротьби з цими негативними явищами та її наслідками

держава створює цілу систему правоохоронних органів, до кола яких входять і органи досудового розслідування.

Завданнями цих органів є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Реалізація цих завдань здійснюється шляхом кримінального переслідування особи, яка скоїла кримінальне правопорушення, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення процесуальних, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, з метою встановлення обставин кримінального правопорушення, і як результат прийняття законних та обґрунтованих підсумкових рішень на етапі досудового розслідування, тощо.

Одним із нововведень нового КПК України є реформування системи органів досудового розслідування. В умовах реформування кримінального процесуального законодавства важливим залишається подальше наукове дослідження статусу органів досудового розслідування, до складу яких входять і слідчі.

Згідно з КПК органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є:

1) слідчі підрозділи: а) органів Національної поліції; б) органів безпеки; в) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; г) органів державного бюро розслідувань; г) органів Державної кримінально-виконавчої служби України;

2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України (ст. 38).

Варто зазначити, що правовий статус органів досудового розслідування визначається нормами КПК, а також відповідними спеціалізованими нормативно-правовими актами.

2 липня 2015 року Верховна Рада України прийняла ЗУ (Закон України) «Про Національну поліцію»¹⁰, яким реформовано органи міліції в органах МВС України.

25 жовтня 2014 р. у газеті «Голос України» №206 опубліковано ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України» №1698-VII від 14.10.2014 р.¹¹ Відповідно до п. 1 розділу II Закону, останній набрав чинності через три місяці з дня його опублікування (25.01.2015р.). Згідно цього Закону, Національне антикорупційне бюро України (далі - НАБУ) є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його компетенції, а також запобігання вчиненню нових. Завданням Бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці.

Варто зазначити, що відповідно до ст. 5 цього Закону систему НАБУ складають: центральне і територіальні управління, які є юридичними особами публічного права. Центральне управління Національного бюро безпосередньо здійснює покладені на Національне бюро завдання, координує та контролює діяльність територіальних управлінь. Систему НАБУ очолює Директор Національного бюро, який безпосередньо керує Центральним управлінням Національного бюро. У структурі органів НАБУ створюються слідчі, оперативні та інші підрозділи.

Цікаво, що ст. 102 КПК України 1960 року встановлювала, що досудове слідство проводять слідчі прокуратури, органів внутрішніх справ, слідчі податкової міліції, слідчі органів безпеки. Конституція України вказувала, що

¹⁰ Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 №580-VIII [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

¹¹ Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 №1698-VII [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.

слідство в органах прокуратури повинно бути передано до іншого слідчого підрозділу. Ці перехідні положення діяли до 2001 року, однак до моменту набрання чинності нового КПК України слідство в органах прокуратури залишалося в тому вигляді, який був встановлений у 1924 році.¹² Але при цьому слід відзначити, що згідно з ч. 1 розділу X «Прикінцевих положень», ч. 1 розділу XI «Перехідних положень» повноваження зі здійснення досудового розслідування злочинів, передбачених ст.ст. 402-435 КК України (злочини проти встановленого порядку несення військової служби) та ч. 4 ст. 216 КПК України будуть реалізувати слідчі органів прокуратури, які користуються повноваженнями слідчих.¹³

14 жовтня 2014 року був прийнятий новий ЗУ «Про прокуратуру»¹⁴, який визначив правові засади організації і діяльності прокуратури України, статус прокурорів, порядок здійснення прокурорського самоврядування, а також систему прокуратури України. Цей Закон також не передбачає проведення прокуратурою досудового слідства у кримінальних провадженнях.

Таким чином, слідчі підрозділи зберігаються в структурі органів прокуратури до того моменту, як почне свою діяльність Державне бюро розслідувань (далі - ДБР), але не пізніше п'яти років із дня набрання чинності новим КПК, тобто, до 20 листопада 2017 року.

12 листопада 2015 року Верховна Рада України прийняла ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» №794-VII¹⁵, який 01 березня 2016 року набрав чинності. Він визначив повноваження ДБР, встановлено особливості одержання заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, структуру і чисельність ДБР, порядок призначення Директора Державного бюро розслідувань та його заступників, повноваження Директора Державного бюро розслідувань, обмеження щодо працівників ДБР, фінансове та матеріально-технічне

¹² Корж В.П. Система досудового слідства в Україні: проблеми, пошуки, міркування, пропозиції //Вісник Луганського ін-ту МВС України. Луганськ. ЛІВС МВС України. 1999. №7. С. 35.

¹³ Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар /Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Х.: Одісей, 2013. С. 117.

¹⁴ Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 №1697-VII [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

¹⁵ Закон України «Про Державне бюро розслідувань» №794-VII від 12.11.2015 р. [Електронний ресурс]. URL//: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.

забезпечення, соціальний, правовий захист та відповідальність працівників, взаємодія ДБР з іншими державними органами, особливості демократичного цивільного контролю за діяльністю ДБР, забезпечення прозорості діяльності ДБР.

Одразу після прийняття цього закону, деякі експерти вказували на неконституційність певних його положень, зокрема обговорюється правомірність надання ДБР спеціального статусу¹⁶.

Як зазначають деякі правники, очевидні переваги ДБР суттєво знівельовані вже основою його запуску і подальшого функціонування – Законом «Про Державне бюро розслідувань». Цей документ є недосконалим і за змістом, і за технікою, а прийняття його остаточної редакції з депутатськими поправками по суті «добило» цей закон остаточно. Зокрема, корективи парламентарів деформували найважливіші аспекти Закону, які визначають підвідомчість ДБР та процедуру його створення. Наприклад, поправкою з голосу депутати вилучили із завдань Бюро запобігання організованій злочинній діяльності, терористичним та іншим особливо тяжким насильницьким злочинам. Натомість Закон містить повноваження ДБР з аналітичних заходів щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності. Тобто Бюро замість того, щоб боротися з організованою злочинністю, буде її аналізувати¹⁷.

Також негативно слід оцінити положення вказаного Закону про здійснення нагляду за дотриманням ДБР законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування Генеральним прокурором безпосередньо та через уповноважених ним прокурорів (ст. 29 Закону про ДБР), що свідчить про певним чином втрату незалежності цього органу.

¹⁶ О. Бусол. Конституційні проблеми спеціального статусу Державного бюро розслідувань в Україні [Електронний ресурс]. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2260:konstitutsijni-problemi-spetsialnogo-statusu-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350.

¹⁷ Т. Слипачук. Закон не дозволяє повноцінно запустити Державне бюро розслідувань [Електронний ресурс]. URL: <http://blog.liga.net/user/tslipachuk/article/23953.aspx>.

Отже, низка прогалин і недоліків у законодавстві про ДБР є причиною скептичного ставлення професійної правничої спільноти до перспектив створення нового органу загалом¹⁸.

ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року¹⁹ було надано органам Державної кримінально-виконавчої служби України функції слідчого органу, який згідно з ч. 6 ст. 216 КПК буде розслідувати злочини, вчинені на території або в приміщеннях Державної кримінально-виконавчої служби України. На думку Міністерства юстиції України, надання органам кримінально-виконавчої служби слідчих функцій забезпечить оперативне реагування на кримінальні правопорушення та слугуватиме їх профілактиці, покликано розв'язати одвічні проблеми пенітенціарної системи, пов'язані з оперативним реагування на кримінальні правопорушення як з боку адміністрації закладів відбування покарань, так і з боку засуджених, об'єктивним розслідуванням справ та покаранням винних.²⁰

На відміну від КПК України 1960 року новий КПК називає органами досудового розслідування не службових осіб – слідчих відповідних правоохоронних органів, а державні установи – слідчі підрозділи. Наявність слідчих підрозділів у цих органах передбачена відповідними законами України.

Як зазначили А.Р. Туманянц та В.В. Колодчин особливістю правового статусу посадової особи є те, що у правовідносинах остання діє не від власного імені, а від імені відповідного державного органу²¹. Враховуючи, що органом досудового розслідування КПК України визначає слідчі підрозділи, слідчий повинен в процесуальних актах, які передбачають посилання на його посаду, вказувати, слідчим якого слідчого підрозділу він є.

¹⁸ Державне бюро розслідувань може не запрацювати вчасно [Електронний ресурс].

URL: <http://glavcom.ua/columns/slipachuk/derzhavne-byuro-rozsliduvan-mozhe-ne-zapracuvati-vchasno-373505.html>

¹⁹ Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 №1798-VIII [Електронний ресурс].

URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>.

²⁰ Надання органам кримінально-виконавчої служби слідчих функцій забезпечить оперативне реагування на кримінальні правопорушення та слугуватиме їх профілактиці. Мін'юст: [сайт] Новини Міністерства -31-12-2016 | 11:30 [Електронний ресурс]. URL: <https://minjust.gov.ua/ua/news/48866>.

²¹ Колодчин В.В., Туманянц А.Р. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції: монографія. Харків: ТОВ «Оберіг», 2016. С. 12.

Для розмежування компетенції слідчих різних підрозділів у кримінальному провадженні встановлюється підслідність, яка в літературі визначається як сукупність встановлених законом юридичних ознак кримінального провадження, відповідно до яких воно належить до відання певного органу досудового розслідування.²²

Тож компетенція конкретного слідчого визначається його приналежністю до конкретного слідчого підрозділу та положеннями ст. 216 КПК, яка визначає підслідність цього слідчого підрозділу.

Всі органи досудового розслідування, визначені ст. 38 КПК користуються однаковими повноваженнями, за виключенням особливостей щодо підслідності. Підрозділи детективів, підрозділу внутрішнього контролю НАБУ, включено до загальної системи органів досудового розслідування, а їх начальники та службові особи набули процесуального статусу керівників органу досудового розслідування та слідчих (пункти 8 та 17 ст. 3 КПК), тому під слідчими ми повинні розуміти відповідно і детективів НАБУ.

Як ми вже зазначили, орган досудового розслідування належить до другої групи суб'єктів кримінального провадження. Вони зобов'язані забезпечити безпосередньо в межах своєї компетенції вирішення завдань кримінального провадження, для чого ці суб'єкти користуються державно-владними повноваженнями.²³

Органи досудового розслідування здійснюють досудове розслідування і відповідають за його правильний хід і результат. Тільки вони мають право в порядку, передбаченому КПК, застосовувати заходи забезпечення кримінального провадження, розпочинати досудове розслідування, проводити слідчі (розшукові) дії. Кожний з них діє в межах своїх повноважень, виконуючи покладені на нього юридичний обов'язок.

Варто зазначити, що до даної групи суб'єктів кримінального процесу пред'являється вимога незацікавленості в результаті кримінального

²² Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар /Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Х.: Одісей, 2013. С. 430.

²³ Назаров В.В. Конституційні права людини та їх обмеження у кримінальному процесі України. Х.: Золота миля, 2009. С. 127.

провадження. Інакше, за наявності ознак, прямої, особистої або непрямої зацікавленості в результаті, такі особи підлягають відведенню.

Зобов'язання органу досудового розслідування застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення його ефективності (ч. 4 ст. 38 КПК) передбачає вчинення слідчим не всіх слідчих (розшукових) і процесуальних дій, передбачених КПК, а саме тих, без яких неможливе законне, обґрунтоване, всебічне, неупереджене і своєчасне досудове розслідування кримінального провадження.

Критерії ефективності досудового розслідування впливають із завдань кримінального провадження, головним із яких є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Якщо наведені завдання визнати за мету досудового розслідування, то позитивний результат, досягнутий в процесі їх реалізації завдяки додержанню слідчим, прокурором законності і обґрунтованості розслідування, своєчасному всебічному і повному з'ясуванню обставин вчинення злочину або кримінального проступку у конкретних кримінальних провадженнях, можна визначити як ефективність розслідування.

Згідно з ч. 2. ст. 38 КПК досудове розслідування здійснюють слідчі органу досудового розслідування одноособово або слідчою групою. Незалежно від відомчої належності, усі слідчі мають однакові процесуальні права та обов'язки, проводять розслідування в одному і тому самому процесуальному порядку.

Отже, повернемося до дослідження процесуального становища слідчого у кримінальному провадженні. Перш ніж аналізувати правове регулювання цього питання у чинному законодавстві України, слід зазначити, що етимологічне значення поняття «слідчий» походить від слова «слід» та має відношення до таких понять, як «слідити», «слідкувати», «досліджувати», «розслідувати», «переслідувати», «слідство»²⁴.

²⁴ Великий тлумачний словник української мови /Упоряд. Т. В. Ковальова. Х.: Фоліо, 2005. С. 591-592.

До прийняття КПК 2012 року у законодавстві було відсутнє поняття «слідчий». Новий КПК України чітко дає визначення поняття слідчого. Згідно з п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК України слідчий - службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу ДБР, органу Державної кримінально-виконавчої служби України, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю НАБУ, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.

На думку С.В. Добровольського, зазначена дефініція містить у собі вказівку на наступні ознаки поняття «слідчого»: по-перше, це службова особа; по-друге, ця зазначена службова особа відноситься до чітко визначеного відомства; по-третє, основним завданням особи слідчого є здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень в межах своєї компетенції. Таким чином, слідчий – це службова особа, уповноважена в межах компетенції, передбаченої кримінально-процесуальним законодавством, здійснювати досудове розслідування у кримінальному провадженні²⁵.

Існують різні посади слідчих. Як зазначили автори одного з коментарів до КПК²⁶, під поняттям «слідчий» підпадають старші слідчі в особливо важливих справах, слідчі в особливо важливих справах, старші слідчі, слідчі органів внутрішніх справ, слідчі органів безпеки, слідчі органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства (податкової міліції), слідчі органів державного бюро розслідування і тимчасово – слідчих органів прокуратури.

Також під поняттям «слідчий» підпадають і детективи НАБУ, при цьому ми виходимо із законодавчого припису, зазначеного у п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК, хоча деякі автори вважають за необхідним окремо врегулювати у ст. 3 КПК поняття

²⁵ Добровольський С. В. Окремі проблеми правового положення слідчого за Кримінальним процесуальним кодексом України //Юрист України. 2012. №4. С. 100.

²⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар /Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Х.: Одиссей, 2013. С. 121.

«детектив».²⁷ Проте ця категорія слідчих має певні особливості процесуального статусу. Так, відповідно до абз. 3 ч.1 ст.10 ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України», старші детективи і детективи НАБУ під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях уповноважені здійснювати й оперативно-розшукові дії. Як доцільно зауважили Г.І. Сисоєнко та А.В. Самодін, наділивши їх такими повноваженнями, законодавець фактично створив орган досудового розслідування, який поєднує функції слідчих і оперативних підрозділів.²⁸ Категорично проти такого поєднання виступає Л.Д. Удалова, яка пропонує навіть визначити у п. 2 ч. 1 ст. 38 КПК, що органом досудового розслідування є слідчий підрозділ НАБУ та замінити слово «детективи» словом «слідчі» у статтях КПК²⁹.

Дослідження процесуального статусу слідчого має важливе практичне значення, оскільки таким чином, виокремлюється його процесуальне становище, визначаються коло процесуальних повноважень, які надають можливість даній особі здійснювати ті чи інші процесуальні дії, вести активну процесуальну діяльність у кримінальному провадженні.

Варто зазначити, що в науці кримінально-процесуального права немає єдиної точки зору щодо визначення поняття правового статусу та його структури.

Погоджуємося з Г.В. Мальцевим, який вказував, що немає нічого важливішого в структурі права, чим система прав та обов'язків як центр правової сфери. Саме тут науковець визначав ключ до вирішення юридичних проблем. У правах та обов'язках не тільки фіксуються образи, стандарти поведінки, які держава вважає обов'язковими, корисними, доцільними для

²⁷ Побережник А.О. Гарантії забезпечення права на свободу та особисту недоторканність в кримінальному провадженні: дис..... канд. юрид. наук: 12.00.09; кер. роботи О.Г. Яновська; Київ. Нац. ун.-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. С. 196.

²⁸ Сисоєнко Г.І., Самодін А.В. Нові органи досудового розслідування в Україні //Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2015. №5(26). С. 123. [Електронний ресурс]. URL: file:///C:/Users/pc/Downloads/Chcks_2015_5_8.pdf.

²⁹ Удалова Л. Д. Кримінальна процесуальна діяльність національного антикорупційного бюро України //Вісник Академії адвокатури України. Київ, 2015. Т. 12. №2 (33). С. 157.

нормальної життєдіяльності соціальної системи, але і розкриваються основні принципи відносин держави й особи.³⁰

М.І. Матузов вважає, що не варто розрізняти правові поняття «правового статусу» та «правового становища» – вони є ідентичними. Статус він визначає як становище. Етимологічно по суті ці поняття співпадають.³¹

Підтримуємо думку Х. Штерна, який включає процесуальні права до переліку основних прав, вказуючи, що ці права є немислими без існування державної правової системи, в якій вони себе проявляють.³²

Поняття «процесуальний статус» слідчого також часто замінюють терміном «процесуальне становище», тому перш ніж приступити до вивчення процесуального становища слідчого, слід дати його правильне визначення.

Слово «статус» у перекладі з латинського «status» означає положення, стан чого-небудь чи кого-небудь³³. Таким чином, терміни «статус», «становище» і «положення» є словами-синонімами, незалежно від галузі їх застосування, тобто, вони рівнозначні за змістом і відрізняються лише морфологічним походженням. В енциклопедичній літературі поняття «статус» тлумачиться як правове положення громадянина чи юридичної особи³⁴. З цього випливає, що поняття «процесуальне становище» необхідно вважати синонімом поняття «процесуальний статус».

Що ж стосується змісту поняття «процесуальне становище», то за своєю сутністю основне питання полягає у тому, чи включати в нього тільки юридичні права та обов'язки або ж й інші елементи. Багато вчених визнають, що основу правового становища (або статусу) суб'єкта права складають його основні права та обов'язки. Так, П.М. Рабінович вважає, що включення у правовий статус окрім прав та обов'язків інших юридичних компонентів може призвести тільки до «важковагової конструкції»³⁵. За вузьке тлумачення

³⁰ Мальцев Г.В. Права личности: юридическая норма и социальная действительность. Конституция СССР и правовые положения личности. М.: Юрид. лит. 1979. С. 55.

³¹ Матузов Н.И. Актуальные проблемы теории права. Саратов: СЮИ., 2003. С. 13.

³² Рабинович П.М. О понимании и определениях права. Правоведение. М.: ИГП АН СССР., 1982. №4. С. 58.

³³ Юридический энциклопедический словарь. М.: Сов. Энцикл., 1984. С. 335.

³⁴ Большая Советская Энциклопедия. Изд. 3-е. Т. 24. /Гл. ред. А.М. Прохоров. М.: Сов. Энцикл., 1976. С. 461.

³⁵ Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посібник. Вид. 9-е зі змінами. Л.: Край, 2007. С. 85.

правового статусу виступав і В.М. Горшенев. На його думку, вузьконормативне розуміння передумов чи вихідного елементу — це прояв правового статусу³⁶.

Погоджуємося з Н.С. Алексєєвим, В.Г. Даєвим, Л.Д. Кокорєвим, які визначають, що статус суб'єкта права охоплює в себе права, обов'язки та гарантії, а також можливість виступати носієм зазначених у законодавстві прав.³⁷ Зазначене також стосується й суб'єктів кримінального провадження.

З визначенням поняття процесуального становища слідчого тісно пов'язане розмежування його компетенції від повноважень.

П.С. Елькінд визначає компетенцію як сукупність повноважень під час здійснення конкретних функцій державного органу.³⁸

І.Л. Бачило і Ю.А. Тихомиров також розкривають поняття «компетенція». На їх думку, компетенція служить видовим поняттям. Воно повинно відображати грані публічно-правового суспільства і держави. Компетенція – це покладений законом на уповноваженого суб'єкту обсяг публічних справ. Вона складається з елементів, до яких належать: нормативно встановлені цілі, юридично визначені сфери повноважень.³⁹

Як зазначає Л.М. Лобойко, поняття «компетенція» у загальній теорії права вживають виключно щодо державних органів, які є представниками публічної влади. Кримінально-процесуальну компетенцію він визначає як покладений кримінально-процесуальним законом на органи дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду обсяг публічних справ у сфері вирішення кримінально-правових конфліктів, що виникають у суспільстві⁴⁰. На думку О.В. Мічуріної, компетенцію державних органів та посадових осіб у сфері кримінального судочинства можна визначити як сукупність повноважень,

³⁶ Горшенев В.М. Структура правового статуса гражданина в свете Конституции СССР 1977 г. //Правопорядок и правовой статус личности. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та. 1980. С. 51.

³⁷ Алексєєв Н.С. Очерк развития науки советского уголовного процесса. Воронеж: ВГУ, 1980. С. 138-139.

³⁸ Элькінд П.С. Сущность советского уголовно-процессуального права. Л.: ЛГУ., 1963. С. 17.

³⁹ Бачило И.Л. Функции органов управления. М.: Юрид. лит., 1976. С. 21.

⁴⁰ Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальна компетенція: поняття і структура //Юридика Україна. 2005. №3. С. 73, 74.

у межах встановлених кримінально-процесуальним законом конкретно для кожного органу та посадової особи⁴¹.

Вважаємо, що поняття «компетенція» та «повноваження» близькі за значенням, але не тотожні. Компетенція – це коло завдань та питань, обсяг публічних справ, вирішити які закон зобов'язує відповідних посадових осіб та органи, які виконують конкретну процесуальну функцію за допомогою своїх професійних знань. Погоджуємось із думкою С.О. Пшенічко, що елементами кримінально-процесуальної компетенції є предмет відання та повноваження⁴². Повноваження – це процесуальні засоби, які застосовуються посадовими особами державних органів під час кримінально-процесуального провадження. Вони вирішують встановлені законодавством завдання віднесені до їх компетенції.

Повноваження – це комплексне поняття, яке об'єднує у собі як права, так і обов'язки, маючи вигляд «право-обов'язок». Процесуальні повноваження закріплюються у законі у вигляді процесуальних можливостей (прав), але, коли виникає фактична ситуація, передбачена законом, це право трансформується у обов'язок та реалізується вже як обов'язок.

Ю.О. Тихомиров зазначає, що пояснення потребує характер владних повноважень, оскільки наявність прав нерідко трактується – і теоретично, і практично – як свобода розсуду у їх використанні. Тим часом, структури та органи, які мають повноваження, одночасно наділені обов'язками їх здійснення. Публічна сфера припускає поєднання прав та обов'язків у формулу «повноваження» як правообов'язок, який не можна не реалізувати у публічних інтересах⁴³.

О.М. Рижих виокремлює основні риси цього правового феномену: поєднання прав та обов'язків в одному законодавчому приписі; нормативне закріплення вимог до форми здійснення приписів, дотримання визначених

⁴¹ Мичурина О.В. О компетенции государственных органов и должностных лиц в уголовном судопроизводстве и ее разграничении на примере органов дознания //Российский судья. 2006. №6. С. 28.

⁴² Пшенічко С.А. Повноваження слідчого судді з розгляду та вирішення скарг у досудовому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; кер. роботи Ю.П. Алєнін; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. С. 107.

⁴³ Тихомиров Ю.А. Теория компетенции. М., 2001. С. 56.

нормативними актами процедур; відсутність (обмежене застосування) диспозитивності (розсуду) пояснюється владним характером повноважень⁴⁴.

Отже, кримінально-процесуальні повноваження це взаємопов'язана система прав та обов'язків, що мають владний характер і спрямовані на забезпечення реалізації функції певного публічного суб'єкта кримінального провадження, що здійснюються у формах та порядку, передбаченому КПК для досягнення завдань кримінального провадження.

Повноваження поділяються на дві групи: перша – повноваження імперативні, коли при виникненні фактичної ситуації, яка передбачена законом, посадова особа зобов'язана провести тільки одну конкретну процесуальну дію, або прийняти конкретне рішення, передбачені законом. Друга – повноваження диспозитивні, коли при виникненні фактичної ситуації, яка передбачена законом, посадова особа зобов'язана провести процесуальну дію або прийняти процесуальне рішення, але процесуальний спосіб реалізації повноваження вона обирає самостійно.⁴⁵

Таким чином, можемо зробити висновок, що компетенція слідчого полягає у проведенні досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до його відання згідно правил підслідності, що здійснюється з використанням державно-владних повноважень, якими його наділено законом. Останні забезпечують усі необхідні умови і створюють реальну можливість для розслідування кримінальних правопорушень.

Повноваження слідчого мають владний характер. Це виражається у його праві застосувати заходи процесуального примусу, в обов'язку посадових осіб та громадян виконувати приписи слідчого, коли вони надані в межах його компетенції та в установленій процесуальній формі⁴⁶. Повноваження слідчого спрямовані на виконання покладених на них завдань, а саме оперативне реагування на кримінальне правопорушення, їх своєчасне розкриття і якісне

⁴⁴ Рыжих А.Н. Полномочия суда на досудебных стадиях уголовного процесса: дисс. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09. Екатеринбург, 2008. С. 19-21.

⁴⁵ Скаун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник. Харків: Еспада, 2006. С. 236.

⁴⁶ Осмолян В.А. Статус слідчого за Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 р. та Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р. // Університетські наукові записки. 2013. №1. С. 302.

розслідування, а тому законодавець спеціально акцентує увагу на тому, що органи досудового розслідування зобов'язані застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування.

Згідно з КПК на слідчого покладається обов'язок провадження процесуальних дій з розслідування кримінального провадження. Його діяльність має публічно-правовий характер. Слідчий реалізує свої процесуальні повноваження лише на стадії досудового розслідування.

Повноваження слідчого визначаються обсягом наданих законом прав і обов'язків, його взаєминами із слідчим суддею і прокурором, керівником органу досудового розслідування, а також з оперативними підрозділами. Варто зазначити, що обсяг процесуальних повноважень і процесуальне становище слідчого не залежить від його відомчої приналежності.⁴⁷

Загалом КПК визначає слідчого як процесуально самостійну фігуру, наділену певними повноваженнями для прийняття процесуальних рішень в кримінальному провадженні, визначення напрямку слідства, обрання процесуальних засобів для забезпечення повноти розслідування. Втручання в діяльність слідчого осіб, які не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого (ч. 5 ст. 40 КПК). Це правило є абсолютно необхідною умовою ефективності слідчої діяльності, проте воно носить більш декларативний характер, аніж реально характеризує процесуальне становище слідчого на досудовому провадженні. Аналіз нормативної регламентації повноважень слідчого свідчить, що вони досить обмежені у плані самостійності, реалізація більшості з них вимагає рішення прокурора або його погодження та дозволу слідчого судді, тощо. Більш детально межі та зміст сучасного стану процесуальної самостійності слідчого буде досліджено у другому розділі цієї роботи, а зараз повернемося до повноважень слідчого.

⁴⁷ Кримінально-процесуальне право України: підручник /За заг. редакцією Ю.П. Алєніна. Х.: «Одіссей», 2009. С. 136.

В.А. Осмолян, порівнюючи різні аспекти статусу слідчого у КПК України 1960 р. та КПК України 2012 р., вказує на недосконалість останнього та зневажливе, на його думку, ставлення законодавця до статусу слідчого⁴⁸.

Дійсно аналіз положень ст. 40 КПК дає підстави констатувати, що процесуальне становище слідчого виписано не досить чітко. Якщо порівнювати із КПК 1960 року, то по декількох позиціях його повноваження значно звужені у порівнянні з повноваженнями, які були передбачені ст. 114 КПК 1960 р. Зокрема, не дивлячись на задекларовану самостійність слідчого (як це впливає з приписів ч. 5 ст. 40 КПК), він зобов'язаний виконувати доручення та вказівки одночасно як прокурора, так і керівника органу досудового розслідування, але в той же час, він не має права на їх оскарження. Окрім того, очевидне значне звуження повноважень слідчого та обмеження його самостійності у прийнятті процесуальних рішень часто призводить до затягування досудового слідства, оскільки для того, щоб вчинити більшість процесуальних дій, він повинен отримувати згоду керівника слідчого підрозділу, прокурора, який здійснює нагляд за конкретним кримінальним провадженням та дозвіл слідчого судді або повідомляти про їх вчинення, що відволікає його від виконання своєї прямої процесуальної функції - функції розслідування кримінального правопорушення.

Питання процесуального статусу слідчого є багатоаспектним і повинно враховувати і організаційну структуру самих органів досудового розслідування, і гарантії професійної діяльності слідчого. У зв'язку із цим, деякі науковці вважають доцільним прийняття окремого нормативно-правового акту щодо системи досудового слідства в Україні та правового статусу слідчого⁴⁹.

Такий законопроект зареєстрований у Верховній Раді України (проект Закону «Про систему досудового слідства України та статус слідчих» №1187 від 02.12.2014⁵⁰), у якому визначено: систему досудового слідства; завдання,

⁴⁸ Осмолян В.А. Статус слідчого за Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 р. та Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р. //Університетські наукові записки. 2013. №1. С. 303.

⁴⁹ Сисоєнко Г.І. Підрозділи національного антикорупційного бюро України як орган досудового розслідування //Часопис Академії адвокатури України. 2015. Т. 8, №2. С. 125. [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2015_8_2_21.

⁵⁰ Проект Закону України «Про систему досудового слідства України та статус слідчих» №1187 від 02.12.2014 р. [Електронний ресурс]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52626.

основні засади діяльності та повноваження органів досудового розслідування; поняття слідчого та правові гарантії його процесуальної самостійності та незалежності; найбільш суттєві умови праці, зокрема, вимоги до кандидатів на посади слідчих, порядок призначення, звільнення з таких посад, особливості притягнення до відповідальності; і найголовніше – матеріальне забезпечення та соціальні гарантії слідчого.

На нашу думку, прийняття такого закону безумовно сприятиме процесуальній самостійності слідчого у кримінальному провадженні, але лише його прийняття не вирішить усіх проблем, оскільки основною проблемою є проблема правильного і ефективного правозастосування існуючих норм. Крім того, є багато недоліків та прогалин у КПК щодо правової регламентації процесуального становища слідчого, які також вимагають усунення та вдосконалення.

Таким чином, слідчий належить до третьої групи суб'єктів провадження, що виконують функцію обвинувачення та входить до складу органів досудового розслідування. На нього покладається обов'язок провадження кримінально-процесуальних дій з розслідування проваджень про кримінальні правопорушення. Його діяльність носить публічно-правовий характер, оскільки він наділений державними повноваженнями. До нього пред'являється вимога незацікавленості в результатах кримінального провадження, інакше, за наявності ознак прямої або непрямої особистої зацікавленості, така особа підлягає відведенню.

1.2. Функціональна спрямованість діяльності слідчого у кримінальному провадженні

Сучасний стан розкриття злочинності, згідно аналітичних даних Генеральної прокуратури України, свідчить про досить низькі показники. Так за остаточними результатами досудового розслідування упродовж січня-грудня 2016 року розкрито 180 945 кримінальних правопорушень. З них 160 956 обліковано у поточному році. Відсоток розкриття кримінальних правопорушень

облікованих у звітному періоді за закінченими кримінальними провадженнями становить 28,8% (проти 39,1% минулого року). Продовжує залишатися невисоким відсоток розкриття кримінальних правопорушень минулих років. За остаточними результатами розслідування розкрито лише 3,6% злочинів цієї категорії⁵¹.

Тільки від процесуально самостійного слідчого можна вимагати здійснення об'єктивного, неупередженого та всебічного дослідження (встановлення) обставин кримінального провадження та ефективного розкриття кримінальних правопорушень.

Визначальним моментом для визначення процесуального становища слідчого є чітке визначення його функціонального призначення. Слово функція (від лат. *functio*) означає робота кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності, роль когось, чогось⁵². Якщо узагальнити більшість визначень процесуальної функції, що даються у правовій науці, то під нею прийнято розуміти основні, характерні напрями або види діяльності суб'єкта кримінального процесу, які виражають його роль (призначення) і визначають положення серед інших осіб, що беруть участь у процесі⁵³.

У теорії кримінального процесу найбільш поширеною є концепція, що виходить із принципу змагальності⁵⁴ та визначає тріаду кримінально-процесуальних функцій: обвинувачення (або кримінального переслідування), захисту та правосуддя (або вирішення справи). Прихильниками такої концепції є Ю.М. Грошевий⁵⁵, В.М. Савицький⁵⁶, М.С. Строгович⁵⁷ та інші вчені.

⁵¹ Аналітична довідка про стан протидії злочинності, корупції та прокурорсько-слідчу роботу на території України за січень – грудень 2016 року. Підготовлена Управлінням організаційного забезпечення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи Генеральної прокуратури України. Київ. 2017.

⁵² Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів /За заг. ред. В.В. Дубічинського. Х.: ВД «ШКОЛА», 2006. С. 912; Новый иллюстрированный энциклопедический словарь /Ред. кол. Бородулин В.И., Горкин А.П. и др. М.: Большая Российская Энциклопедия, 2000. С. 780.

⁵³ Ларин А.М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции. М.: Юрид. лит., 1986. С. 5; Савицкий В.М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. М.: Наука, 1975. С. 33-34; Кримінальний процес України: Підручник. /За ред. Ю. М. Грошевого та В. М. Хотенця. Х.: Право, 2000. С. 23; Тертышник В.М. Уголовный процесс: Учебное издание. Х.: Арсис, 1997. С. 11; Кримінальне процесуальне право України: Підручник /За заг. ред. Ю.П. Аленіна. Х.: ТОВ «Одіссей», 2009. С. 24.

⁵⁴ Маляренко В.Т. Конституційні засади кримінального судочинства. К.: Юрінком Інтер, 1999. С. 127.

⁵⁵ Кримінальний процес України: Підручник. /За ред. Ю. М. Грошевого та В. М. Хотенця. Х.: Право, 2000. С. 23.

Проте є багато вчених, які визначають також й інші функції. Так, Є.Г. Коваленко, М.М. Полянський та ще ряд авторів вважають необхідним додатково до вказаних трьох додати функцію розслідування, яку здійснює слідчий до появи в справі обвинуваченого⁵⁸. В.М. Тертишник виділив п'ять функцій: розслідування, нагляд, обвинувачення, захист і правосуддя⁵⁹. Р.Д. Рахунов виділяв шість: розслідування, обвинувачення, захист, підтримання цивільного позову, захист від позову, вирішення справи⁶⁰.

За КПК 2012 року І.В. Гловюк виділяє чотири рівні в системі кримінально-процесуальних функцій: 1) основоположний (первинний) рівень кримінально-процесуальних функцій, до них відносяться функції, які традиційно у літературі іменуються основними: кримінальне переслідування, захист та правосуддя; 2) вторинний рівень — функції, які безпосередньо не спрямовані на вирішення основного питання кримінального провадження, однак спрямовані на виконання завдань кримінально-процесуальної стадії або кримінально-процесуального провадження, реалізацію умови кримінального провадження і можуть здійснюватися одночасно або окремо від основних кримінально-процесуальних функцій: розслідування, прокурорський нагляд, відомче процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, коригуюча функція, судовий контроль, забезпечення слідчим суддею доказів, забезпечення законності та обґрунтованості обмеження прав і законних свобод учасників кримінального провадження та інших осіб, міжнародне співробітництво, законоохоронна функція; 3) обслуговуючий рівень — функції, спрямовані на забезпечення реалізації функцій перших двох рівнів (допоміжна функція); 4) паралельний (приєднаний) рівень — функції, пов'язані з вирішенням питання про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та відшкодуванням шкоди, завданої незаконним кримінальним переслідуванням

⁵⁶ Савицкий В.М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. М.: Наука, 1975. С. 33-34.

⁵⁷ Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. Т.1. М.: Наука, 1968. С. 188-189.

⁵⁸ Полянський Н.Н. Очерк развития советской науки уголовного процесса М., 1960. С. 115; Коваленко Є.Г. Кримінальний процес України: Навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2003. С. 24; та ін.

⁵⁹ Тертишник В.М. Уголовный процесс: Учебное издание. Х.: Арсис, 1997. С. 11.

⁶⁰ Рахунов Р.Д. Участники уголовно-процессуальной деятельности по советскому праву. М.: Госюриздат, 1961. С. 47-48.

(має цивільно- правовий елемент): забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, заперечення проти цивільного позову, реабілітаційна функція⁶¹.

А.П. Гуляєв позначив у діяльності слідчого вісім функцій, серед додаткових він виділив: розгляд заяв і повідомлень про злочин; забезпечення відшкодування збитку; припинення злочинів; розшук обвинувачених⁶². Таку ж кількість функцій у своїх працях виділяє і О.М. Ларін⁶³.

В юридичній літературі деякі автори стверджують, що по своїй суті діяльність слідчого є обвинувальною та навіть про неминучість, у зв'язку з цим, обвинувального ухилу в його діяльності по доказуванню.⁶⁴

Як зауважив М.О Колоколов, правовий інститут попереднього слідства давно втратив своє справжнє значення. У наші дні, на його переконання, слідчий - це чиновник, завалений роботою, позбавлений своєї основної якості - процесуальної самостійності. З колись важливою фігури, яка повноправно входила в апарат судової влади, сьогодні слідчий перетворений на вузького спеціаліста по кримінальному переслідуванню - функціонера влади обвинувальної⁶⁵. На нашу думку, слідчий не може бути лише обвинувачем, виконавцем волі і вказівок прокурора, який самостійно не може приймати конкретних процесуальних рішень у кримінальному провадженні.

В.А. Стремовський стверджує, що в діяльності слідчого можна виділити тільки функції кримінального переслідування та захисту⁶⁶. М.С. Строгович визначив три основні напрями діяльності слідчого: обвинувачення, захист і вирішення справи, заперечуючи розмежування процесуальних функцій на

⁶¹ Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія. Одеса: Юридична література, 2015. С. 145.

⁶² Гуляєв А.П. Следователь в уголовном процессе. М.: Юрид. лит., 1981. С. 23.

⁶³ Ларин А.М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции. М.: Юрид. лит., 1986. С. 12.

⁶⁴ П.И. Люблинский Предварительное следствие. М., 1923. С. 4; Чельцов М.А. Система основных принципов советского уголовного процесса //Ученые записки ВЮИОН. Вып.6. М., 1947. С. 130; Гуляев А.П. Следователь в уголовном процессе. М.: Юрид. лит., 1981. С. 23.

⁶⁵ Колоколов Н.А. Не ограничится ли реформа предварительного следствия очередной сменой руководства? //Уголовное судопроизводство. 2007. №4. С. 7.

⁶⁶ Гришин Ю.А. Окончание досудебного следствия с составлением обвинительного заключения: проблемы и пути реформирования: монография. Луганск: РИО ЛИВД, 1999. С. 56.

стадії досудового розслідування⁶⁷. Така концепція була цілком обґрунтованою, оскільки в ті роки, коли вона висловлювалась, на досудових стадіях захисник не допускався до участі в справі. О.М. Ларін піддав критиці положення, при якому слідчому приписувалося виконання функції захисту, аргументуючи це тим, що слідчий не повинен захищати обвинуваченого від обвинувачення, ним же сформульованого, пред'явленого та підтримуваного⁶⁸. Р.Д. Рахунов, П.С. Елькінд висловили думку про те, що в діяльності слідчого функція обвинувачення не присутня, а замість неї існує функція розслідування кримінальної справи⁶⁹. За існування останньої, не заперечуючи при цьому обвинувачення, висловилися в своїх працях М.М. Полянський, В.М. Савицький⁷⁰. Коваленко Є. Г., Маляренко В. Т. також визначали як функцією слідчого – досудове розслідування злочинів.⁷¹

А.П. Гуляєв відзначав, що слідчий здійснює такі процесуальні функції, як: 1) розгляд заяв і повідомлень про злочин; дослідження обставин справи; 2) обвинувачення у вчиненні злочину; 3) захист громадян від необґрунтованого обвинувачення у вчиненні злочину; 4) забезпечення відшкодування матеріального збитку, заподіяного злочином, і виконання вироку в частині конфіскації майна; 5) припинення злочинів та вжиття заходів до встановлення обставин, що сприяли вчиненню злочину; 6) розшук обвинувачених, місцезнаходження яких невідоме; 7) вирішення кримінальної справи.⁷²

О.М. Ларін стверджував, що слідчий здійснює: 1) дослідження обставин справи; 2) кримінальне переслідування; 3) захист; 4) усунення та відшкодування шкоди; 5) заперечення проти цивільного позову; 6) забезпечення прав і законних інтересів осіб, що беруть участь у кримінальній

⁶⁷ Строгович М.С. Право обвиняемого на защиту и презумпция невиновности /Под ред. В.М. Савицкого. М.: Наука, 1984. С. 36-38.

⁶⁸ Ларин А.М. Презумпция невиновности. М.: Наука, 1982. С. 65-66.

⁶⁹ Рахунов Р.Д. Участники уголовно-процессуальной деятельности по советскому праву. М.: Госюриздат, 1961. С. 47-48; Элькин П.С. Сущность советского уголовно-процессуального права. Л.: ЛГУ., 1963. С. 59-60.

⁷⁰ Полянский Н.Н. Очерк развития советской науки уголовного процесса. М., 1960. С. 115; Савицкий В. М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. М.: Наука, 1975. С. 43-44.

⁷¹ Коваленко Є.Г., Маляренко В.Т. Кримінальний процес України: Підручник. - 2-е вид., перероб. і допов. /Є.Г. Коваленко, В.Т. Маляренко. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 85.

⁷² Гуляев А.П. Следователь в уголовном процессе. М.: Юрид. лит., 1981. С. 23.

справі; 7) попередження злочинів; 8) процесуальне керівництво і вирішення справи.⁷³

Було висловлено також і думку про те, що діяльність слідчого має бути розділена на два етапи: до появи в справі обвинуваченого слідчий розкриває злочин, після пред'явлення особі обвинувачення - викриває цю особу або одночасно викриває і захищає.⁷⁴

На думку І.В. Гловюк, за новим КПК можна констатувати поліфункціональність діяльності слідчого, що полягає не тільки у здійсненні функції кримінального переслідування (у формі підозри; здійснення щодо особи кримінального провадження із застосування примусових заходів медичного характеру; здійснення щодо неповнолітнього провадження із застосування примусових заходів виховного характеру), а й у здійсненні функції розслідування⁷⁵.

Також за новим КПК 2012 р. В. Гринюк відносить слідчого до суб'єктів реалізації функції обвинувачення⁷⁶, а А. Рева вважає, що слідчий виконує кримінально-процесуальну функцію розслідування злочинів, адже в законі зазначено, що слідчий відповідальний лише за законність і своєчасність здійснення процесуальних дій (ч. 1 ст. 40 КПК України), тобто не за обвинувачення, захист, вирішення справи, а виключно за всебічне, повне та неупереджене розслідування всіх обставин злочину⁷⁷. О.І. Литвинчук також вважає, що слідчий повинен виконувати власну основну функцію –

⁷³ Ларин А.М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции. М.: Юрид. лит., 1986. С.5-14.

⁷⁴ Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. Т.1. /М. С. Строгович. М.: Наука, 1968. С. 226; Чельцов М.А. Уголовный процесс. М., Юрид. изд-во МЮ СССР, 1948. С. 76.

⁷⁵ Гловюк І.В. Проблеми визначення кримінально-процесуальної функції слідчого за новим Кримінальним процесуальним кодексом України //Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним законодавством України: Матеріали науково-практичної конференції від 8 листопада 2012 р. [Текст]. К: Нац. акад. внутр. справ. 2012. С. 71.

⁷⁶ Гринюк В.О. Суб'єкти реалізації функції обвинувачення у кримінальному процесі України //Форум права. 2016. №2. С. 54-58: [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_2_10.pdf;

Гринюк В. Слідчий як суб'єкт обвинувачення у кримінальному провадженні //Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні: збірник матеріалів Інтернет-конференції (Київ, 28 листопада 2014 року). К.: Національна академія прокуратури України, 2014. С. 104–107.

⁷⁷ Рева А. Функції слідчого у кримінальному провадженні: теоретико-правовий аналіз //Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2014. №1. С. 144. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/1-2014/139-reva.pdf>.

розслідування, яку не треба «замасковувати» обвинуваченням, захистом чи правосуддям⁷⁸.

Наявність великої кількості протилежних точок зору серед визначних вчених-процесуалістів з приводу процесуальних функцій слідчого свідчить про те, що дане питання є одним з найскладніших і проблемних питань у кримінально-процесуальній науці.

Аналіз позицій різних науковців з цього приводу та положень нині діючого процесуального законодавства України, дозволив нам прийти до висновку, що слідчий у кримінальному провадженні виконує дві процесуальні функції: досудове розслідування та обвинувачення. При цьому ми виходимо з наступних мотивів і підстав.

Не можна не погодитись із роздумами В.М. Савицького з приводу виконання слідчим функції досудового розслідування. Він зазначав, що починаючи провадження у справі, слідчий психологічно приступає до нього як до дослідження: він заздалегідь не ставить перед собою завдання звинувачувати або захищати певну особу, він з'ясовує, досліджує всі деталі, всі подробиці скоєного злочину. Пошук ведеться в різних напрямках, одні припущення змінюються іншими, сумніви виникають і розсіюються, стрижнева версія в цей момент, як правило, ще лише формується. Своєрідність розглянутого періоду слідчої роботи дає підставу вважати, що її зміст найбільш точно охоплюється поняттям розслідування, і з точки зору функціонального підходу до вивчення діяльності слідчого цей період характеризується виконанням ним кримінально-процесуальної функції розслідування⁷⁹.

Слідчий виконує функцію досудового розслідування, оскільки всю процесуальну діяльність він здійснює у формах і порядку передбаченому КПК та спрямовує її на всебічне, повне й неупереджене встановлення всіх обставин кримінального правопорушення, шляхом збирання, перевірки й оцінки доказів, з метою забезпечення законного й обґрунтованого вирішення кримінального

⁷⁸ Литвинчук О.І. Функціональна структура досудового розслідування // Вісник кримінального судочинства. – 2015. №1. С. 83.

⁷⁹ Савицкий В.М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве // Академия наук СССР. Институт государства и права. М.: Наука, 1975. С. 43-44.

провадження. Таке твердження ґрунтується на положеннях діючого КПК. Так, згідно ст. 2 КПК одним із завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування, яке в основному покладається на слідчого як на суб'єкта, який проводить досудове розслідування. Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК слідчий уповноважений в межах компетенції, передбаченої КПК, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень. Стаття 9 КПК зобов'язує слідчого всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Крім того, згідно ст. 91 КПК слідчий повинен встановити і довести всі обставини, що мають значення для вирішення провадження, а згідно з п. 4, 5 цієї ж статті зокрема: обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання. Ці обставини як раз і свідчать про всебічність процесуальної діяльності слідчого. Така всебічність досягається шляхом висунення й перевірки різних версій вчинення кримінального правопорушення, в тому числі й виправдувальних, перевірку алібі підозрюваного, наявність необхідної оборони, тощо.

Здійснюючи функцію досудового розслідування, слідчий виконує і певні дії стосовно захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, які також цілком поглинаються функцією досудового розслідування та загальним обов'язком державних органів щодо утвердження та забезпечення прав людини (ст. 3 Конституції України), а саме: вимоги ст. 2 КПК щодо охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження; ст. 9 КПК щодо всебічності, повноти й

неупередженості розслідування; ст.ст. 42, 44, 55, 61, 62, 66 та ін. щодо повідомлення та роз'яснення прав й обов'язків учасникам провадження; ст.ст. 48-54 КПК щодо залучення слідчим захисника підозрюваного; ст. 220 КПК щодо обов'язку розгляду та вирішенню слідчим клопотань сторони захисту та потерпілого, його представників під час досудового розслідування; тощо. Також слідчий за дорученням прокурора зобов'язаний після закінчення кримінального провадження надати учасникам кримінального провадження доступ до матеріалів досудового розслідування, в тому числі, до будь-яких доказів, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості чи меншого ступеню винуватості обвинуваченого або можуть пом'якшити покарання (ч. 2 ст. 290 КПК).

Таким чином, така процесуальна діяльність слідчого виходить за межі обвинувачення, оскільки він зобов'язаний згідно з КПК встановити всі обставини кримінального правопорушення, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження. Саме тому, ця діяльність підпадає під ознаки процесуальної функції досудового розслідування, яка має виконуватися спеціально уповноваженим на те суб'єктом - слідчим. З цього питання К.В. Семенов давно вказав, що ці повноваження не суперечать один одному, а охоплюються функцією розслідування⁸⁰.

Цікаво, що у КПК РФ слідчий також віднесений до сторони обвинувачення; проте в доктрині деякими вченими все одно вказується на обмеженість подібного тлумачення діяльності слідчого та визнається здійснення ним функції розслідування⁸¹.

У змішаній формі процесу, яка притаманна й Україні, слідчий повинен бути центральною і головною фігурою досудового розслідування, саме він

⁸⁰ Семенов К. Процессуальные правоотношения следователя, участников процесса и прокурорский надзор //Юридический вестник. 1999. №3. С. 90.

⁸¹ Макарова З. В. Специальное назначение и роль следователя в уголовном процессе //Евразийский юридический журнал. 2012. №4 (47). [Електронний ресурс]. URL: http://www.eurasialaw.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=3022:2012-05-11-03-55-28&catid=217:2011-04-27-05-34-38; Колодко В.В. Уголовно-процессуальная функция расследования: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Челябинск, 2013. [Електронний ресурс]. URL: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1513311>; Ревенко Н. И. Функция расследования преступлений как основное направление деятельности следователя //Вестник Омского университета. Серия: Право. 2009. №1 (18). С. 101–102.

відповідає за всебічність, повноту та об'єктивність дослідження обставин кримінального провадження. Проте КПК в ст. 9 зобов'язав трьох суб'єктів забезпечити всебічність, повноту та неупередженість досудового розслідування: прокурора, керівника органу досудового розслідування та слідчого, а точніше нікого. Прокурор здійснює нагляд за досудовим розслідуванням (ст. 36 КПК), керівник органу досудового розслідування організовує досудове розслідування (ст. 39 КПК), а слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність проведення процесуальних дій (ст. 40 КПК). Тобто, по суті КПК чітко не визначив, на кого покладено обов'язок здійснення досудового розслідування.

Вважаємо, що функція досудового розслідування повинна бути покладена на слідчого, але не просто покладена, а й забезпечена реальними гарантіями та повноваженнями для її реалізації, основною з яких є процесуальна самостійність слідчого. Тому до ст. 40 КПК повинні бути внесені наступні зміни й доповнення, які з одного боку, визначають чітко функцію та роль слідчого у кримінальному провадженні, а з іншого, підвищують гарантії його процесуальної самостійності:

1) частину 1 статті 40 КПК викласти у наступній редакції:

«1. Слідчий здійснює досудове розслідування кримінального провадження, спрямовуючи його на всебічне, повне та неупереджене встановлення всіх його обставин з метою забезпечення прийняття законних та обґрунтованих процесуальних рішень. Слідчий несе відповідальність за ефективність, всебічність та повноту розслідування, а також за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій».

Проте ефективна реалізація таких змін вимагає подальшого розширення самостійних повноважень слідчого, інакше це стане ще однією черговою декларацією, яка тільки визнає слідчого відповідальним за все. Про це ми поговоримо у наступних розділах цього дослідження.

Отже, з одного боку на слідчого покладено здійснення функції досудового розслідування. З іншого, новий КПК відносить слідчого до

представників сторони обвинувачення (п. 19 ст. 3, пар. 2 Глави 3), тобто, він має по суті виконувати функцію обвинувачення.

Деякі автори вважають, що слідчий не повинен відноситися до суб'єктів обвинувачення, а має лише повно, всебічно та об'єктивно досліджувати всі обставини справи, виконуючи функцію розслідування. Так, О. Антонюк вважає за необхідним, щоб всі основні обвинувальні дії, такі як початок досудового розслідування, пред'явлення обвинувачення, складання обвинувального акту були покладені на основного суб'єкта кримінального переслідування – прокурора, який визначається обвинувачем не лише у разі підтримання державного обвинувачення в суді, а й на досудовому розслідуванні⁸².

Вважаємо, слід погодитися із законодавцем і констатувати неминучість обвинувального ухилу у діяльності слідчого та наявність у нього певних повноважень, які складають зміст функції обвинувачення кримінальному провадженні. Як зазначив О.Ю. Татаров, аналізуючи тоді ще проект КПК України 2012 року, позитивним нововведенням є віднесення в проекті КПК України слідчого до сторони обвинувачення в кримінальному процесі. Ці норми усувають недоліки чинного КПК, відповідно до якого слідчий повинен збирати докази як з боку обвинувачення, так і з боку захисту, хоча де-факто діяльність слідчого завжди має обвинувальний ухил. Таким чином, автори проекту позбавляються від подвійних стандартів радянської моделі судочинства, відповідно до якої слідчий вважався фігурою, яка знаходиться між стороною обвинувачення і захисту⁸³.

У теорії кримінального процесу виділяють обвинувачення в матеріально-правовому та процесуальному аспектах. В матеріально-правовому аспекті обвинувачення це твердження слідчого чи прокурора, обґрунтоване достатніми доказами про вчинення певною особою діяння, забороненого кримінальним законом, висунуте в порядку, встановленому кримінально-процесуальним законом, а в процесуальному аспекті – це процесуальна діяльність (дії) цих

⁸² Антонюк О. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як новий напрям діяльності прокурора в кримінальному судочинстві // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2010. Вип. 51. С.410.

⁸³ Татаров О.Ю. Роль досудового провадження у контексті реформування системи кримінальної юстиції в Україні // Митна справа. 2012. №2 (80). Ч. 2. Кн. 1. С. 175.

суб'єктів, спрямована на реалізацію цього твердження, шляхом притягнення особи як обвинуваченого, складання обвинувального висновку та направлення його до суду, підтримання обвинувачення у суді, тощо⁸⁴. Законодавець закріпив у КПК поняття обвинувачення саме з урахуванням його матеріально-правової основи - як твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому КПК (п. 13 ч. 1 ст. 3 КПК). Таке обвинувачення повинно бути висунуто у відповідності до норм КПК уповноваженим на те суб'єктом.

І.В. Гловюк відмічає, що більш коректним є віднесення слідчого до суб'єктів здійснення кримінального переслідування⁸⁵. Можливо й так, але ми вважаємо, що за відсутності такого поняття як «кримінальне переслідування» та його нормативного визначення у діючому КПК, слід погодитися із думками В.М. Савицького⁸⁶, В.О. Гринюка⁸⁷ та О.О. Левендаренка,⁸⁸ що на досудовому розслідуванні функцію обвинувачення, крім прокурора, здійснює слідчий. Звичайно, основним суб'єктом формулювання обвинувачення як твердження є прокурор, але слідчий згідно з КПК також приймає в цьому безпосередню участь. Так, ч. 4 ст. 22 КПК встановлює, що у випадках, передбачених КПК, повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення може здійснюватися слідчим за погодженням із прокурором. Відповідно до ст. 277 КПК, слідчий за погодженням із прокурором складає повідомлення про підозру, яка є першим проявом (виразом) обвинувачення певної особи.

Під підозрою розуміють обґрунтоване припущення слідчого та/або прокурора про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення,

⁸⁴ Филин Д.В. Обвинение в уголовном процессе Украины //Право і безпека. 2003. №2/1. С. 143; Рогатюк І.В. Формування функції обвинувачення та її реалізація у кримінальному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Нац. акад. внутр. справ України. К., 2004. С. 17.

⁸⁵ Гловюк І.В. Некоторые вопросы уголовно-процессуальных функций по УПК Украины 2012 г. //Актуальные проблемы российского права. 2014. №11 (48) ноябрь. С. 2457.

⁸⁶ Савицкий В.М. Государственное обвинение в суде. М.: Наука, 1971. С. 57;

⁸⁷ Гринюк В. Слідчий як суб'єкт обвинувачення у кримінальному провадженні //Правова політика в Україні: питання теорії та практики: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 24 жовтня 2014 року): в 2 т. К.: Національна академія прокуратури України, 2014. Т. 2. С. 105.

⁸⁸ Левендаренко О.О. Сторони обвинувачення та захисту в контексті реалізації принципу змагальності у стадії досудового розслідування //Правничий часопис Донецького університету. №1(27) 2012. [Електронний ресурс]. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=juu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=PREF=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Pchdu.

які формалізоване в повідомленні про підозру та має бути перевірено з метою його спростування або підтвердження⁸⁹. Підозра є першим офіційним обґрунтованим припущенням, попереднім висновком про причетність конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення, яке має бути перевірено й оцінено в сукупності з усіма доказами, перш ніж обґрунтувати в обвинувальному акті твердження про вчинення особою даного кримінального правопорушення.

Згідно зі ст. 291 КПК обвинувальний акт складається саме слідчим, після чого затверджується прокурором. Обвинувальний акт в кримінальному провадженні є найголовнішим і найбільш відповідальним кримінально-процесуальним актом слідчого, яким завершується досудове слідство. В ньому формулюється і підводиться у встановленій законом формі висновок розслідуванню, викладається система фактичних обставин справи, які слідчий вважає встановленими, дається юридична кваліфікація діяння, скоєного обвинуваченим, а також містяться висновок про обвинувачення певної особи та необхідність притягнення її до кримінальної відповідальності.

Деякі автори давно пропонували обвинувальний висновок, передбачений старим КПК України 1960 р., замінити терміном «обвинувальний акт», але наведена ними аргументація з цього приводу здавалася спірною.⁹⁰ Новий КПК 2012 року змінив не тільки назву цього підсумкового документу, але й дещо змінив його зміст. У новому КПК вже не вимагається наведення беззаперечних доказів винуватості обвинуваченого. Тобто, обвинувальний акт виражає лише позицію сторони обвинувачення, яка, звичайно, ґрунтується на встановлених обставинах провадження, але не повинна бути вирішальною для суду.

Реалізація принципу презумпції невинуватості на досудовому розслідуванні передбачає не просто встановлення, а достовірне, тобто обґрунтоване і мотивоване встановлення винуватості підозрюваного. Необхідно

⁸⁹ Марочкін О.І. Процесуальні рішення слідчого як вираження його кримінальних процесуальних функцій //Правова доктрина - основа формування правової системи держави: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав, наук України та обговоренню п'ятитомної монографії «Правова доктрина України», Харків, 20-21 листоп. 2013 р. Х.: Право, 2013. С. 878.

⁹⁰ Гришин Ю.А. Окончание досудебного следствия с составлением обвинительного заключения: проблемы и пути реформирования: монография. Луганск: РИО ЛИВД, 1999. С. 66.

зазначити, що у слідчого, який приймає рішення про складання обвинувального акту повинно бути сформоване внутрішнє переконання щодо винуватості підозрюваного, яке в свою чергу, повинно базуватись на всебічному, повному і неупередженому встановленні всіх обставин кримінального провадження на підставі доказів, зібраних у встановленому законом порядку. Всі ці докази повинні бути перевірені й оцінені як окремо, так і в сукупності з іншими.

Юридичне значення обвинувального акту полягає в тому, слідчий (а потім і прокурор) як процесуально самостійна фігура в кримінальному провадженні оцінює зібрані в справі докази та вирішує питання про обвинувачення конкретної особи, про кваліфікацію кримінального правопорушення, про обсяг обвинувачення і про направлення кримінального провадження до суду.

Як зазначали Т.В. Каткова та А.Г. Каткова, обвинувальний висновок встановлює межі обвинувачення в суді по відношенню до вказаних в ньому осіб.⁹¹ Аналогічно й обвинувальний акт є документом, який встановлює обсяг та межі обвинувачення особи та є фундаментом розгляду справи в суді.

Таким чином, слідчий безпосередньо здійснює підготовку, формулювання та висунення обвинувачення конкретній особі про вчинення нею кримінального правопорушення, у порядку передбаченому КПК.

Але це не виключає здійснення слідчим обвинувачення у процесуальному аспекті. Слідчий здійснює процесуальну діяльність, яка спрямована на підготовку, формулювання, висунення обвинувачення та забезпечення майбутнього підтримання обвинувачення щодо конкретної особи у вчиненні кримінального правопорушення, оскільки вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності судом під час судового розгляду неможливе без проведення ефективного досудового розслідування, під час якого встановлюються обставини вчинення кримінального правопорушення та особа, яка його вчинила, а також сукупність доказів, які це підтверджують.

⁹¹ Каткова Т.В., Каткова А.Г. Закінчення досудового слідства та складання обвинувального висновку у кримінальній справі. Навч. посібник. Х.: «Рубікон», 2002. С. 33.

Погоджуємось з Ю.М. Грошевим та С.М. Стахівським в тому, що слідчий у кримінальному провадженні є суб'єктом доказування та на нього покладено обов'язок щодо збирання, перевірки, оцінки доказів та їх процесуальних джерел, обґрунтування рішень, прийнятих у процесі кримінально-процесуального доказування⁹².

Виходячи з цього, слідчий під час досудового розслідування здійснює пошук та закріплення доказів винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення, а після закінчення досудового розслідування складає обвинувальний акт з метою направлення його до суду для розгляду. Під час здійснення такої діяльності з'являються підстави для викриття особи у вчиненні кримінального правопорушення та формулювання ймовірного твердження про винуватість особи у його вчиненні. На досудовому розслідуванні слідчий збирає докази шляхом проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, витребування та отримання речей, документів, відомостей, висновків експертів, тощо (ст. 93 КПК). Як вірно зауважив В.О. Гринюк, здійснення функції обвинувачення слідчим полягає в збиранні доказів, які обґрунтовують обвинувачення, та на підставі яких, слідчий здійснює повідомлення про підозру та складає обвинувальний акт⁹³.

Згідно з КПК слідчий безпосередньо здійснює повідомлення та вручення особі повідомлення про підозру, а також вносить данні про це до ЄРДР (ст. 278 КПК). Про здійснення функції обвинувачення слідчим також свідчить характер його повноважень щодо повідомлення про нову підозру чи заміну раніше повідомленої підозри відповідно до ст. 279 КПК.

Все це свідчить про те, що слідчий, безумовно, є суб'єктом реалізації функції обвинувачення як у матеріально-правовому, так і процесуальному аспекті.

⁹² Грошевий Ю.М. Докази і доказування у кримінальному процесі: науково-практичний посібник. К.: КНТ, Видавець Фурса С. Я., 2006. С. 46.

⁹³ Гринюк В.О. Поняття суб'єктів обвинувачення за новим КПК України //Правова доктрина - основа формування правової системи держави: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав, наук України та обговоренню п'ятитомної монографії «Правова доктрина України», Харків, 20-21 листоп. 2013 р. Х.: Право, 2013. С. 663.

РОЗДІЛ 2 ПРОЦЕСУАЛЬНА САМОСТІЙНІСТЬ СЛІДЧОГО ЯК ОСНОВА ЙОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАНОВИЩА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

2.1. Сутність та значення процесуальної самостійності слідчого

Питання про поняття та сутність процесуальної самостійності слідчого та особливості її забезпечення знайшли певне відображення в кримінально-процесуальній науці. Проте роботи більшості науковців у цьому напрямку були засновані, здебільшого, на нормах КПК України 1960 року, або присвячені загальним аспектам⁹⁴, у той час, коли в умовах дії нового КПК 2012 року це питання вимагає переосмислення, з урахуванням новел законодавства. Також існує багато прогалин та невирішених практичних завдань, поставлених правозастосовною діяльністю органів досудового розслідування.

Вважаємо, що для більш повного розуміння та розкриття сутності процесуальної самостійності слідчого необхідно звернутися до дослідження історичного шляху становлення цього поняття у вітчизняному законодавстві.

Дослідження порядку проведення досудового слідства у різні історичні часи, дозволило О.А. Солдатенко виділити три основні етапи його становлення та розвитку: досудове слідство другої половини XIX – початку XX ст., досудове слідство УРСР, досудове слідство незалежної України⁹⁵.

⁹⁴ Баулін О.В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2000. 20 с.; Баулін О.В., Карпов Н.С. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: монографія /Під заг. ред. З.Д. Смітінко. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2001. 233 с.; Будников В.Л. О гарантиях процессуальной самостоятельности следователя в современных условиях //Укрепление общественного порядка и законности в правовом государстве: Сб. науч. трудов. М., 1990. С. 167-172; Власов А.А. Полномочия следователя в советском уголовном процессе: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Акад. МВД СССР. М., 1979. 23 с.; Гончаров І.Д. Деякі аспекти процесуальної самостійності слідчого //Право України. 1995. №7. С. 26-27.; Гуляев А.П. Следователь в уголовном процессе: Учебн. Пособие. М.: Юрид. лит., 1981. 191 с.; Лифанова Л.Г., Степанов Б.Б. Процессуальная самостоятельность следователя: миф или реальность //Эволюция уголовного судопроизводства на постсоветском пространстве: Междун. науч.-практ. конф. (Киев, 22-23 июня 2006 г.) К., 2006. Т. 2. С. 69-75.; Охріменко С.С. Деякі аспекти сучасного стану процесуальної самостійності та незалежності слідчих органів внутрішніх справ //Юридична Україна. 2006. №5. С. 95 – 97.

⁹⁵ Солдатенко О.А. Досудове слідство в Україні: становлення та перспективи розвитку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2006. С. 8.

Організація діяльності слідства за часи свого існування зазнала значних змін. Так, до виникнення інституту судових слідчих досудове розслідування за Зводами законів 1832, 1842 і 1857 років провадилося поліцією. Проведений аналіз джерел того часу свідчить про те, що основна мета діяльності поліції полягала в тому, щоб покласти кінець будь-якому насильству і самочинству⁹⁶. Для цього поліція наділялася правом провадження слідства, обшуків, застосування запобіжних заходів у вигляді взяття під варту. Основна мета попереднього слідства полягала в забезпеченні в найкоротший строк формального слідства матеріалами про злочин та особою, що підозрюється у вчиненні такого злочину⁹⁷. Також, як відмічають деякі дослідники, широко застосовувалися катування та інші види жорстокого поводження з людьми, стосовно яких були хоча б найменші підозри у вчиненні чи підготовці до злочину⁹⁸. До всього цього слід додати, що поліцейські чини мали низький рівень культури, і це відбилося на якості слідчих документів, про що можна зробити висновок, вивчивши твори О.І. Герцена⁹⁹ та А.Ф. Коні¹⁰⁰.

Проте через існуючі недоліки даного процесу, а також прагнення звільнити поліцію від виконання невласливих їй функцій, проблема організації досудового слідства починала відчуватися досить гостро. Подібно тому, як діючі системи континентального права дотепер відносять інститут слідства до судової влади (Франція, Італія), у 1860 році було вирішене це питання й у царській Росії: слідчий апарат був відокремлений від органів поліції.

Судові статuti 1864 року внесли подальші зміни у процесуальний статус слідчого, у його взаємостосунки з судом, прокуратурою і поліцією. З'явився інститут судових слідчих, незалежних від виконавчо-розпорядчої влади. Слідчий вважався членом окружного суду, входив у відомство Міністерства юстиції. Звідси й контроль за діяльністю слідчих покладался на суди, які вправі

⁹⁶ Лукин В. Опыт практического руководства к производству уголовных следствий и уголовного суда по русским законам, составленный для следователей, судей и стряпчих. СПб., 1851. С. 7.

⁹⁷ Баршев Я.И. Основания уголовного судопроизводства с применением к российскому уголовному судопроизводству. М.: ЛексЭст, 2001. С. 111.

⁹⁸ Малышева О.А. Становление органов следствия в российском государстве (дореволюционный период) //Юрист. 2002. №12. С. 56.

⁹⁹ Герцен А.И. Былое и думы. М.: Детская литература, 1970. С. 194-206.

¹⁰⁰ Коні А.Ф. Собрание сочинений. Т.1. М.: Юрид. лит., 1966. С. 111.

були припиняти провадження слідства, направляти слідчим відповідні приписи, розглядати скарги на їх дії та рішення. Характерно, що у вказаний період престиж, авторитет і вплив судових слідчих у системі державних органів забезпечувалися тим, що зазначені службові особи призначалися й звільнялися Міністром юстиції за поданням губернатора та згодою губерньського прокурора¹⁰¹.

«Прокурори та їх товариші» попереднього слідства самі не здійснювали, а тільки давали про це пропозиції судовим слідчим та постійно наглядали за провадженнями цих дій (ст. 278 Статуту кримінального судочинства – далі СКС). Прокурори та їх товариші мали право бути присутніми при всіх слідчих діях і спостерігати на місці саме провадження, але не зупиняючи ходу слідства (ст. 280 СКС). По всіх предметах, які стосувалися дослідження злочину і які стосувалися збирання доказів, судовий слідчий виконував законні вимоги прокурора чи його товариша, з зазначенням у протоколах, які саме заходи вжиті на його вимогу. Якщо при виконанні вимог прокурора або його товариша зустрінуться перешкоди, то судовий слідчий, застосовуючи заходи до виконання вимог, наскільки це можливо, сповіщає про це особу, яка пред'явила ці вимоги, і чекає вирішення (ст. ст. 281, 282 СКС).

Як зазначив Ю.П. Алєнін, діючи під керівництвом окружного суду, слідчі не могли бути позбавлені права звертатися до суду за сприянням і прохати їх роз'яснень та постанов у всіх випадках, коли буде в цьому потреба. Не можна було ставити в вину слідчим і звернення до суду з поданням про вирішення сумнівів у можливості виконання вимог осіб прокурорського нагляду. Якщо по такому зверненню відбулася ухвала суду, то вона, безумовно, була обов'язковою для слідчого¹⁰².

На судовому слідчому лежав обов'язок пред'явлення обвинувачення і допит обвинуваченого. Так, згідно зі ст. 403 СКС перед допитом

¹⁰¹ Гончаров Д.Ю. Самостоятельность следователя: быть или не быть? //Журнал российского права. 2002. №9. С. 28.

¹⁰² Алєнін Ю.П. Ще раз до питання про самостійність і незалежність слідчого //Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. Вип. 44 /редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. Одеса: Юридична література, 2008. С. 159.

обвинуваченого судовий слідчий засвідчується в його особі і оголошував йому, в чому він обвинувачується.

Згідно з ст. 283 СКС судовий слідчий мав право взяття обвинуваченого під варту, але про підстави такого розпорядження негайно сповіщав найближчу особу прокурорського нагляду, яка могла вимагати, щоб слідчий обмежився менш суворим заходом. Судовий слідчий також сповіщав прокурора і про причини, за якими не взятий під варту або звільнений з-під варти обвинувачений, який підлягав позбавленню всіх прав стану або всіх особливих прав та привілеїв (ст. 284 СКС). Прокурор або його товариш мали право запропонувати слідчому затримати обвинуваченого, який залишився на волі або звільнений з-під варти. Але якщо слідчий зустріне в цьому перешкоду, оскільки обвинувачений не викликав достатньо підозри в злочині, то він (слідчий), не виконуючи такої вимоги, звертався до суду (ст. 285 СКС).

Після отримання матеріалів попереднього слідства прокурор окружного суду зобов'язаний розглянути: 1) чи підлягає справа веденню прокурорського нагляду; 2) чи проведене слідство з належною повнотою; 3) чи слід віддати обвинуваченого до суду, або ж справа підлягає закриттю чи зупиненню (ст. 510 СКС). Висновок прокурора про віддання обвинуваченого до суду викладався у формі обвинувального акту (ст. 519 СКС).

Порівняльний аналіз правового статусу судового слідчого і слідчого, згідно нині чинного КПК, свідчить, що в їх статусі є як розбіжності, так і схожі риси. Дійсно, для слідчого за СКС були деякі обмеження при порушенні кримінального переслідування (справи в основному порушувалися прокурором або його товаришем), але слідчий все ж таки міг приступити до слідства і на власний розсуд, в разі коли застане скоєне або тільки що скоєне злочинне діяння (ст. 313 СКС); більшість вказівок осіб прокурорського нагляду були обов'язковими для виконання; обвинувальний акт по закінченому слідству складав не слідчий, а прокурор окружного суду.

Разом з тим, незважаючи на вказані обмеження прав судових слідчих, їх самостійність та незалежність забезпечувалися іншими гарантіями. Судовий слідчий був незмінюваним, незалежним від прокуратури і поліції. Поліція

здійснювала підтримку слідчих при розслідуванні кримінальних справ, а прокурор наглядав за законністю прийнятих рішень. При цьому слідчий мав право перевіряти, доповнювати та скасовувати дії поліції в разі неякісного виконання доручення¹⁰³.

Таким чином, ступінь влади прокурорів та їх товаришів по відношенню до судового слідчого була не безмежною, слідчі мали досить широкий комплекс імперативних повноважень у розкритті й розслідуванні злочинів, у тому числі й по застосуванню заходів процесуального примусу. Однак науковий і технічний рівень провадження досудового слідства був досить низьким.

Декретом «Про суд» №1 від 24 листопада 1917 року скасовувався дореволюційний інститут судових слідчих та започатковано формування радянського слідчого апарату. В цей період слідчий апарат спочатку залишався в судовій системі, у подальшому – він був підпорядкований і організаційно переданий прокуратурі. Законодавство того часу, встановивши процесуальну незалежність слідчого, разом з тим поставило його у відповідну залежність від прокурора, а вирішення спірних питань було віднесено до компетенції суду¹⁰⁴.

Наступним важливим кроком у розвитку судочинства Української РСР була судова реформа 1922 року. Слідчий за КПК 1922 р. формально продовжував розглядатися як представник судової влади, оскільки в організаційному плані він був достатньо незалежним від прокуратури, бо перебував у складі губерньського або обласного суду. Саме суд призначав слідчого на посаду, мав право передавати кримінальну справу від одного слідчого до іншого. Як і раніше, виключно суду надавалося право розглядати скарги на дії слідчого, скасовувати його постанови та визнавати ті чи інші дії незаконними. Прокурору, як і в дореволюційній Росії, було надано право давати

¹⁰³ Учреждение судебных установлений (ст. 202-205) //Российское законодательство X-XX веков. Т. 8. М.: Юрид. лит., 1991. С. 53.

¹⁰⁴ Погорельский М.А. Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія. Харків: Арсіс, 2002. С. 105-106.

слідчому обов'язкові вказівки про спрямування та доповнення слідства, деякі з них, правда, слідчий міг оскаржити в судовому порядку¹⁰⁵.

З 1923 р., чітко виявилася тенденція у стиранні меж і відмінностей між дізнанням і попереднім слідством. Прокурору були надані додаткові повноваження з розгляду всіх скарг на дії слідчого, скасування прийнятих ним процесуальних рішень, передачі справ від одного слідчого до іншого. Тим самим попереднє слідство ще більше набрало обвинувальних рис, а слідчий практично повністю втратив свою процесуальну самостійність і незалежність. За словами А.В. Смирнова, саме в цей період «сталася фактична ліквідація попереднього слідства. Слідчий, дізнавач і прокурор перетворилися в ланки одного ланцюга з однаковими цілями, завданнями та функціями»¹⁰⁶.

Починаючи з 1928 року прокуратура набуває виключного права на провадження досудового слідства по всім без винятку кримінальним справам. На певних етапах 30-х років XX ст. попереднє слідство проводили й деякі служби НКВС¹⁰⁷. У післявоєнний період слідчі апарати були в прокуратурі й органах державної безпеки. Фактично ж посади слідчих існували і в органах НКВС, хоча законом вони не передбачалися¹⁰⁸.

Опинившись під процесуальним і вже організаційним керівництвом прокурора, слідчий ще більше втратив свою незалежність, так як вимушений беззаперечно виконувати всі вказівки суб'єкта, що наглядає, без права на оскарження вказівок у судовому порядку.

Ми дотримуємося точки зору тих вчених (Н.Н. Полянський, А.В. Смирнов), які вважають, що в цей історичний період попереднє слідство було знищено, замінено прокурорським дізнанням. У зв'язку з цим, на наш погляд, окрім одержаного негативного досвіду, даний тимчасовий відрізок не вивів процесуальне положення слідчого на новий, більш досконалий рівень,

¹⁰⁵ Литвинчук О.І. Процесуальний статус слідчого в кримінальному процесі України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2007. С. 53.

¹⁰⁶ Смирнов А.В. Состязательный процесс. СПб.: Альфа, 2001. С. 203.

¹⁰⁷ Гончаров И.Д. Возникновение и развитие института предварительного следствия в советском уголовном процессе. Киев. высш. школа МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского. К.: НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1980. С. 36.

¹⁰⁸ Горбачов В.П. Розвиток слідчого апарату в Україні (історія та перспективи) // Організаційно-правові питання реформування досудового слідства в Україні: Всеукраїнська науково-практична конференція. Донецьк, 13 грудня 2002 року. Донецьк, 2003. С. 34.

висловлюючись словами згадуваного нами А.В. Смирнова: «Це стало кроком назад у порівнянні з Статутом кримінального судочинства і навіть КПК 1922-1923 років»¹⁰⁹.

Наступним важливим етапом у розвитку та становленні процесуальної самостійності слідчого стало прийняття КПК УРСР 1960 року, який діяв на території України аж до 2012 року, тому піддавався постійним суттєвим змінам, щоб відповідати вимогам часу.

Також Указом Президії Верховної Ради СРСР від 6 квітня 1963 року правом провадження досудового слідства були наділені й органи охорони громадського порядку (пізніше – органи внутрішніх справ). П'ять років потому, наказом МВС СРСР від 23 грудня 1969 року №970 уведені посади начальників слідчих відділів органів внутрішніх справ, а потім в КПК союзних республік була включена стаття, у якій були сформульовані повноваження названих службових осіб¹¹⁰. За часів незалежної України, крім слідчих прокуратури та органів внутрішніх справ, створювалися й функціонують по теперішній час слідчі органів безпеки і податкової міліції.

Отже, зупинимося на дослідженні стану процесуальної самостійності слідчого за КПК 1960 року, що розвинулася у цьому плані досить вдало і досягла, на наш погляд, найдосконалішої форми правової регламентації.

Як відзначив Ю.П. Алєнін, слідчий тоді став процесуальною самостійною фігурою, яка наділена достатніми повноваженнями для прийняття процесуальних рішень у справі, визначення напрямку слідства, вибору різноманітних процесуальних засобів для встановлення істини у кримінальній справі. КПК надавав право слідчому самостійно порушувати кримінальну справу, призначати експертизи, здійснювати допити, огляди, обшуки й інші слідчі дії, притягувати особу як обвинуваченого, зупиняти й закривати справу, складати обвинувальний висновок і після його затвердження прокурором направляти справу до суду, в межах своєї компетенції застосовувати заходи

¹⁰⁹ Смирнов А.В. Состязательный процесс. СПб.: Альфа, 2001. С. 204.

¹¹⁰ Гончаров Д.Ю. Самостоятельность следователя: быть или не быть? // Журнал российского права. 2002. №9. С. 28.

процесуального примусу. В той же час слідчий ніс повну персональну відповідальність за законність, обґрунтованість та своєчасність своїх дій та рішень¹¹¹.

Підкреслюючи ту обставину, що при провадженні досудового слідства всі рішення стосовно визначення напрямку розслідування та проведення слідчих дій слідчий приймає самостійно, треба також сказати і про те, що в деяких випадках закон передбачав отримання рішення судді, санкції або згоди прокурора чи затвердження ним рішення (ч. 1 ст. 114 КПК 1960 р.).

Також процесуальна самостійність слідчого за КПК 1960 р. знаходило своє відображення і в тому, що в ряді передбачених законом випадків він, при незгоді з вказівками прокурора, мав право подати справу вищостоящому прокуророві з письмовим викладом своїх заперечень. За загальним правилом, згідно зі ст. 227 КПК вказівки прокурора були обов'язковими для слідчого. Але все ж таки, право не погодитися з ними надавалося слідчому при прийнятті ним рішень на основі оцінки зібраних доказів у справі за своїм внутрішнім переконанням щодо: притягнення особи як обвинуваченого, кваліфікації злочину й обсягу обвинувачення, направлення справи для попереднього розгляду суддею або закриття справи (ч. 2 ст. 114 КПК). В цих випадках вищестоящий прокурор, якому слідчий подавав справу зі своїми запереченнями, також не вправі був наполягати на тому, щоб слідчий виконав вказівки, які суперечать його внутрішньому переконанню, він лише міг передати її іншому слідчому в разі визнання вказівок прокурора нижчого рівня правильними. Це означає повагу до процесуальної самостійності слідчого і недопустимість примушувати його діяти всупереч своєму внутрішньому переконанню.

Прокурор вправі був дати обов'язкові для виконання вказівки або вимагати перевірки доказів, що вже є (тобто, вказівки щодо забезпечення реалізації вимог всебічності, повноти, об'єктивності доказування). Що

¹¹¹ Алєнін Ю.П. Ще раз до питання про самостійність і незалежність слідчого //Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. Вип. 44 /редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. Одеса: Юрид. літ-ра, 2008. С. 149-150.

стосується його пропозицій відносно долі справи, то вони для слідчого не мають обов'язкової сили: прокурор має право скасувати будь-яке рішення, але не вправі вимагати, щоб слідчий виніс від свого імені рішення, з яким він не згоден¹¹².

КПК 1960 р. також надавав слідчому право давати органам дізнання доручення і вказівки про провадження розшукових і слідчих дій у справах, що знаходяться в його провадженні, а також вимагати від органів дізнання допомоги при провадженні окремих слідчих дій. Такі вказівки й доручення слідчого були для органів дізнання обов'язковими.

Процесуальна самостійність слідчого за КПК 1960 р. проявлялося ще в тому, що постанови, які винесені ним у відповідності з законом при розслідуванні справ, мали загальнообов'язкову силу, тобто були обов'язкові для виконання всіма підприємствами, організаціями, установами, посадовими особами і громадянами (ч. 4 ст. 114 КПК). В одних випадках це правило забезпечувалося лише громадською законослухняністю, але в більшості випадків з метою його реалізації закон передбачав можливість застосування кримінально-процесуального примусу (наприклад, при обшуку, виїмці, освідуванні і т.д.)¹¹³.

Таким чином, перебудова слідчого апарату та розвиток процесуальної самостійності слідчого була зумовлена соціально-історичними, політичними та матеріальними реаліями часу. Ідея процесуальної самостійності та незалежності слідчого й, відповідно, можливість обмеження його повноважень і здійснення контролю за його діяльністю винятково у відповідності з законом, має свої історичні традиції та досягнення, які необхідно врахувати при дослідженні сутності, сучасного стану процесуальної самостійності та визначені напрямків її подальшого розвитку і вдосконалення.

¹¹² Теория доказательств в советском уголовном процессе. М.: Юрид. лит., 1973. С. 525.

¹¹³ Уголовно-процессуальный кодекс Украины: науч.-практ. коммент. /Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. Х.: Одиссей, 2007. С. 349.

В науці кримінального процесу питання про процесуальну самостійність слідчого було й залишається доволі дискусійним. Це, в першу чергу, пов'язано з відсутністю єдиних наукових поглядів на цю проблему.

В літературі досить часто поняття «процесуальна самостійність слідчого» зустрічається разом з поняттям «процесуальна незалежність слідчого». Деякі автори навіть ототожнюють процесуальну самостійність слідчого з його процесуальною незалежністю¹¹⁴.

Здебільшого такої думки дотримувалися вчені радянського періоду. Так, В.Л. Будніков, К.К. Кузнєцов і Ю.Г. Черепанов також не розмежовували понять процесуальна незалежність та самостійність¹¹⁵. П.П. Михайленко, Г.М. Ясинський, Б.А. Викторов, В.В. Найденов вкладали в ці терміни той же самий зміст і вживали їх як терміни-синоніми.¹¹⁶

Ю.В. Манаєв вказує, що у слідчій діяльності положення про процесуальну самостійність слідчих відноситься до основних принципів так само, як у судовій діяльності незалежність суддів та їх підпорядкування виключно закону; обидва вони виражають однакову сутність процесуальної діяльності її учасників – державних органів¹¹⁷. Терміни «незалежність» та «самостійність» розглядаються вказаним автором як синоніми при визначенні сутності процесуальної діяльності слідчих та суддів.

¹¹⁴ Гуляев А.П. Следователь в уголовном процессе: Учебн. Пособие. М.: Юрид. лит., 1981. С. 37; Слинько С.В. Механизм реализации процессуального статуса субъектов уголовно-процессуальной деятельности: монография. Х.: Основа, 2005. С. 121-135.; Пишньов Д.І. Процесуальні питання щодо розроблення законодавчих актів зі створення Слідчого комітету //Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності: тези доп. та повідомл. наук.- практ. конф. (Київ, 3 квітня 2009 р.). К.: Атіка, 2009. С. 320-322.

¹¹⁵ Будников В.Л. О гарантиях процессуальной самостоятельности следователя в современных условиях //Укрепление общественного порядка и законности в правовом государстве: Сб. науч. трудов. М., 1990. С. 171; Кузнєцов К.К., Черепанов Ю.Г. Об административно-правовом статусе следователей органов внутренних дел //Реализация норм государственного и административного права на предварительном следствии: Сб. науч. трудов. Волгоград, 1987. С. 94.

¹¹⁶ Следственная работа органов внутренних дел /Под ред. П.П. Михайленко. Вып.1. К.: МВД УССР, 1971. С. 38; Ясинский Г.М. О процессуальной самостоятельности следователя //Сов. гос. и право. 1964. №9. С. 66; Викторов Б.А. Общие условия предварительного расследования. М, 1971. С. 16.; Найденов В.В. Советский следователь. М., 1980. С. 55.

¹¹⁷ Манаев Ю.В. Принцип процессуальной самостоятельности следователей как гарантия законности и обоснованности принимаемых им решений по уголовному делу //Труды высшей следственной школы МВД СССР. 1977. №16. С. 45.

Деякі сучасні вітчизняні дослідники також ототожнюють процесуальну незалежність і самостійність слідчого¹¹⁸.

Деякі науковці взагалі заперечують процесуальну незалежність слідчого внаслідок нагляду з боку прокурора і підконтрольності начальнику слідчого відділу, а перевагу віддають процесуальній самостійності (яка існує разом з відповідальністю), сполученою з прокурорським наглядом та відомчим контролем¹¹⁹. С.М. Смоков має аналогічну думку, роблячи висновок, що немає процесуальної незалежності слідчого, а є його процесуальна самостійність¹²⁰.

Таким чином, серед процесуалістів склалися дві протилежні думки у цьому напрямку: одні вчені взагалі не вбачають різниці між процесуальною самостійністю та процесуальною незалежністю слідчого і вживають їх як терміни-синоніми, інші – виступають за наявність лише однієї з наведених категорій. Проте є у кримінально-процесуальній науці і третя сторона цієї проблеми, так би мовити «золота середина». Так, існують погляди з даного питання щодо розмежування понять «процесуальна самостійність» та «процесуальна незалежність» слідчого.

А.О. Клейн, відмічає, що процесуальна незалежність слідчого є самостійною категорією науки кримінального процесу з характерними ознаками, що відрізняють її від процесуальної самостійності слідчого¹²¹. Інші фахівці зазначають, що діюче законодавство підкреслює самостійність процесуальних рішень слідчого і незалежність його як учасника процесу¹²².

На думку С.С. Охріменко, вказані категорії щодо процесуальної діяльності слідчого існують у послідовній системі, що підтверджує їх взаємодоповнюючий характер. Система – це сукупність певних елементів,

¹¹⁸ Слинко С.В. Механизм реализации процессуального статуса субъектов уголовно-процессуальной деятельности: монография. Х.: Основа, 2005. С. 121-135; Пишньов Д.І. Процесуальні питання щодо розроблення законодавчих актів зі створення Слідчого комітету //Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності: тези доп. та повідомл. наук.- практ. конф. (Київ, 3 квітня 2009 р.). К.: Атіка, 2009. С. 320-322.

¹¹⁹ Рахунов Р.Д. Участники уголовно-процессуальной деятельности: Учеб. пособие. М.: Гос.юриздат., 1961. С. 58.

¹²⁰ Смоков С.М. Внутрішні переконання слідчого і його роль при прийнятті процесуальних рішень: автореф. дис... канд. юрид. наук. К., 2002. С. 10.

¹²¹ Клейн А.А. Правовые и организационные аспекты процессуальной самостоятельности и независимости следователя органов внутренних дел: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 1992. С. 8.

¹²² Выдря М.М. Расследование уголовного дела – функция уголовного процесса //Сов. хозяйство и право. 1980. №9. С. 79; Ларин А.М. Следствие: каким ему быть? //Человек и закон. 1996. №10. С. 51.

одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням. Виходячи з цього, можна стверджувати, що процесуальна самотійність слідчого не може існувати окремо від незалежності. Адже якщо не буде забезпечена на практиці належним чином процесуальна незалежність, то, у свою чергу, процесуальна самотійність буде також обмеженою, або навпаки. Ці поняття іноді не розмежовують, оскільки немає чіткого їх визначення у законі, а становище досудового слідства зводиться до такого, що потребує контролю та нагляду, тому слідчі постійно знаходяться під опікою керівника слідчого підрозділу або прокурора. Вказані категорії взаємодіють, але не покривають одна одну. Між ними існує тісний взаємозв'язок, обумовлений, у тому числі, дією спільних засобів їх правового забезпечення (гарантіями правового захисту)¹²³.

Досить часто зміст процесуальної незалежності вкладають в процесуальну самотійність суб'єктів процесуальних відносин¹²⁴. Процесуальну самотійність слідчого поєднують з його процесуальною незалежністю через наявність між ними органічного взаємозв'язку, обумовленого, у тому числі, й існуванням спільних для них спеціальних гарантій¹²⁵.

Аналіз цих та інших думок дозволяє нам стверджувати, що процесуальна самотійність слідчого є самотійною категорією науки кримінального процесу з досить характерними рисами, які дозволяють відокремлювати її від процесуальної незалежності слідчого. Для підтвердження цього, доцільно розглянути кожен з них окремо, з'ясувати процесуальний зміст та висловити власну точку зору щодо їх практичної реалізації в сучасних умовах.

З етимологічної точки зору терміни «самотійність» та «незалежність» також відрізняються по суті. Так, поняття «самотійність» тлумачиться як властивість діяти без сторонньої допомоги або керівництва; самотійні дії; а

¹²³ Охріменко С. С. Гарантії правового захисту процесуальної самотійності та незалежності слідчого: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2007. С. 15-16.

¹²⁴ Следственная работа органов внутренних дел /Под ред. П.П. Михайленко. К.: Киевская высшая школа МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1971. С. 138.

¹²⁵ Баулін О.В., Карпов Н.С. Процесуальна самотійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: монографія /[за заг. ред. З.Д. Смітєнко]. К.: НА-ВСУ, 2001. С. 173–174.

«незалежність» вказує на стан чи уміння не залежати від кого-, чого-небудь, не підкорятися комусь¹²⁶.

Загалом відсутність у кримінальному процесуальному законодавстві визначення категорії «процесуальна самостійність слідчого» призвело до того, що його зміст у теорії кримінального процесу трактується по-різному.

Так, В.Л. Будніков вказує, що процесуальна самостійність – це прийняття рішень слідчим по кримінальній справі згідно з законом та у відповідності до його внутрішнього переконання, засноване на всебічному, повному та об'єктивному дослідженні обставин справи¹²⁷. І.Д. Гончаров також вірно зазначив, що можливість слідчого оцінювати докази за своїм внутрішнім переконанням є однією з найважливіших серед його повноважень, що забезпечують процесуальну самостійність¹²⁸. Безумовно, такі думки заслуговують на увагу, адже самостійність в оцінці доказів за внутрішнім переконанням, вирішення питання про кримінально-правову оцінку вчиненого діяння є ядром процесуальної самостійності слідчого. Оцінювання зібраних доказів є ключовим момент у кримінальному провадженні, оскільки воно спрямоване на об'єктивне встановлення обставин правопорушення, а тому повинне здійснюватися незалежно від встановлених критеріїв.

Слід погодитися також з О.С. Радутною, яка стверджує, що між процесуальною самостійністю слідчого, його внутрішнім переконанням і правосвідомістю є тісний та нерозривний зв'язок¹²⁹. Така взаємозалежність має безпосередній характер, адже, звертаючись до свого внутрішнього переконання і правосвідомості, слідчий таким чином проявляє свою процесуальну самостійність і навпаки. Отже, говорячи про процесуальну самостійність слідчого і підкреслюючи його відповідальність за прийняття всіх основних рішень у справі, необхідно пам'ятати про основу – його внутрішнє

¹²⁶ Великий тлумачний словник сучасної української мови /Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. С. 601, 1101.

¹²⁷ Будніков В.Л. О гарантиях процессуальной самостоятельности следователя в современных условиях //Укрепление общественного порядка и законности в правовом государстве: Сб. науч. трудов. М., 1990. С. 167.

¹²⁸ Гончаров І.Д. Деякі аспекти процесуальної самостійності слідчого //Право України. 1995. №7. С. 26.

¹²⁹ Радутная Е.С. Понятие процессуальной самостоятельности следователя; её содержание и характеристика //Предварительное следствие и прокурорский надзор: Сборник научных трудов. М.: ВНИИ МВД СССР, 1990. С. 4.

переконання. Але не слід зводити процесуальну самостійність слідчого лише до оцінки доказів за внутрішнім переконанням, оскільки це не єдиний критерій її визначення.

Як слушно зауважують Е.І. Воронін та М.В. Григор'єв, процесуальна самостійність слідчого, крім питань оцінки доказів, знаходить своє відображення і в ініціативі слідчого: здійснювати вибір місця, часу, способу збирання, одержання доказів; визначати порядок та послідовність проведення слідчих дій; застосовувати відповідні заходи процесуального примусу; відстоювати свою процесуальну самостійність та ін.¹³⁰.

Схожої думку дотримується і О.Р. Михайленко, який вкладає в поняття процесуальної самостійності не тільки вказані повноваження слідчого, але й додає до цього право давати органам дізнання доручення і вказівки про провадження слідчих та розшукових дій¹³¹. На нашу думку, це є доречним тому, що відповідає положенням діючого процесуального законодавства.

На думку А.П. Гуляєва, процесуальна самостійність слідчого характеризується також його правом у разі незгоди з вказівками прокурора і начальника слідчого підрозділу щодо найбільш суттєвих питань розслідування не виконувати їх; правом у будь-який момент приступити до провадження попереднього слідства, не чекаючи виконання органами дізнання невідкладних слідчих дій¹³².

О.В. Баулін розглядає процесуальну самостійність слідчого з одного боку, як положення досудового слідства, що дозволяють слідчому самостійно приймати рішення і проводити слідчі дії у розслідуваних ним кримінальних справах, а з іншого – як процесуальний інститут, спрямований на врегулювання відносин, які виникають у зв'язку з реалізацією слідчим своїх процесуальних повноважень¹³³.

¹³⁰ Воронин Э.И., Григорьев Н.В. Полномочия следователя органов внутренних дел в свете нового уголовно-процессуального законодательства: Лекция. Хабаровск: Хабаровск. высшая школа МВД СССР, 1987. С. 18.

¹³¹ Михайленко А.Р. Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан: Научно-практическое издание. К.: «Юринком Интер», 1999. С. 63-66.

¹³² Гуляев А.П. Следователь в уголовном процессе. М., 1981. С. 98.

¹³³ Баулін О.В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Національна академія внутрішніх справ України. К., 2000. С. 26.

Г.І. Скарєдов зазначає, що процесуальна самостійність слідчого виражається в його праві порушити кримінальну справу і в будь-який момент приступити до розслідування справи, порушеної органами дізнання, не чекаючи виконання ними всіх невідкладних слідчих дій¹³⁴.

На думку С.С. Охріменко, процесуальна самостійність слідчого виявляється у можливості згідно з чинним законодавством самостійно, за особистим внутрішнім переконанням, проводити усі необхідні та можливі слідчі дії, приймати процесуальні рішення, а також нести особисту відповідальність за порушення норм закону. Саме з цими моментами пов'язане вирішення ключових питань при розслідуванні кримінальних справ: кваліфікація злочинного діяння та обсяг обвинувачення, притягнення як обвинувачуваного, направлення справи до суду або закриття справи, тощо. Процесуальна самостійність слідчого виступає в якості однієї з умов, що гарантують дотримання законності при розслідуванні кримінальної справи. Відбувається цілком логічне взаємне гарантування: відповідальність слідчого забезпечує його процесуальну самостійність, а та, у свою чергу, є однією з умов дотримання законності. І, навпаки, законність припускає процесуальну самостійність слідчого і його персональну відповідальність, не «поділену» з прокурором та начальником слідчого відділу¹³⁵.

Щодо процесуальної незалежності, то її найчастіше розуміють як важливий елемент статусу владного суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності, який полягає у його праві при провадженні у справі самостійно приймати рішення щодо спрямування розслідування і про провадження процесуальних дій при повній відповідальності за їх законне і своєчасне проведення¹³⁶. Таке тлумачення цього поняття, на наш погляд, знов призводить до змішування категорій процесуальної незалежності та самостійності.

¹³⁴ Скарєдов Г.І. Прокурорский надзор и процессуальная самостоятельность следователя // Вестник Московского университета. 1980. Серия №11. Право. №6. С. 15.

¹³⁵ Охріменко С.С. Гарантії правового захисту процесуальної самостійності та незалежності слідчого: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2007. С. 19-20.

¹³⁶ Советский уголовный процесс / Под ред. С.В. Бородин. М.: Академия МВД СССР, 1982. С. 201.

С.С. Охріменко вважає, що процесуальна незалежність слідчого передбачає, у першу чергу, відповідне його положення (позицію) по відношенню до інших державних органів, службових осіб, підприємств, установ, організацій та громадян, що впливає з професійної діяльності та визначає його процесуальний статус. Процесуальна незалежність характеризує організаційну сторону діяльності слідчого (слідчого апарату в цілому) та прямо впливає на забезпечення його процесуальної самостійності¹³⁷.

Проте цим насправді автор характеризує здебільшого організаційну незалежність слідчого та слідчого апарату, а не процесуальну незалежність слідчого як суб'єкта кримінального провадження, оскільки в такому випадку, мову необхідно вести про незалежність слідчого від таких суб'єктів як прокурор та керівник органу досудового розслідування.

Реалії вітчизняної слідчої практики, яка склалася за багато років, незважаючи на всі реформи, дають підстави погодитися з тим, що в дійсності у нашого слідчого не існує процесуальної незалежності, а є лише процесуальна самостійність у рамках чинного кримінально-процесуального законодавства¹³⁸. По-перше, КПК навіть не згадує про таке поняття як процесуальна незалежність слідчого, а лише вказує на його процесуальну самостійність (ч. 5 ст. 40). По-друге, деякі вітчизняні науковці, розглядаючи принципи кримінального процесу, вказують на існування принципу незалежності суддів, та порівнюють його з процесуальною незалежністю інших суб'єктів процесу (слідчих)¹³⁹. Проте порівнювати незалежність суддів та слідчих не зовсім коректно, оскільки незалежність перших характеризується тим, що ніяке судове рішення не потребує погодження з вищестоящим судом; відокремленість від впливу і думки різних органів влади та управління, суспільства¹⁴⁰, що значно

¹³⁷ Охріменко С.С. Гарантії правового захисту процесуальної самостійності та незалежності слідчого: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2007. С. 20.

¹³⁸ Берназ В.Д., Смоков С.М. Рішення слідчого (криміналістичний, процесуальний та психологічний аспекти): монографія. Одеса: Вид-во Одеського юридич. ін-ту НУВС, 2005. С. 138.

¹³⁹ Лопушанский Ф.А. Совершенствование уголовно-процессуального законодательства и охрана прав личности. К., 1983. С. 35; Михеєнко М. М. Конституційні принципи кримінального процесу // Вісник Академії правових наук України. 1997. №2. С. 109.

¹⁴⁰ Мірошніченко Т.М., Філін Д.В. Система принципів кримінального процесу: Конспект лекцій. Х.: Нац. юрид. академія України, 1995. С. 26.

відрізняється від незалежності слідчого. Суддям ніякий орган держави, у тому числі вищестоящий суд, не має права вказувати, яке вони повинні прийняти рішення по справі, що знаходиться у них на розгляді (ст.ст. 126, 129 КУ, ст.ст. 1, 6, 12 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р.)¹⁴¹.

Слідчий залежить і від вказівок прокурора, які є для нього обов'язковими (ч. 4 ст. 40 КПК), він повинен їх виконати під загрозою кримінальної відповідальності (ст. 381-1 КК України); і від погодження прокурором всіх його клопотань до слідчого судді щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; і від керівника органу досудового розслідування, який може як відсторонити слідчого від проведення досудового розслідування, так і давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора, вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим, погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення у випадках, передбачених КПК (ст. 39 КПК); тощо.

Отже, повернемося до дослідження поняття процесуальної самостійності слідчого, яка хоч й в обмеженому вигляді, але все ж таки зберіглася у діючому КПК. Новий КПК все ще визначає слідчого як процесуально самостійного суб'єкта кримінального провадження (ч. 5 ст. 40 КПК). Слідчий є процесуально самостійною фігурою, наділеною певними повноваженнями для прийняття процесуальних рішень в кримінальному провадженні, визначення напрямку слідства, обрання процесуальних засобів для забезпечення повноти розслідування.

Статус слідчого зобов'язує ставитися до нього як до процесуально самостійного суб'єкта кримінального провадження, утримуватись від будь-якого незаконного впливу при прийнятті процесуальних рішень, а рішення, прийняті слідчим з порушенням цієї умови, мають бути скасовані судом чи прокурором з відповідними правовими наслідками. Засада процесуальної

¹⁴¹ Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р. №1402-VIII [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.

самостійності слідчого є основоположною у його діяльності, в силу чого він виконує свою функцію самостійно й незалежно від інших суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності; забороняється будь-який сторонній вплив на слідчого під час виконання його службових обов'язків; провадження досудового слідства здійснюється виключно згідно з вимогами закону; слідчий приймає рішення на підставі закону та відповідно до свого внутрішнього переконання, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженню обставин кримінального провадження та нормах закону.

При здійсненні досудового розслідування слідчий є самостійним у своїй діяльності, втручання в яку, крім керівника органу досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду є незаконним і тягне за собою кримінальну відповідальність за ст. 343 КК України.

Деякі вчені узагальнюють процесуальну самостійність та незалежність слідчого і розглядають як один принцип кримінального процесу¹⁴².

В.К. Волошина зауважує, що стверджувати про незалежність слідчого за наявності відомчого та судового контролю, прокурорського нагляду за його діяльністю є неможливим. Саме тому вона веде мову про специфічний принцип досудового розслідування - принцип процесуальної самостійності слідчого¹⁴³.

На наш погляд, не слід висловлюватися так категорично і зараховувати процесуальну самостійність слідчого до принципів кримінального процесу. Адже принципи мають діяти в усіх або кількох стадіях кримінального процесу. З цього приводу слід згадати думку М.М. Михеєнка про те, що важливіші характерні особливості, притаманні окремим стадіям кримінального процесу, більш вдалим буде називати загальними, або основними, умовами, положеннями, рисами, а не принципами, щоб не знецінювати суті і значення останніх¹⁴⁴. Виходячи з цього, ми вважаємо, що процесуальну самостійність слідчого слід розглядати як загальне положення досудового розслідування, яке

¹⁴² Гаврилов Б.Я. О процессуальной самостоятельности следователя: история, реальное состояние, перспективы развития //Право и Политика. 2001. №2. С. 93.

¹⁴³ Волошина В.К. Реалізація галузевих та специфічних принципів кримінального процесу у стадії досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Одес. держ. юрид. акад. Одеса, 2010. С. 129.

¹⁴⁴ Михеєнко М.М. Конституційні принципи кримінального процесу //Вісник Академії правових наук України. 1997. №2 (9). С. 101.

є засобом реалізації принципу всебічного, повного й неупередженого встановлення обставин кримінального провадження. Але про цей аспект процесуальної самостійності слідчого ми поговоримо у третьому підрозділі цього Розділу дослідження.

У сучасній кримінально-процесуальній доктрині процесуальну самостійність слідчого розуміють як його право на підставі свого внутрішнього переконання, що ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, приймати відповідні процесуальні рішення та вчиняти дії, пов'язані із рухом досудового розслідування (збирати докази, проводити слідчі та негласні слідчі (розшукові) дії, інші процесуальні дії тощо), застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження, за винятком випадків, коли законом передбачене отримання на це згоди прокурора чи слідчого судді, з метою досягнення завдань кримінального провадження¹⁴⁵.

Аналогічну по суті думку висловлює і С.С. Охріменко, вказуючи на те, що сукупність елементів процесуальної самостійності слідчого являє собою визначену законом здатність слідчого самостійно приймати рішення та вчиняти процесуальні дії під час розслідування кримінальних правопорушень¹⁴⁶.

КПК не дає визначення поняття процесуальної самостійності слідчого, тому спробуємо з урахуванням наведених та існуючих в процесуальній науці визначень, а також враховуючи повноваження слідчого, якими він наділений новим КПК 2012 року, сформулювати власне визначення цього поняття.

Під процесуальною самостійністю слідчого слід розуміти загальне положення досудового розслідування, що є засобом реалізації принципу всебічного, повного та неупередженого встановлення обставин кримінального провадження, яке полягає у повноваженні слідчого самостійно на підставі свого внутрішнього переконання та керуючись законом, починати досудове

¹⁴⁵ Кримінальний процес: підруч. /Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, В.П. Пшонка та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки. Х.: Право, 2013. С. 125.

¹⁴⁶ Охріменко С. Процесуальна самостійність слідчого з огляду на вимоги сучасного кримінального процесуального законодавства України //Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики [Текст]: зб. тез доповідей V Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 8 лип. 2016 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 121.

розслідування, визначати напрямки розслідування, приймати відповідні процесуальні рішення та вчиняти дії, пов'язані із розслідуванням кримінального правопорушення, за винятком випадків, коли законом передбачене отримання на це згоди (рішення) прокурора, керівника органу досудового розслідування чи дозволу слідчого судді, визначати порядок і послідовність проведення цих процесуальних дій та нести повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення (застосування), а також відстоювати (захищати) ці повноваження, передбаченими КПК засобами.

С.С. Охріменко переконливо стверджує, що недостатня процесуальна самостійність слідчих є однією з причин незаконного та необґрунтованого притягнення осіб до кримінальної відповідальності. Особливо, це стосується слідчих органів внутрішніх справ, які відчують вплив, у тому числі, з боку керівників оперативних підрозділів. Останні намагаються збільшити відсоток розкриття злочинів, нерідко змушуючи слідчих приймати передчасні, необґрунтовані рішення, що призводить до небажаних результатів. У цьому напрямку вона пропонує впровадження єдиного критерію зарахування розкриття та розслідування злочину – обвинувальний вирок суду, що вступив в законну силу. Такий підхід, на її погляд, здатний поєднати зусилля служб та знизити кількість фактів впливу на слідчого, викликаного іншими показниками роботи¹⁴⁷.

Отже, значення процесуальної самостійності слідчого полягає у тому, що вона є неодмінною умовою ефективного, всебічного, повного та неупередженого розслідування. Тільки процесуально самостійний суб'єкт кримінального провадження – слідчий, здатний всебічно, повно та неупереджено встановити всі обставини кримінального провадження, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень, і тим самим забезпечити виконання завдань кримінального провадження.

¹⁴⁷ Охріменко С.С. Гарантії правового захисту процесуальної самостійності та незалежності слідчого: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2007. С. 20.

2.2. Зміст та межі процесуальної самостійності слідчого

Зміст процесуальної самостійності слідчого зазвичай складають певні елементи, які формують та забезпечують це положення. Деякі сучасні науковці, зміст процесуальної самостійності слідчого пов'язують із такими категоріями, як: процесуальна активність слідчого; його внутрішнє переконання; можливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора (ст. 311 КПК) та звернення до керівника органу досудового розслідування (ч. 3 ст. 40 КПК); прокурорський нагляд, відомчий та судовий контроль за рішеннями та діями слідчого; особиста відповідальність слідчого (ч. 1 ст. 40 КПК); наділення слідчого владними повноваженнями; нормативне закріплення обов'язковості законних вимог, доручень та процесуальних рішень слідчого (ч. 5 ст. 40, ч. 3 ст. 41 КПК); недопустимість втручання у процесуальну діяльність слідчого та встановлення за це кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 40 КПК, ст. 343 КК); особливий порядок притягнення слідчого до дисциплінарної відповідальності та звільнення з посади¹⁴⁸.

На думку інших науковців, доцільно розрізняти елементи процесуальної самостійності слідчого та гарантії забезпечення такої самостійності. До першої категорії доцільно віднести: право починати досудове розслідування, оцінку доказів за внутрішнім переконанням та прийняття процесуальних рішень. До гарантій забезпечення процесуальної самостійності слідчого як другого елементу процесуальної самостійності необхідно віднести: встановлену кримінальним процесуальним законом процедуру досудового розслідування; заборону втручання в діяльність слідчого осіб, які не мають на те повноважень; особливий порядок притягнення його до дисциплінарної відповідальності і звільнення з посади¹⁴⁹.

¹⁴⁸ Кримінальний процес: підруч. /Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, В.П. Пшонка та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки. Х.: Право, 2013. С. 125-126.

¹⁴⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2-х т. Т. 1 /О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Х.: Право, 2012. С. 143; Добровольський С.В. Гарантії забезпечення статусу слідчого та проблеми їх реалізації //Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2013. №4. С. 367, 368.

Дійсно, в процесуальному законодавстві слід виділяти певні елементи, що складають саме зміст такого загального положення досудового розслідування як процесуальна самостійність слідчого та гарантії, що її забезпечують. З урахуванням існуючих думок вчених з цього приводу, необхідно проаналізувати положення діючого КПК та виділити саме ті елементи, що складають зміст процесуальної самостійності слідчого.

В першу чергу, до таких елементів належить право слідчого оцінювати всі докази та приймати процесуальні рішення на підставі свого внутрішнього переконання. Таке право слідчого впливає із положень норми ст. 94 КПК. Слідчий оцінює всі зібрані докази в кримінальному провадженні за внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин провадження в їх сукупності, керуючись законом та оцінює кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ч. 1 ст. 94 КПК). Внутрішнє переконання слідчого складається з його знання про подію, яка є предметом пізнання, віри в це знання і вольової готовності прийняти процесуальне рішення. Оцінюючи докази за своїм внутрішнім переконанням, слідчий не повинен залежати від волі, вказівок інших суб'єктів провадження та не пов'язаний формальними вимогами закону.

На нашу думку, внутрішнє переконання слідчого є однією з важливих складових процесуальної самостійності слідчого, основою його процесуальної самостійності, тому більш детально воно буде досліджено у третьому розділі цього дослідження.

Основний прояв процесуальна самостійність слідчого знаходить у наданих йому законом процесуальних повноваженнях. Самостійні процесуальні повноваження слідчого, передбачені КПК, є так би мовити «мірилом» процесуальної самостійності слідчого у кримінальному провадженні. Від обсягу наданих слідчому процесуальних повноважень залежать стан та межі його процесуальної самостійності.

Аналізуючи положення ст. 40 КПК, слід констатувати, що процесуальні повноваження слідчого значно звужені у порівнянні з повноваженнями, які передбачала ст. 114 КПК 1960 р. Реалізуючи свої повноваження слідчий має право: починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК; проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, передбачених КПК; за результатами розслідування приймати підсумкові процесуальні рішення (складати обвинувальний акт, клопотання щодо звернення до суду про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру). Ч. 2 ст. 40 КПК України визначає перелік повноважень слідчого, але варто зазначити, що він не є вичерпним, оскільки в п. 9 вищевказаної частини вказано, що слідчий здійснює інші повноваження, передбачені КПК України.

Значно звужені повноваження слідчого щодо прийняття рішень про проведення слідчих (розшукових) дії та негласних слідчих (розшукових) дії. На сьогодні, слідчий самостійно може прийняти рішення лише про проведення допитів, пред'явлення для впізнання, огляду та слідчого експерименту, не пов'язаних із житлом чи іншим володінням особи (або за згодою володільця), залучення експерта та лише про деякі негласні слідчі дії, а саме: виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК), яке до того ж, потребує згоди керівника органу досудового розслідування; спостереження за річчю та місцем (ст. 269 КПК), а також здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ст. 264 КПК). Всі інші слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії проводяться або за рішенням прокурора, або за згодою прокурора та рішенням слідчого судді. Безумовно, таке становище суттєво обмежує процесуальну самостійність слідчого і шкодить ефективному розслідуванню.

Враховуючи важливість цього елементу процесуальної самостійності слідчого, ми присвятили йому окремий підрозділ у Розділі 3 цього дослідження.

Ключовим елементом процесуальної самостійності слідчого, яке безпосередньо впливає з його процесуальних повноважень є його повноваження самостійно визначати напрямки розслідування, визначати порядок і послідовність проведення процесуальних дій та нести повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення.

Як зазначив О.Р. Михайленко, слідчий і за часом, і за безпосереднім збором доказів ближче інших органів стоїть до встановлення істини, тому передбачається, що ніхто краще слідчого не може знати справи, безпосередньо оцінити докази в їх сукупності і прийняти найбільш оптимальні та ефективні рішення по тим правовим питанням, що виникли у справі¹⁵⁰.

На нашу думку, таке фактичне становище дає можливість слідчому в межах своїх повноважень більш ефективно планувати розслідування, визначати напрямки розслідування, висувати і перевіряти різні версії вчинення кримінального правопорушення, що сприяє всебічному, повному та об'єктивному розслідуванню кримінального провадження.

Виходячи з процесуальної самостійності, кожен слідчий вправі проводити необхідні слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, застосовувати науково-технічні засоби, заходи забезпечення кримінального провадження для забезпечення всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин провадження, що дозволяє йому надалі об'єктивно формулювати висновки і судження на основі зібраних перевірених, достовірних фактичних даних. І хоча КПК передбачає певні винятки, проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій як способів збирання доказів, так і інших процесуальних дій, пов'язаних із досудовим розслідуванням є прерогативою слідчого. Також слідчий визначає послідовність і порядок провадження процесуальних дій, що ним проводяться, з урахуванням вимог закону, інтересів розслідування, завдань кримінального провадження і різних об'єктивних факторів, що впливають на їх провадження.

¹⁵⁰ Михайленко А.Р. Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан: Научно-практическое издание. К.: Юринком Интер, 1999. С. 62.

Однак, така самостійність у діяльності слідчого тісно пов'язана з відповідальністю. Не можна користуватися тільки правами, забувати свої обов'язки і те, що за їх невиконання настає відповідальність. Тому КПК поклав на слідчого відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій (ч. 1 ст. 40 КПК). Аналіз норм КПК дозволяє стверджувати, що під процесуальними діями слід розуміти як слідчі (розшукові) дії і негласні слідчі (розшукові) дії, так і інші процесуальні дії, такі як застосування заходів забезпечення кримінального провадження, витребування та отримання речей і документів, повідомлення про підозру, повідомлення про права й обов'язки, залучення захисників, законних представників, надання доступу до матеріалів розслідування, тощо.

Враховуючи наш висновок, що на слідчого повинно бути законом покладено виконання функції досудового розслідування, за розслідування кримінального правопорушення, проведене неналежним чином, невиконання своїх обов'язків, слідчий несе персональну відповідальність. Але для того, щоб слідчий міг успішно вирішувати поставлені перед ним завдання, він повинен володіти достатньою процесуальною самостійністю.

Слідчий у своїй процесуальній діяльності під час досудового розслідування залежить і від прокурора, оскільки прокурор здійснює прокурорський нагляд за його діяльністю у формі процесуального керівництва, і від керівника органу досудового розслідування, який здійснює відомчий контроль за діяльністю слідчого, і від слідчого судді, який здійснює судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб при провадженні досудового розслідування. Саме передбачений КПК механізм, характер взаємодії слідчого із прокурором, керівником органу досудового розслідування, слідчим суддею складають наступні елементи процесуальної самостійності слідчого. Крім того, велике значення для забезпечення ефективного виконання слідчим своїх завдань та функцій, правильної організації досудового слідства має чітка взаємодія слідчого з оперативними підрозділами. Регламентуючи взаємини слідчого з оперативними підрозділами, КПК (п. 3 ч. 2 ст. 40) надає слідчому право доручати відповідним оперативним підрозділам і надавати

вказівки про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, щодо матеріалів досудового розслідування, які знаходяться у провадженні слідчого, а також вимагати від оперативних підрозділів допомоги при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Такі вказівки і доручення для відповідного оперативного підрозділу є обов'язковими.

Враховуючи те, що ці елементи є важливими процесуальними гарантіями ефективного виконання завдань кримінального судочинства та захисту прав і законних інтересів громадян, вони будуть нами детально розглянуті у Розділі 3 цієї роботи.

Ч. 5 ст. 40 КПК передбачає ще один елемент процесуальної самостійності слідчого – це обов'язковість його законних вимог та процесуальних рішень для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових осіб та фізичних осіб. В даному випадку слід погодитись із О.В. Бауліним у тому, що це положення має не зовсім обґрунтований вигляд, оскільки норма в законі адресована не стільки слідчому, скільки іншим особам, яким доведеться зустрічатися з постановами слідчого. Обов'язковість постанов слідчого виходить за межі процесуальної самостійності слідчого тому, що не завжди може бути безпосередньо реалізована слідчим. Слідчий реалізує в даному випадку свою процесуальну самостійність лише шляхом винесення постанови, тобто створює правовий поштовх або юридичні підстави для виникнення чи врегулювання вже існуючих правовідносин. Реалізація постанови забезпечується зовсім іншим, не пов'язаним з процесуальною самостійністю слідчого, механізмом правового регулювання¹⁵¹.

КПК нажаль не дає визначення процесуальних рішень слідчого. В процесуальній літературі зустрічаються різні визначення цього поняття. Так, М.С. Городецька визначає процесуальне рішення слідчого як повідомлення учасникам провадження у кримінальній справі про міру можливого

¹⁵¹ Баулін О.В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; НАВСУ. К., 2000. С. 22.

застосування процесуального примусу¹⁵². Більш широке визначення надає С.М. Смоков, розуміючи під рішенням слідчого правовий акт, в якому слідчий в межах своєї компетенції, у встановленому кримінально-процесуальним законом порядку висловлює у вигляді державно-владного веління висновки про виконання (або невиконання) конкретних процесуальних дій, що обумовлені необхідністю досягнення завдань кримінального судочинства і вимогами закону з урахуванням фактичної ситуації¹⁵³. На думку А.Б. Ломідзе, процесуальне рішення представляє собою необхідний елемент процесуальної діяльності слідчого, зміст якого полягає у виборі із визначених законом альтернативних цілей і засобів тих, які впливають зі встановлених на момент прийняття рішення фактичних даних, та який виражає владне веління слідчого, що спрямоване на здійснення завдань розслідування та має форму правового акту¹⁵⁴.

Крім того, слід звернути уваги на положення, яке міститься в частинах 3, 6, 7 ст. 110 КПК, які передбачають, що рішення слідчого приймаються у формі постанов; постанова виноситься у випадках, передбачених КПК, а також коли слідчий визнає це за необхідне; постанова слідчого, виготовляється на офіційному бланку та підписується службовою особою, яка прийняла відповідне процесуальне рішення; така постанова прийнята в межах компетенції згідно із законом є обов'язковою для виконання фізичними та юридичними особами, прав, свобод чи інтересів яких вона стосується.

Враховуючи це, вважаємо, більш прийнятним формулюванням цього елементу в структурі змісту процесуальної самостійності слідчого буде саме: повноваження слідчого приймати процесуальні рішення та пред'являти законні вимоги, що є обов'язковими для виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, службовими особами та фізичними особами.

¹⁵² Городецька М.С. Кримінально-процесуальні рішення слідчого: інформаційне й гарантійне значення // Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ. 2008. №3 (39). С. 326.

¹⁵³ Смоков С.М. Внутрішнє переконання слідчого і його роль при прийнятті процесуальних рішень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2002. С. 5.

¹⁵⁴ Ломидзе А.Б. Прокурорский надзор за законностью и обоснованностью принимаемых следователем процессуальных решений: методич. пособие. М.: Юрлитинформ, 2001. С. 23.

Також до змісту процесуальної самостійності слідчого необхідно включати і його повноваження провадити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії на території, яка знаходиться під юрисдикцією іншого органу досудового розслідування, або своєю постановою доручити їх проведення такому органу досудового розслідування, який зобов'язаний її виконати. КПК в цьому випадку залишає за слідчим право обрання своєї власної позиції щодо необхідності виїзду в іншу місцевість для проведення таких процесуальних дій чи доручення їх проведення іншому компетентному органу досудового розслідування, наприклад, через завантаженість справами. Крім того, новий КПК передбачає можливість застосування сучасних технологій, таких як проведення певних дій в режимі відеоконференції, які здатні забезпечити оперативність та ефективність проведення розслідування (ст. 232 КПК).

Важливим елементом змісту процесуальної самостійності слідчого є його повноваження відстоювати (захищати) свою процесуальну самостійність передбаченими КПК засобами.

По-перше, КПК передбачає можливість оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора (ст. 311 КПК). По-друге, слідчому надано право на звернення до керівника органу досудового розслідування у випадках відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні (ч. 3 ст. 40 КПК).

Надання слідчому права оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність прокурора, як правильно зазначає О.Г. Яновська, є суттєвою гарантією незалежності слідчого під час провадження досудового розслідування¹⁵⁵. Але ця норма носить здебільшого декларативний характер. Рідко можна зустріти в

¹⁵⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар /За заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012. С. 662.

практичній діяльності слідчого, який би скаржився на прокурора або коли це оскарження було б ефективним.

Аналіз практики роботи Головного слідчого управління Генеральної прокуратури показав, що таких випадків досить мало. Так, у кримінальному провадженні №4201500000000915 від 18.05.2015 р. старшим слідчої групи було оскаржено в порядку ст. 311, 312 КПК вказівки прокурора, який вважав їх необґрунтованими, неконкретизованими та такі, що свідчать про упередженість прокурора та просив прийняти рішення про закінчення досудового слідства. Розглянувши скаргу, заступник Генерального прокурора України відмовив у її задоволенні та залишив чинними письмові вказівки прокурора, оскільки на даний час не доказана сама подія кримінального правопорушення, винуватість підозрюваного, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення, розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням¹⁵⁶.

У іншому кримінальному провадженні №4201500000000824 від 05.05.2015 р. слідчим було оскаржено вказівки прокурора зі схожих підстав. Розглянувши скаргу, заступник Генерального прокурора України відмовив у її задоволенні та залишив чинними письмові вказівки прокурора, оскільки вважає висновок слідчого про необхідність прийняття рішення відповідно до ст. 283 КПК передчасним¹⁵⁷.

У кримінальному провадженні №12012100130000124 від 23.11.2012 р. слідчий оскаржив відмову прокурора у погодженні повідомлення про підозру. Розглянувши скаргу, заступник Генерального прокурора України відмовив у її задоволенні та залишив чинними письмові вказівки прокурора, оскільки вважає, що на даній стадії досудового розслідування повідомляти про підозру гр. Р. за ч. 3 ст. 239-2, ч. 2 ст. 364-1 КК України передчасно, оскільки в порушення вимог п. 3 ч. 1 ст. 276 УПК України достатніх доказів щодо вчинення ним зазначених кримінальних правопорушень не здобуто, а наведені у повідомленні доводи є надуманими та не відповідають матеріалам кримінального

¹⁵⁶ Кримінальне провадження №4201500000000915 від 18.05.2015 р., перебуває у провадженні Головного слідчого управління Генеральної прокуратури України.

¹⁵⁷ Кримінальне провадження №4201500000000824 від 05.05.2015 р., перебуває у провадженні Головного слідчого управління Генеральної прокуратури України.

провадження, сам проект повідомлення про підозру не відповідає вимогам ст. 277 КПК України.¹⁵⁸

Отже, не дивлячись на задекларовану самотійність слідчого (як це випливає з приписів ч. 5 ст. 40 КПК) він зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора (ч. 2 ст. 36 КПК), і хоча він наділений КПК правом на їх оскарження (ст. 311), проте їх оскарження не зупиняє їх виконання (ч. 3 ст. 312 КПК). Усі без винятку вказівки прокурора, під загрозою кримінальної відповідальності (ст. 381-1 КК України), стають для нього обов'язковими для виконання, навіть якщо їх зміст суперечить його внутрішньому переконанню. Не виконати ці вказівки слідчий не зможе, а це є певним кроком назад у становленні процесуальної самотійності слідчого і це шлях до створення маніпулятивного слідства. Тому деякі автори навіть пропонують скасувати правило, за яким оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора не зупиняє їх виконання, оскільки це прямо примушує слідчого і під час оскарження ним рішень та діянь прокурора діяти всупереч своєму внутрішньому переконанню¹⁵⁹. В.М. Тертишник висловлюється з цього приводу занадто категорично, пропонуючи взагалі для забезпечення процесуальної самотійності слідчого скасувати положення чинного КПК України, згідно з якими слідчому мають даватися прокурором і керівником слідчого підрозділу обов'язкові до виконання письмові вказівки¹⁶⁰.

КПК не встановлює детальний зміст скарги, лише зазначає, що скарга слідчого повинна бути подана у письмовій формі та не пізніше трьох днів з моменту прийняття або вчинення оскаржуваного рішення, дії чи бездіяльності прокурора. Скарга подається до прокуратури вищого рівня щодо прокуратури, в який обіймає посаду прокурор, рішення, дія чи бездіяльність якого оскаржується.

¹⁵⁸ Кримінальне провадження №12012100130000124 від 23.11.2012 р., перебуває у провадженні Головного слідчого управління Генеральної прокуратури України.

¹⁵⁹ Ляш А.О., Баулін О.В. Процесуальна самотійність і незалежність слідчого за новим КПК України //Часопис Академії адвокатури України. №18 (1'2013). С. 3 [Електронний ресурс]. URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/download/167/18>.

¹⁶⁰ Тертишник В.М. Проблеми незалежності слідчого //Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2015. - №5. С. 121.

За результатами розгляду скарги прокурор вищого рівня вправі прийняти такі рішення: 1) визнати законними вчинені дії чи бездіяльність та залишити рішення чинним (без змін); 2) змінити рішення частково; 3) скасувати рішення і прийняти нове рішення; 4) визнати незаконними вчинені дії чи бездіяльність і зобов'язати вчинити дію; 5) визнати незаконними вчинені дії чи бездіяльність. Рішення прокурора вищого рівня є остаточним і не підлягає оскарженню до суду, інших органів державної влади, їх посадових чи службових осіб. Копії рішення обов'язково надсилається слідчому та прокурору, рішення, дія чи бездіяльність якого оскаржувалася (ст. 313 КПК).

Наслідком скасування рішення, визнання незаконними вчинених дії чи бездіяльності може бути заміна одного прокурора на іншого з числа службових осіб органів прокуратури того самого рівня в досудовому провадженні, де було прийняте або вчинене незаконне рішення, дія чи бездіяльність. Однак прийняття такого рішення за результатами розгляду скарги є правом, а не обов'язком службової особи органу прокуратури вищого рівня; необхідність його прийняття залежить від характеру допущених прокурором порушень закону у досудовому провадженні. Але якщо рішення, вказівки, дії прокурора були визнані законними та обґрунтованими, то слідчий повинен змиритися з цим, виконати ці вказівки чи доручення, хоча це і протирічить його внутрішньому переконанню.

В цьому плані норма ст. 114 КПК 1960 р. мала певні переваги, оскільки надавала слідчому право в разі незгоди з вказівками прокурора щодо таких суттєвих питань розслідування як притягнення особи як обвинуваченого, кваліфікацію злочину і обсяг обвинувачення, направлення справи до суду або закриття справи, подати справу вищестоящому прокуророві з письмовим викладом своїх заперечень. Слідчий був самостійний в обранні своєї поведінки після надходження до нього таких вказівок і, якщо він вважав їх помилковими, то вправі був подати справу з письмовим викладом своїх заперечень відповідно до прокурора вищого рівня, якщо вказівку дав прокурор, або до прокурора, який здійснює нагляд за провадженням, якщо вказівку було отримано від

начальника слідчого підрозділу. І за законом (ч. 2 ст. 114 КПК) ніхто не мав права примусити слідчого виконати ці вказівки.

Вищестоящий прокурор, розглянувши такі заперечення слідчого, вправі був або скасувати вказівки нижчестоящего прокурора або передати справу іншому слідчому, але не мав права наказати слідчому прийняти рішення, яке, за думкою останнього, не впливає з результатів проведеної ним оцінки доказів.

На думку Ю.П. Аленіна, передача справи іншому слідчому в разі визнання вищим прокурором вказівок прокурора нижчого рівня правильними означало повагу процесуальної самостійності слідчого і недопустимість примушувати його діяти всупереч внутрішньому переконанню, що склалося в результаті розслідування справи. Всяка інша регламентація відносин прокурора і слідчого суперечила б встановленим законом правилам оцінки доказів за внутрішнім переконанням¹⁶¹. Прокурор вправі дати обов'язкові для виконання вказівки або вимагати перевірки доказів, що вже є (тобто вказівки щодо забезпечення реалізації вимог всебічності, повноти, об'єктивності доказування). Що стосується його пропозицій відносно долі справи, то вони для слідчого не мають обов'язкової сили: прокурор має право скасувати будь-яке рішення, але не вправі вимагати, щоб слідчий виніс від свого імені рішення, з яким він не згоден¹⁶².

Такі норми служили певною гарантією захисту процесуальної самостійності слідчого, які нажаль, в новому КПК відсутні. Така прогалина діючого КПК вимагає негайного виправлення, тому з урахуванням практики застосування цих положень, доцільно було б передбачити у діючому КПК наступне положення, які б сприяли формуванню дійсної самостійності слідчого.

З цією метою пропонуємо викласти ч. 3 ст. 312 КПК у наступній редакції:
«3. Оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора не зупиняє їх виконання, за винятком оскарження вказівок прокурора щодо повідомлення про

¹⁶¹ Аленін Ю.П. Ще раз до питання про самостійність і незалежність слідчого //Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. Вип. 44 /редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. Одеса: Юридична література, 2008. С. 151.

¹⁶² Теория доказательств в советском уголовном процессе. М.: Юрид. лит., 1973. С. 525.

підозру, кваліфікації кримінального правопорушення та обсяг підозри, складання обвинувального акту або закриття кримінального провадження».

Частина 3 ст. 313 КПК доповнити наступним реченням: *«У разі визнання законними вказівок або доручень прокурора, передбачених частиною 3 ст. 312 цього Кодексу, слідчий має право самотійно відсторонитися від проведення досудового розслідування у цьому кримінальному провадженні шляхом подання рапорту про це керівнику органу досудового розслідування».*

Таким чином, підсумовуючи проведений аналіз, слід зазначити, що зміст процесуальної самотійності слідчого складають наступні елементи:

- 1) повноваження слідчого оцінювати всі докази та приймати процесуальні рішення на підставі свого внутрішнього переконання;
- 2) наділення слідчого самотійними процесуальними повноваженнями;
- 3) повноваження слідчого самотійно визначати напрямки розслідування, порядок і послідовність проведення процесуальних дій та нести повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення;
- 4) механізм взаємодії слідчого із прокурором, керівником органу досудового розслідування, слідчим суддею та оперативними підрозділами;
- 5) повноваження слідчого приймати процесуальні рішення та пред'являти законні вимоги, що є обов'язковими для виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, службовими особами, іншими фізичними особами;
- 6) повноваження слідчого проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії на території, яка знаходиться під юрисдикцією іншого органу досудового розслідування, або своєю постановою доручити їх проведення такому органу досудового розслідування, який зобов'язаний її виконати;
- 7) повноваження слідчого відстоювати (захищати) свою процесуальну самотійність передбаченими законом засобами.

Як ми вже зазначали, кожен з вказаних елементів характеризує окрему частину (аспект) процесуальної самотійності слідчого. Сукупність же цих елементів являє собою визначену законом можливість і здатність слідчого

одноособово і самостійно приймати рішення та вчиняти процесуальні дії при розслідуванні злочинів. І чим міцніше процесуальна самостійність слідчого, тим вище відповідальність слідчого за якість і законність досудового розслідування¹⁶³.

Межі процесуальної самостійності слідчого в новому КПК чітко не визначено. За тлумачним словником «межі» це границя; простір обмежений чимось; допустима норма чогось дозволеного¹⁶⁴. Отже, межі процесуальної самостійності слідчого можна визначити як певні обмеження самостійних прав слідчого при провадженні досудового розслідування.

За діючим КПК ряд посадових осіб, таких як керівник органу досудового розслідування, прокурор, слідчий суддя мають право у порядку, визначеному законом, втручатись у діяльність слідчого, що обмежує його процесуальну самостійність. Так, керівник органу досудового розслідування має право відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування з власної ініціативи або за ініціативою прокурора, за наявності підстав, передбачених КПК для відводу, або у разі неефективного досудового розслідування, про що виносить вмотивовану постанову; давати слідчому письмові вказівки; погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення у випадках, передбачених КПК; вживати заходів до усунення порушень вимог законодавства, у випадку їх допущення слідчим та ін. (ст. 39 КПК).

Цікаво, що поняття неефективного досудового розслідування у КПК не визначено, тому можливе довільне тлумачення цього терміну, що часто призводить до зловживань з боку керівника органу досудового розслідування. За тлумачним словником «ефективний» – це той, який дає потрібні результати, наслідки, дає потрібний ефект¹⁶⁵, за іншим словником «ефективність»

¹⁶³ Кіпер О.О. Зміст процесуальної самостійності слідчого //Теоретичні аспекти організації досудового розслідування: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 4 грудня 2015 р.). Харків: ХНУВС, 2015. С. 383.

¹⁶⁴ Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів /За заг. ред. В.В. Дубічинського. Х.: ВД «ШКОЛА», 2006. С. 469.

¹⁶⁵ Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів /За заг. ред. В.В. Дубічинського. Х.: ВД «ШКОЛА», 2006. С. 292.

тлумачать як здатність суб'єкта досягати визначених результатів, поставлених цілей¹⁶⁶. Вважаємо, що такими цілями повинні бути завдання кримінального провадження, визначені в ст. 2 КПК та принцип всебічного, повного та неупередженого встановлення обставин кримінального провадження, визначений в ч. 2 ст. 9 КПК.

Ще більше процесуальну самостійність слідчого обмежує прокурор. Так, відповідно до КПК, прокурор має право доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення; скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих; ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого за наявності підстав, передбачених КПК, для його відводу, або у випадку неефективного досудового розслідування; погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК; погоджувати запит органу досудового розслідування про міжнародну правову допомогу, передання кримінального провадження; тощо. Також процесуальна самостійність слідчого обмежена випадками, коли для проведення певних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій йому необхідно рішення прокурора. За новим КПК це такі дії як освідчування особи (ст. 241), ексгумація трупа (ст. 239), контроль за вчиненням злочину, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272). Багато важливих процесуальних рішень, що впливають на рух кримінального провадження, під час досудового розслідування також приймає (або погоджує) прокурор, а саме: об'єднання та виділення кримінальних проваджень (ст. 217), визначення підслідності (ст. 216), повідомлення про підозру (ст. 277), зміна повідомлення про підозру

¹⁶⁶ Тлумачний словник української мови /За ред. В.С. Калашникова. Х.: Прапор, 2003. С. 268.

(ст. 279), зупинення досудового розслідування (ст. 280), закриття кримінального провадження (ст. 284), затвердження чи відмова у затвердженні обвинувального акту, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (п. 13 ч. 2 ст. 36). Крім того, при вирішенні питання про продовження строків розслідування слідчий також вимушений звертатися до відповідних керівників прокуратур. Це також певним чином обмежує процесуальну самостійність слідчого.

Як зауважують деякі автори, аналіз співвідношення повноважень слідчого із повноваженнями керівника органу досудового розслідування та прокурора призводить до логічного висновку, що слідчий, у першу чергу, відповідає за виконання вказівок і доручень вищезазначених осіб, аніж за своєчасне та якісне досудове розслідування¹⁶⁷.

Новий КПК також передбачає досить розширений перелік процесуальних дій, проведення чи застосування яких під час досудового розслідування, вимагає дозволу слідчого судді. Зокрема, це такі дії як обшук, огляд та слідчий експеримент, пов'язані із житлом чи іншим володінням особи, примусова медична чи психіатрична експертиза особи, більшість негласних слідчих (розшукових) дій, більшість заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжні заходи, тощо.

Таким чином, новий КПК 2012 року значно обмежив процесуальну самостійність слідчого. З цього приводу деякі автори вірно зауважили, що ігнорування позитивного досвіду, набутого і апробованого за часів дії КПК 1960 р., з прийняттям нового КПК призвело до остаточної втрати слідчими залишків своєї процесуальної незалежності, а їх процесуальна самостійність стала мінімально можливою і фактично наблизилася до процесуальної самостійності колишнього дізнавача органу дізнання¹⁶⁸.

¹⁶⁷ Добровольський С.В. Гарантії забезпечення статусу слідчого та проблеми їх реалізації //Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2013. №4. С. 370.

¹⁶⁸ Ляш А.О., Баулін О.В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого за новим КПК України //Часопис Академії адвокатури України. №18 (1'2013). С. 4 [Електронний ресурс]. URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/download/167/18>.

Таке звуження самостійних повноважень слідчого у прийнятті процесуальних рішень часом шкодить ефективному розслідуванню і призводить до затягування строків досудового розслідування, оскільки для того, щоб вчинити більшість процесуальних дій, він повинен отримувати згоду або рішення прокурора, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням та дозвіл слідчого судді, або повідомляти про їх вчинення, що відволікає його від виконання своєї прямої та основної процесуальної функції - функції розслідування кримінального правопорушення.

2.3. Роль процесуальної самостійності слідчого у всебічному, повному й неупередженому розслідуванні кримінального провадження

Неможливо не відзначити, що новий КПК України 2012 р., закріпивши в ст. 7 систему загальних засад кримінального провадження, зазначив не всі нормативні положення, що фактично закріплюють притаманні кримінальному провадженню ідеї, які є всі підстави віднести до його засад (принципів). До таких, зокрема, належить положення нового КПК України про всебічне, повне і неупереджене дослідження обставин кримінального провадження, що міститься у ч. 2 ст. 9 КПК в якості складової засади законності.

В Україні на сьогодні продовжує існувати проблема забезпечення реалізації принципу всебічності, повноти й неупередженості дослідження обставин кримінального провадження. І в першу чергу, це стосується процесуальної діяльності слідчого. Не дивлячись на реформування процесуального законодавства, на жаль, все частіше трапляються випадки неналежного виконання слідчими покладених на них функцій та завдань. Під час розслідування кримінальних проваджень органами досудового розслідування спостерігаються порушення процесуальних норм, однобічність і неповнота їх процесуальної діяльності, що обумовлює неякісне провадження досудового розслідування. Необхідність безумовної реалізації цього принципу обумовлена тим, що він є гарантією винесення законних та обґрунтованих процесуальних рішень. Дотримання цього принципу орієнтує слідчого

сумлінно ставитися до своїх обов'язків, застерігає його від винесення необміркованих, передчасних рішень, не обґрунтованих на дійсно наявних обставинах¹⁶⁹.

Результати вивчення аналітичних даних за минулі роки свідчать, що криміногенна ситуація в державі суттєво погіршується. Так, в 2015 році на 6,8% більше обліковано кримінальних правопорушень (565182 проти 529139 у 2014 році), відмічається ріст тяжких злочинів (з 154216 в 2014 проти 177855 в 2015 р. або на 15,3%), відповідно і частка їх в загальній злочинності також суттєво збільшилась (з 26,6 до 31,47%).

Суттєво погіршилася ситуація із результатами розслідування зареєстрованих кримінальних правопорушень. Так, на 5,6% менше, чим в 2014 році, вручено особам повідомлень про підозру (188099 проти 199263), зменшилась і питома вага таких правопорушень (з підозрюваними особами) в структурі загальної кількості облікованих (33,3% проти 37,7%).

Зменшилась і кількість направлених до суду кримінальних проваджень (щодо 163795 злочинів проти 173311 в 2014 році або на 5,5% менше). Питома вага їх в структурі загальної злочинності теж зменшилась і складає 29% проти 32,7%.

Продовжує збільшуватися залишок кримінальних проваджень, у яких не прийнято рішення. Так, якщо в 2014 році цей показник склав 337319 кримінальних правопорушень, то в 2015 році їх кількість становила вже 385543, або на 14,3% більше.

На превеликий жаль, з кожним роком зростає кількість осіб, незаконно притягнутих до кримінальної відповідальності. Так, в 2015 році судами було виправдано 531 особу проти 442 в 2014 р.

Продовжує знижуватись і до того низький відсоток розкриття кримінальних правопорушень. Так, якщо в 2014 році він становив 37,7% (тобто, це там, де особам повідомлялось про підозру), то в 2015 році він зменшився і становив вже 33,3%. Ще меншим в 2015 році був відсоток розкриття

¹⁶⁹ Подольный Н.А. Всестороннее, полное и объективное исследование материалов дела: судьба принципа в современном уголовном процессе России //Современное право. 2003. №12. С. 45.

кримінальних правопорушень минулих років (у яких особам повідомлялось про підозру) - 5,25% проти 9,95% в 2014 році¹⁷⁰.

Як зауважила В.К. Волошина, вимога всебічного, повного й неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження проявляється у всіх стадіях кримінального провадження. Але вона відноситься не до всіх учасників кримінального провадження, а лише до державних органів, які ведуть процес¹⁷¹. Вважаємо, що на слідчого, як на основного суб'єкта розслідування кримінального провадження, покладається обов'язок практичної реалізації засади всебічного, повного й неупередженого встановлення обставин кримінального провадження.

В юридичній літературі реалізацію норм права розуміють як процес їх фактичного втілення в суспільних відносинах шляхом виконання юридичних обов'язків, використання суб'єктивних прав і дотримання заборон¹⁷².

У свою чергу, реалізацію принципів кримінального судочинства необхідно розуміти як процес і результат втілення цих принципів у діяльність суб'єктів кримінального провадження шляхом виконання ними юридичних обов'язків, використання суб'єктивних прав і дотримання заборон.

Для належної реалізації цих принципів державою повинні бути встановлені гарантії (правові засоби) їх забезпечення, що відіграють важливу роль у реалізації всебічності, повноти й об'єктивності процесуальної діяльності слідчого та впливають на стан досудового слідства в Україні.

В юридичній літературі процесуальні гарантії розуміють як встановлені законом правові засоби забезпечення належної реалізації процесуальних норм, досягнення цілей та завдань процесуальної діяльності¹⁷³.

¹⁷⁰ Олексій Баганець. Стан злочинності в державі за 2015 рік та результати протидії їй з боку держави і як це пов'язано із реформуванням правоохоронних органів [Електронний ресурс].

URL: <http://www.baganets.com/blogs-baganets/stan-zlochinnost-v-derzhav-za-2015-r-k-t.html>.

¹⁷¹ Волошина В.К. Щодо визначення всебічності, повноти та неупередженості дослідження обставин як засади кримінального провадження //Криміналістичні та кримінально-процесуальні засоби оптимізації досудового розслідування: матеріали дистанційної конференції, м. Одеса, 2 квітня 2016р. /Відп. за вип.: В.В. Тіщенко, О.П. Ващук, І.В. Гловюк, М.В. Шкрибайло; Нац.ун-т «Одес.юрид.акад.» Одеса: Юридична література, 2016. С. 35.

¹⁷² Загальна теорія держави і права: підруч. [для студентів юридичних спеціальностей вищ. навч. закл.] /М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова та ін.; за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. Х.: Право, 2002. С. 360.

Відмінність між принципами процесу та процесуальними гарантіями полягає в тому, що принципи процесу як правові ідеї, які формують судочинство, завжди мають загальний характер, водночас, процесуальні гарантії не мають такого характеру, вони являють собою конкретні передбачені законом засоби (інститути), які забезпечують на практиці реалізацію тих самих принципів процесу¹⁷⁴.

О. І. Данилюк вважає, що гарантії – це засоби, які забезпечують реалізацію всебічності, повноти й об'єктивності дослідження обставин справи: обов'язки органів слідства та інших учасників процесу, їх права, а також встановлені законом санкції, які спрямовані на забезпечення цих прав і обов'язків¹⁷⁵.

Проте Ю.А. Іванов правові засоби забезпечення всебічності, повноти й об'єктивності розуміє як систему засобів вирішення завдань кримінального процесу, суворого дотримання встановлених законом форм і принципів судочинства, забезпечення прав учасників процесу, чіткого виконання обов'язків посадовими особами та органами, які здійснюють кримінально-процесуальну діяльність¹⁷⁶. Такої ж думки дотримується А.С. Ахмадуллін¹⁷⁷.

Підтримуючи погляди останніх, вважаємо, що гарантії реалізації всебічності, повноти й об'єктивності процесуальної діяльності слідчого – це передбачена кримінально-процесуальним законом система засобів, які забезпечують реалізацію принципу всебічності, повноти й неупередженості дослідження обставин справи в процесуальній діяльності слідчого з метою вирішення відповідних завдань кримінального судочинства. Основною гарантією цього виступає як раз процесуальна самостійність слідчого.

¹⁷³ Юридична енциклопедія: в 6 т. /редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.). К.: Українська енциклопедія, 1998–2004. Т. 5.: П–С. 2003. С. 188.

¹⁷⁴ Taras T., Skretowicz S., Kmiecik R. Proces karny. Lublin, 1971. S. 21.

¹⁷⁵ Данилюк А.И. Принцип всестороннего, полного и объективного исследования обстоятельств дела в стадии предварительного расследования: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и уголовный процесс». Томск, 1974. С. 19, 20.

¹⁷⁶ Иванов Ю.А. Содержание уголовно-процессуальных гарантий // Курс советского уголовного процесса. Общая часть: [учебник]. М., 1989. С. 215.

¹⁷⁷ Ахмадуллин А.С. Всесторонность, полнота и объективность в досудебных стадиях российского уголовного процесса. М.: Юрлитинформ, 2006. С. 83.

Як зазначив В.Т. Нор, встановлення (дослідження) обставин кримінального провадження всебічно, повно і неупереджено – це є його загальна засада, і вона стосується всіх органів, що ведуть кримінальне провадження, і мала б бути серед перелічених у Главі 2-ій основних засад (принципів) кримінального процесу, а не поміщена в обмеженому (щодо кола суб'єктів, які її реалізують) вигляді в засаду законності, де вона має вигляд штучного положення¹⁷⁸.

В науці кримінального процесу існують різні точки зору щодо існування такого принципу. Одні автори вважають, що існує лише принцип всебічності, повноти й об'єктивності дослідження обставин справи, а об'єктивна істина — це мета доказування кримінального процесу, а не принцип¹⁷⁹. Другі стверджують, що в кримінальному процесі існує лише принцип об'єктивної істини, а всебічність, повнота й об'єктивність дослідження обставин справи є вимогою принципу об'єктивної істини. М.М. Михеєнко зазначав, що вимога повного, всебічного й об'єктивного дослідження обставин справи є лише необхідною передумовою додержання принципу встановлення об'єктивної істини¹⁸⁰. На думку третіх, у кримінальному процесі існують принцип всебічності, повноти й об'єктивності дослідження обставин та принцип об'єктивної істини, які є тотожними¹⁸¹.

Ми підтримуємо першу точку зору і вважаємо цей принцип основним засобом досягнення такої мети кримінального судочинства, як встановлення об'єктивної істини. Це положення, спрямоване органам досудового розслідування (слідчому, керівнику органу досудового розслідування, прокурору), дослідити обставини кримінального провадження всебічно, повно і неупереджено без заздальгідь сформованої думки, об'єктивно, незалежно від

¹⁷⁸ Нор В.Т. Всебічність, повнота і неупередженість з'ясування обставин кримінального провадження як його засада (принцип) // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXI звітної науково-практичної конференції (12–13 лютого 2015 р.): у 2 ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2015. С. 249.

¹⁷⁹ Тыричев И.В. Принципы советского уголовного процесса: [учеб. пособие]. М.: ВЮЗИ, 1983. С. 18-19.

¹⁸⁰ Михеєнко М.М. Про систему принципів кримінального процесу // Вісн. Київ. ун-ту. Серія право. К., 1974. №15. С. 5, 6.

¹⁸¹ Мотовиловкер Я.О. О принципах объективной истины, презумции невиновности и состязательности процесса: [учеб. пособие]. Ярославль: ЯрГУ, 1978. С. 12, 27.

волі чи бажань названих чи інших суб'єктів провадження, без однобічності, обвинувального чи виправдувального ухилу, означає не що інше, як встановлення істини.

Отже, з одного боку, ч. 2 ст. 9 КПК зобов'язує слідчого всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. З іншого, п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК відніс слідчого до сторони обвинувачення, що означає неминучість обвинувального ухилу процесуальної діяльності слідчого, тому не зрозуміло, яким чином необхідно трактувати такі протиріччя в даних нормах, на чию користь.

На нашу думку, відносити слідчого цілком і повністю до сторони обвинувачення було б не зовсім логічно й обґрунтовано, тому це протиріччя повинно вирішуватися на користь принципу всебічного, повного й неупередженого дослідження обставин справи, оскільки слідчий зобов'язаний за результатами розслідування прийняти законне й обґрунтоване рішення, що неможливо без всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин кримінального провадження.

Як вірно наголошує Б.В. Романюк, щоб забезпечити демократичне відправлення правосуддя слідчий не повинен бути представником жодної зі сторін у змагальному процесі¹⁸².

Крім того, більш глибокий аналіз норм нового КПК, дозволяє знайти в ньому ще нормативні підґрунтя цієї засади. Так, всебічність процесуальної діяльності слідчого полягає у з'ясуванні та встановленні ним всіх обставин кримінального правопорушення як викривальних, так і виправдувальних для підозрюваного, та обставин, що пом'якшують і обтяжують його покарання, для прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. Згідно з п. 4, 5

¹⁸² Романюк Б.В. Спадковість та новизна у процесі формування кримінального судочинства стосовно процесуальної незалежності слідчого //Кримінальний процес України в контексті європейських стандартів судочинства: матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 7 грудня 2007 р.). К.: Київський нац. ун-т внутр. справ, 2008. С. 135.

ст. 91 КПК слідчий повинен встановити і довести: обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання. Також відповідно до п. 5 ст. 223 КПК України на слідчого покладено обов'язок у разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду. Якщо проаналізувати норму ст. 291 КПК, що закріплює зміст обвинувального акту, то можна побачити, що в ньому слідчий також зобов'язаний навести як обставини, які обтяжують, так і ті, що пом'якшують покарання (п. 6).

Всі зазначені норми як раз і свідчать про всебічність процесуальної діяльності слідчого. Така всебічність також досягається шляхом висунення й перевірки різних версій вчинення кримінального правопорушення, в тому числі й виправдувальних, перевірку алібі підозрюваного, наявність необхідної оборони, тощо.

Під повнотою процесуальної діяльності слідчого слід розуміти встановлення слідчим всіх фактичних обставин кримінального правопорушення та обставин, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження шляхом збирання, перевірки й оцінки такої сукупності доказів, яка достатня для законного й обґрунтованого вирішення справи. Отже, в першу чергу, повнота діяльності слідчого полягає у належному встановленні усіх обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, що передбачені ст. 91 КПК: 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір

процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення; 7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Крім того, слідчому при розслідуванні кримінального правопорушення часто необхідно встановлювати й інші обставини і факти, що мають значення для вирішення тих чи інших питань по справі. До таких обставин належать проміжні та доказові факти, обставини, які входять до локального предмету доказування, тощо. Лише встановлення всіх зазначених обставин, дозволяє нам стверджувати про повноту дослідження й встановлення слідчим обставин кримінального провадження. З метою забезпечення повноти розслідування КПК забороняє виділення матеріалів в окреме провадження, якщо це може негативно вплинути на повноту досудового розслідування (ч. 4 ст. 217).

Неупередженість процесуальної діяльності слідчого полягає у безсторонньому, об'єктивному та сумлінному дослідженні обставин кримінального провадження, що, в першу чергу, повинно забезпечуватися його процесуальною самостійністю. Лише процесуально самостійний слідчий, захищений від необґрунтовано та неправомірного впливу інших суб'єктів провадження зможе проявити неупередженість у розслідуванні провадження.

Також неупередженість слідчого забезпечується і нормами інституту відводів та самовідводів у кримінальному провадженні. Так, згідно з ст. 77 КПК слідчий не має права брати участь у кримінальному провадженні: 1) якщо він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, членом сім'ї або близьким родичом сторони, заявника, потерпілого, цивільного позивача або цивільного відповідача; 2) якщо він брав участь у цьому ж провадженні як слідчий суддя, суддя, захисник або представник, свідок, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, перекладач; 3) якщо він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах кримінального провадження або існують інші обставини, які викликають обґрунтовані сумніви в його неупередженості.

Крім того, КПК вимагає від слідчого здійснювати оцінку доказів за внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження (ч. 1 ст. 94 КПК). А віднесення слідчого цілком до суб'єктів сторони обвинувачення криє в собі небезпеку зникнення об'єктивності у дослідженні обставин провадження, слідчий буде орієнтуватися на виявлення тільки обвинувальних доказів та обставин, що викривають підозрюваного.

Як зауважила І.В. Чурікова, умовами дотримання всебічності, повноти та об'єктивності процесуальної діяльності слідчого є: а) висунення і перевірка всіх версій по справі; б) встановлення обставин, не тільки зазначених у КПК України, а й інших, які мають значення у справі; в) правильне встановлення предмета доказування, визначення його меж; г) збирання, фіксація, перевірка та оцінка всіх доказів, які мають значення для правильного вирішення справи; є) відповідність сукупності доказів, зібраних у кримінальній справі, їх належності, допустимості, достовірності та достатності¹⁸³. Погоджуючись з нею слід зазначити, що вирішальну роль у реалізації та досягненні всебічності, повноти й неупередженості діяльності слідчого з розслідування відіграє саме

¹⁸³ Чурікова І.В. Всебічність, повнота й об'єктивність процесуальної діяльності слідчого: автореф. дис... канд. юрид. наук за спец. 12.00.09; Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2009. С. 6-7.

його процесуальна самостійність, без її наявності слідчий не зможе забезпечити дотримання цих вимог.

У змішаній формі процесу, яка притаманна й Україні, слідчий повинен бути центральною і головною фігурою досудового розслідування, саме він відповідає за всебічність, повноту та об'єктивність дослідження обставин кримінального провадження. Проте забезпечити це може тільки процесуально самостійна посадова особа, а не покірний слуга прокурора та керівника органу досудового розслідування. Тому саме від того, наскільки процесуально самостійним буде слідчий у кримінальному провадженні, настільки й буде всебічним, повним й неупередженим досудове розслідування.

Формально, згідно ч. 5 ст. 40 нового КПК 2012 р. слідчий, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Але фактично, як ми вже зазначали, аналіз положень, які закріплені у ст.ст. 38, 39, 40, 41 та ін. статтях КПК 2012 р., свідчить про те, що слідчий втратив свою процесуальну незалежність, а його процесуальна самостійність звелася до мінімально можливих меж¹⁸⁴. Не дивлячись на це, закон покладає на слідчого відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій (ч. 1 ст. 40 КПК).

У процесуальній науковій літературі не раз звертали увагу на необхідність усунення процесуальної залежності слідчого від свого керівника (як процесуальної фігури начальника слідчого відділу)¹⁸⁵. Якщо порівняти повноваження слідчого, керівника органу досудового розслідування та прокурора, то можна побачити, що правове регулювання процесуальної самостійності слідчого із прийняттям КПК 2012 р. змінилося не на краще.

¹⁸⁴ Кіпер О.О. Посилення процесуальної самостійності слідчого як необхідна умова всебічного, повного й неупередженого розслідування // Актуальні проблеми кримінального права та процесу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 12 червня 2015 р.). Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2015. С. 134.

¹⁸⁵ Погорельський М.А. Досудове провадження в Україні: історія та перспективи // Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства: матер. круглого столу (29 травня 2009 р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. державний ун-т внутр. справ, 2010. С. 5-7.; Басиста І.В. Історичні передумови становлення системи досудового слідства в Україні // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: зб. наук. статей / Басиста І.В. Івано-Франківськ, 2010. Вип. XII. С. 3-10.; Лобойко Л.М. Реформа досудового розслідування і статусу слідчих (Біла книга. Проект до обговорення) / Американська асоціація юристів. Ініціатива з верховенства права. К., 2010. С. 38.

А якщо взяти до уваги ще й положення КПК щодо нового інституту слідчого судді, то за діяльністю слідчого новий КПК встановив потрібне обмеження його процесуальної самостійності.

Наведене вище робить вкрай актуальним вислів Л.М. Лобойка про те, що «використання посадовця такого рівня компетентності як виконавця волі прокурора (про схожість функцій слідчого і судді годі й говорити) є розкішшю для держави. Допитати свідка і провести очну ставку здатен і дільничний інспектор. Висококваліфікований юрист – слідчий – повинен мати повноваження приймати самостійно найважливіші рішення у кримінальній справі»¹⁸⁶.

В КПК 1960 р. правила інституту процесуальної самостійності слідчого як важливого елемента статусу органу досудового слідства, на наш погляд, були значно краще сформульовані і більш послідовно викладені. Були принципові питання (про притягнення особи як обвинуваченого, кваліфікацію злочину, обсяг обвинувачення, направлення справи до суду та закриття справи), які слідчий міг вирішував самостійно, що свідчило про всебічність, повноту та неупередженість розслідування. Тому ці норми була певною гарантією невторчання прокурора у внутрішнє переконання слідчого з найважливіших питань його діяльності, захищала його процесуальну самостійність як суб'єкта, який здійснював всебічне, повне й неупереджене розслідування справи.

Як зазначили Ляш А.О. та Баулін О.В., нині діючий КПК 2012 р. відповідальності за загальний результат досудового розслідування не поклав ні на слідчого, на якого покладено відповідальність лише за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій, ні на прокурора, який наділений повноваженнями для здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням (ч. 2 ст. 36), ні на керівника органу досудового розслідування, який організовує досудове розслідування (ст. 39), ні на слідчого

¹⁸⁶ Лобойко Л.М. Теоретична оцінка основних положень загальної частини проекту КПК України // Питання реформування кримінального судочинства: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Донецьк: ДЮІ ЛДУВС, 2005. С. 93.

суддю, який уповноважений здійснювати судовий контроль під час досудового розслідування з метою захисту конституційних та інших прав і законних інтересів особи (ст. 206 та ін.)¹⁸⁷.

Така ситуація в законі часто призводить до невиконання завдань кримінального провадження, неякісного та безвідповідального досудового розслідування, а тому є неприпустимою. В КПК України повинно бути чітко визначено, хто є суб'єктом уповноважений законом проводити всебічне, повне й неупереджене досудове розслідування і хто за це несе відповідальність.

Вважаємо, що керівну роль у провадженні досудового розслідування має відігравати слідчий, але не просто визначений як такий, а й наділений відповідним обсягом процесуальної самостійності для виконання покладених на нього функцій і завдань, а також забезпечений гарантіями її дотримання.

Елементами процесуальної самостійності слідчого, які мають забезпечувати всебічність, повноту та неупередженість розслідування, є його право починати досудове розслідування, самостійно визначати напрямки розслідування, приймати більшість процесуальних рішень у кримінальному провадженні, самостійно визначати порядок і послідовність проведення слідчих та інших процесуальних дій, проводити оцінку доказів за своїм внутрішнім переконанням.

Згідно КПК слідчий зобов'язаний за наявності відповідних підстав невідкладно внести відомості до ЄРДР та розпочати розслідування (ст. 214). Виключення становлять кримінальні провадження у формі приватного обвинувачення, які розпочинаються лише на підставі заяви потерпілого (ст. 477). Саме з моментом внесення відповідних відомостей ЄРДР і пов'язується початок досудового розслідування.

Щодо повноваження слідчого самостійно визначати напрямки розслідування, то нажалі новий КПК не наділяє слідчого таким повноваженням, хоча фактично ініціатива розслідування у багатьох випадках

¹⁸⁷ Ляш А.О., Баулін О.В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого за новим КПК України //Часопис Академії адвокатури України. №18 (1'2013). С. 4 [Електронний ресурс]. URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/download/167/189>.

йде від слідчого. Тому, вважаємо необхідним з метою забезпечення процесуальної самостійності слідчого, закріпити чітко в КПК повноваження слідчого самостійно визначати напрямки розслідування кримінального провадження, що сприятиме його всебічності, повноті та неупередженості.

З прийняттям нового КПК було суттєво обмежено повноваження слідчого самостійно приймати більшість процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Значно звужені повноваження слідчого щодо прийняття рішень про проведення слідчих (розшукових) дії та негласних слідчих (розшукових) дії, більшість з яких проводяться або за рішенням прокурора, або за згодою прокурора та рішенням слідчого судді. Переважна більшість заходів забезпечення кримінального провадження застосовуються за рішенням слідчого судді. Основні принципові рішення досудового розслідування, такі як повідомлення про підозру, зупинення чи закриття кримінального провадження та інші приймаються виключного прокурором. Слідчий навіть не має право не погодитись із вказівками прокурора щодо принципових питань розслідування, як це було за старим КПК 1960 р. (ч. 2 ст. 114). Безумовно, таке становище суттєво обмежує процесуальну самостійність слідчого і шкодить швидкому, ефективному, повному та всебічному розслідуванню.

Для того, щоб слідчий проводив ефективне, всебічне, повне й об'єктивне досудове слідство, потрібно, як ми вже зазначали, також забезпечити законодавче регулювання його процесуального статусу у спеціальному законі, передбачивши всі необхідні гарантії його процесуальної самостійності та незалежності¹⁸⁸.

Гарантіями забезпечення процесуальної самостійності слідчого є: встановлена кримінальним процесуальним законом процедура досудового розслідування; заборона втручання в діяльність слідчого осіб, які не мають на те повноважень; можливість оскарження вказівок, рішень, дій та бездіяльності прокурора; особливий порядок притягнення його до дисциплінарної відповідальності і звільнення з посади.

¹⁸⁸ Кіпер О.О. Процесуальна самостійність слідчого в умовах реформованого кримінального процесуального законодавства України // Вісник прокуратури. 2015. №5 (167). С. 76.

Встановлена кримінальним процесуальним законом процедура досудового розслідування є далекою від досконалості і тому безумовно вимагає подальшого вдосконалення з метою забезпечення процесуальної самостійності слідчого, що в свою чергу сприятиме всебічному, повному й неупередженому розслідуванню.

При здійсненні досудового розслідування слідчий є самостійним у своїй діяльності, втручання в яку, крім керівника органу досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду є незаконним і тягне за собою кримінальну відповідальність за ст. 343 КК України.

Як ми вже зазначали¹⁸⁹, всебічність, повнота й неупередженість діяльності слідчого з розслідування забезпечується процесуальною активністю слідчого у кримінальному провадженні. Про неї можна говорити, коли в основу тих чи інших процесуальних дій слідчого законодавець заклав ініціативну можливість їх здійснення слідчим, що можливо лише за наявності в нього процесуальної самостійності.

Підсумовуючи дослідження цього питання, зазначимо, що процесуальна самостійність слідчого та її межі повинні обумовлюватися функцією та завданнями, які покладені на нього чинним законодавством, та мати реальні гарантії захисту. Тому до ст. 40 КПК повинні бути внесені наступні зміни й доповнення, які з одного боку, визначають функцію та роль слідчого у кримінальному провадженні, а з іншого, підвищать гарантії його процесуальної самостійності:

1) частину 4 доповнити наступними реченнями:

«4. В разі незгоди слідчого з вказівками прокурора щодо повідомлення про підозру, кваліфікацію кримінального правопорушення та обсяг підозри, форму та підстави закінчення досудового розслідування, слідчий вправі оскаржити їх прокурору вищого рівня та подати йому матеріали кримінального провадження з письмовим викладом своїх заперечень».

¹⁸⁹ Кіпер О.О. Роль процесуальної самостійності слідчого у всебічному, повному й неупередженому розслідуванні кримінального провадження // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2015. №3. С. 152.

3) частину 5 ст. 40 КПК викласти у наступній редакції:

«5. Слідчий, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог цього Кодексу, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, самостійно визначає напрямки розслідування, види та необхідність проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, крім випадків коли для цього необхідно згода та/або рішення прокурора чи дозвіл слідчого судді. Забороняється втручання у діяльність слідчого осіб, що не мають на те законних повноважень. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого».

Проте ефективна реалізація таких змін вимагає подальшого розширення самостійних повноважень слідчого, про що ми поговоримо у наступному розділі цього дослідження.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СЛІДЧОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

3.1. Внутрішнє переконання слідчого як підґрунтя його процесуальної самостійності

У процесуальній науці внутрішнє переконання розглядається в різних аспектах. Так, деякі вчені, підкреслюючи той факт, що оцінка доказів за внутрішнім переконанням проходить через весь кримінальний процес, розглядають її як принцип кримінального процесу¹⁹⁰. Говорячи про оцінку доказів за внутрішнім переконанням як про принципове положення кримінального процесу, Р.Д. Рахунов називає її і серед основних ознак поняття незалежності суддів¹⁹¹. Інші вважають, що її слід розглядати як гарантію забезпечення процесуальної самостійності слідчого, а не елемент змісту цього поняття¹⁹². А.А. Власов вважає вимогу закону щодо оцінки слідчим доказів за своїм внутрішнім переконанням лише умовою процесуальної самостійності слідчого¹⁹³, що, на наш погляд, є не зовсім вірно, оскільки такий погляд применшує значення вільної оцінки доказів як принципу кримінального процесу. Крім того, деякі вчені розглядали принцип вільної оцінки доказів і як важливий елемент процесу доказування¹⁹⁴, і як нормативне керівне положення, яке дозволяє суб'єктам оцінки доказів оцінювати ціннісні властивості доказів у

¹⁹⁰ Михеєнко М.М., Молдован В.В., Шибіко В.П. Кримінально-процесуальне право: Навч. посібник. К.: Вентурі, 1997. С. 16; Полянский Н. Н. Вопросы теории советского уголовного процесса. М.: МГУ, 1956. С. 111-112; Похмелкин В.А. Процессуальные полномочия и самостоятельность следователя //Вопросы уголовного права, процесса, криминалистики: Ученые записки Пермского гос.- ун-та. Пермь, 1969. С. 91.

¹⁹¹ Рахунов Р.Д. Независимость судей в советском уголовном процессе. М., 1972. С. 9.

¹⁹² Уголовно-процессуальные основы деятельности органов внутренних дел /Под ред. Б.Т. Безлепкина. М: Академия МВД СССР, 1988. С. 48.

¹⁹³ Власов А.А. Полномочия следователя в советском уголовном процессе: дисс.... канд. юрид. наук. М, 1979. С. 111.

¹⁹⁴ Михеєнко М.М., Шибіко В.П., Дубинський А.Я. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України /Під ред. В.Ф. Бойка, В.Г. Гончаренка. 2-ге вид. К.: Юрінком Інтер, 1999. С. 116-117.

їх сукупності за результатами їх власного пізнання, яке сформулювалось на основі внутрішнього переконання¹⁹⁵.

На думку О.В. Бауліна, не суперечить принциповому значенню оцінки доказів слідчим за своїм внутрішнім переконанням розгляд її і як окремого, самотійного елемента в структурі процесуальної самотійності слідчого. Як принцип, вільна оцінка доказів у той же час може бути і однією з гарантій процесуальної самотійності слідчого¹⁹⁶.

І.Д. Гончаров також відносить до змісту процесуальної самотійності слідчого його право на оцінку доказів за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному та об'єктивному розгляді всієї сукупності обставин справи¹⁹⁷.

Під оцінкою доказів у теорії кримінального судочинства розуміється логічна, розумова діяльність, що спрямована як на вирішення питання про визнання за окремими фактичними даними статусу судових доказів, так і на визначення, чи достатньо їх для прийняття конкретного процесуального рішення у справі¹⁹⁸.

Оцінка доказів на стадії досудового розслідування у кримінально-процесуальній доктрині найчастіше визначається як розумова, логічна діяльність, що пронизує всю систему процесуальних дій, здійснюваних слідчим, прокурором, слідчим суддею на основі власного внутрішнього переконання, ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, оцінки кожного доказу відповідно до таких ознак доказів як допустимість, належність, достовірність та

¹⁹⁵ Волошина В.К. Принцип вільної оцінки доказів та його відображення у стадії виконання судових рішень //Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) /відпов. за випуск Ю.П. Алєнін. Одеса: Юридична література, 2013. С. 408.

¹⁹⁶ Баулін О.В. Процесуальна самотійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Національна академія внутрішніх справ України. К., 2000. С. 17.

¹⁹⁷ Гончаров І. Деякі аспекти процесуальної самотійності слідчого //Право України. 1995. №1. С 26.

¹⁹⁸ Арсєнєв В.Д. Вопросы общей теории судебных доказательств. М.: Юрид. лит., 1964. С. 135; Рахунов Р.Д. Учасники уголовно-процессуальной деятельности. М., 1961. С. 71.

достатність кожного окремого доказу та їх сукупності для формулювання висновків та прийняття процесуальних рішень¹⁹⁹.

Слід зазначити, що об'єктом оцінки доказів, з одного боку, є фактичні дані (відомості про факти), а з іншого, - процесуальні джерела, що їх містять. Як зазначив М.М. Михеєнко, оцінка доказів як фактичних даних відбувається шляхом встановлення їх достовірності, належності, допустимості й достатності для вирішення як окремих питань у справі, так і справи в цілому, а як процесуальних джерел - шляхом визначення допустимості їх використання в справі і повноти відомостей, що в них містяться²⁰⁰.

Під оцінкою доказів слідчим за своїм внутрішнім переконанням розуміють оцінку, яка: 1) відбувається при відсутності наперед установленої законом сили того чи іншого доказу; 2) незалежна від оцінки інших суб'єктів розслідування; 3) здійснюється при відсутності стороннього впливу, в тому числі осіб, які не беруть участі у процесі.

Внутрішнє переконання в процесуальній науці розглядається в різних аспектах: як метод, спосіб чи принцип оцінки доказів або як її результат. Так, С.М. Смоков розглядає внутрішнє переконання як специфічний стан сформованого професійного знання в свідомості слідчого, коли він вважає зібрані у справі докази достатніми для прийняття рішення, є впевненим у правильності свого висновку і готовий до відповідних практичних дій - прийняття рішення відповідно до отриманих знань²⁰¹.

Деякі вчені відносять внутрішнє переконання до стандартів доказування, класифікуючи їх на: 1) суб'єктивний, континентальний цивільний (романо-германська правова сім'я) та 2) об'єктивний, звичайний (англо-американська

¹⁹⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2-х т. Т. 1 /О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Х.: Право, 2012. С. 74.

²⁰⁰ Михеєнко М.М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. К.: Вища школа, 1984. С. 17-19.

²⁰¹ Смоков С.М. Внутрішнє переконання слідчого і його роль при прийнятті процесуальних рішень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2002. С. 4.

правова сім'я) (акцент на ймовірнісній складовій – поза розумним сумнівом, баланс ймовірностей і т.д.)²⁰².

А.С. Степаненко вбачає за можливе співіснування у кримінальному провадженні двох критеріїв оцінки доказів (стандартів доказування): суб'єктивного – «внутрішнього переконання» та об'єктивного – «поза розумним сумнівом»²⁰³. Не заперечуючи цього, ми все ж таки виходимо з позиції законодавця, який закріпив принцип вільної оцінки доказів слідчим на підставі внутрішнього переконання (ст. 94 КПК).

На наш погляд, внутрішнє переконання слідчого слід розглядати і як принципове положення, що складає підґрунтя для формування його процесуальної самостійності у кримінальному провадженні. Безумовно, слідчий оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом (ст. 94 КПК).

Внутрішнє переконання в межах оцінки доказів як процесуальна категорія відрізняється тим, що слідчий, приймаючи рішення у провадженні, визначає своє особисте ставлення до сукупності доказів та їх процесуальних джерел з точки зору їх допустимості, належності, достовірності і достатності, на підставі чого потім робить висновок про наявність або відсутність фактичних підстав для прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Внутрішнє переконання зазначається у законі як виняткова компетенція особи, яка здійснює провадження. З такої позиції внутрішнє переконання розуміється в теорії доказів як самопереконання, формування власного погляду на фактичні обставини справи.²⁰⁴

У психологічному плані внутрішнє переконання являє собою певний стан свідомості, в основі якого лежать знання, здобуті при розслідуванні злочину,

²⁰² Будылин С.Л. Внутреннее убеждение или баланс вероятностей? Стандарты доказывания в России и за рубежом //Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. М.: Закон, 2014. №3. С. 44-45, 48-49.; Вапнярчук В.В. Стандарт кримінально-процесуального доказування //Вісник Національної академії правових наук України. 2015. №1(80). С. 105.

²⁰³ Степаненко А.С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. С. 156.

²⁰⁴ Теория доказательств в советском уголовном процессе /Под ред. Н. В. Жогина. М.: Юрид. лит., 1973. С. 475.

професійні знання, соціальна позиція слідчого. Взаємодія цих елементів утворює виникнення внутрішнього переконання, визначає його змістовний бік. Переконання являє собою результат розвитку певних психічних процесів, розумових операцій, психічних станів. У його структурі розрізняють такі елементи: знання, почуття, впевненість, суб'єктивне ставлення до фактів (позитивне чи негативне), суб'єктивність, готовність діяти²⁰⁵.

На думку Г.М. Резника, вираз «оцінка доказів за внутрішнім переконанням» означає те, що вони оцінюються незалежно від зовнішніх наперед установлених критеріїв. Внутрішнє переконання характеризує сам процес пізнання, оскільки слідчий, який оцінює фактичні дані на предмет їх достовірності, допустимості, належності та достатності і робить висновок про те, що відповідні події мали місце в реальності, не підводить з самого початку власної оціночної діяльності фактичні дані під норму закону, в який міститься їх правова оцінка. Оцінка доказів тут має за мету формування у слідчого висновку про доведеність фактичних обставин справи, а вже потім шляхом застосування кримінально-правової норми до вже встановлених під час збирання, перевірки й оцінки доказів фактів відбувається їх юридична кваліфікація²⁰⁶.

Як зауважив М.М. Михеєнко, важливе значення для розкриття ролі внутрішнього переконання слідчого при оцінці доказів та їх джерел має також його психологічний та гносеологічний аспекти.

У психологічному аспекті внутрішнє переконання можна розглядати в динаміці (як процес його формування) і в статичності (як результат). У процесі його формування відбувається вироблення власної думки, подолання й усунення сумнівів, невпевненості. В результаті слідчий приходить до внутрішнього стану стійкої впевненості в правильності своїх висновків, набуває рішучості зафіксувати такі висновки в процесуальних документах, висловити при необхідності їх публічно, набуває готовності відстоювати власний погляд перед

²⁰⁵ Малышев Ю.Г. О структуре убеждения как философско-социологической категории // Научные труды Иркутского института народного хозяйства. Иркутск, 1967. Выпуск №4. С. 120.

²⁰⁶ Резник Г.М. Внутреннее убеждение при оценке доказательств. М.: Юрид. лит., 1977. С. 20.

прокурором, начальником слідчого підрозділу, судовими інстанціями, а також нести за них відповідальність.

У гносеологічному аспекті внутрішнє переконання є знанням як про окремі фактичні обставини справи, так і про їх сукупність, яка складає предмет доказування у справі, про висновки у справі, в тому числі й ті, що стосуються юридичної оцінки, кваліфікації встановлених фактів, обставин, подій²⁰⁷.

Своєрідною підвалиною внутрішнього переконання слідчого є його правосвідомість, адже обсяг набутих індивідуальних знань виступає в якості вихідного матеріалу для розумових операцій. На думку С.М. Стахівського, правосвідомість дозволяє слідчому попередити спроби протиставити вимоги законності і доцільності, допомагає застосувати закон відповідно до конкретних обставин справи, запобігти упередженому ставленню до доказів²⁰⁸.

На формування внутрішнього переконання слідчого можуть впливати світогляд, погляди, звички, навички, знання, настановлення, життєвий та професійний досвід, поведінка учасників процесу, громадська думка й інші непроцесуальні фактори. З цього приводу, цілком вірно зазначає Ю.М. Грошевий, що в процесі оцінки доказів не можна ігнорувати особистість особи, яка веде провадження у справі, її політичні, моральні і правові погляди, рівень професійної майстерності, усвідомлення мети й завдань кримінального процесу, її ціннісні настановлення й ряд інших обставин²⁰⁹.

С.С. Охріменко також відмічає, що важливого значення набувають як індивідуально-особистісні характеристики самого слідчого (спрямованість (інтереси, нахили, ідеали, переконання, світогляд в цілому), досвід (знання, уміння, навички, звички), особливості перебігу психічних пізнавальних процесів (сприймання, пам'ять, мислення) та ін.), так й поведінка інших учасників процесу. Сформоване переконання набуває для слідчого суб'єктивного значення і є результатом його оціночної діяльності. Проте відповідним поштовхом до таких операцій, безсумнівно, є наявність фактичних

²⁰⁷ Михеєнко М.М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. К.: Вища школа, 1984. С. 25.

²⁰⁸ Стахівський С.М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: монографія. К.: НАВСУ, 2005. С. 100.

²⁰⁹ Грошевой Ю.М. Проблемы формирования судейского убеждения. Харьков, 1975. С. 28-30.

даних (доказів), зібраних по справі. Тому цілком переконливо можна стверджувати, що характеристика внутрішнього переконання слідчого безпосередньо залежить від зазначених складових²¹⁰.

Як стверджує О.С. Радутна, між процесуальною самостійністю слідчого, його внутрішнім переконанням і правосвідомістю є тісний та нерозривний зв'язок²¹¹. Такий зв'язок, на нашу думку, має безпосередній характер, оскільки слідчий, при реалізації ним своїх повноважень приймає процесуальні рішення ґрунтуючись на своєму внутрішньому переконанні та правосвідомості, тим самим проявляє свою процесуальну самостійність і навпаки. Таким чином, говорячи про процесуальну самостійність слідчого, необхідно відмітити його першооснову – його внутрішнє переконання.

На підставі правової вимоги оцінки доказів за внутрішнім переконанням як принципового положення кримінального провадження, забезпечується процесуальна самостійність слідчого, шляхом самостійної реалізації ним своїх процесуальних повноважень як у процесі доказування, так і в процесі прийняття кримінально-процесуальних рішень, оскільки сформоване внутрішнє переконання набуває для слідчого суб'єктивного значення і є результатом його оціночної діяльності, яким слідчий керується у своїй процесуальній діяльності. Це основа на який повинна будуватися і реалізовуватися процесуальна самостійність слідчого у досудовому провадженні. Як зазначила С.С. Охріменко, самостійність в оцінці доказів за внутрішнім переконанням, вирішення питання про кримінально-правову оцінку вчиненого діяння є ядром процесуальної самостійності слідчого²¹².

У цьому зв'язку вірно відмічає О.В. Баулін, що не можна заперечувати, що право слідчого оцінювати докази за своїм внутрішнім переконанням є гарантією його права самостійно приймати рішення у справі. Якщо б слідчий

²¹⁰ Охріменко С.С. Гарантії правового захисту процесуальної самостійності та незалежності слідчого: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2007. С. 19.

²¹¹ Радутная Е.С. Понятие процессуальной самостоятельности следователя; её содержание и характеристика //Предварительное следствие и прокурорский надзор: Сборник научных трудов. М.: ВНИИ МВД СССР, 1990. С. 4

²¹² Охріменко С.С. Гарантії правового захисту процесуальної самостійності та незалежності слідчого: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2007. С. 18.

був позбавлений можливості оцінювати докази за своїм внутрішнім переконанням, то він опинився б у такому стані, коли прийняти самостійно рішення в нього не було б можливості, а значить, він і не повинен був би нести відповідальність за їх законне і своєчасне проведення. Слідчий же є самостійним під час оцінки тих чи інших фактичних даних як допустимих, достовірних, належних, а значить, і таких, які можуть бути визнані судовими доказами у справі²¹³.

Відповідно до вимог КПК слідчий є самостійним і вільним у використанні своїх прав у межах та у спосіб, передбачених КПК (ст. 26), здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється (ч. 5 ст. 40), самостійно оцінює кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ч. 1 ст. 94). Зазначені вимоги в свою чергу гарантують об'єктивність та неупередженість внутрішнього переконання слідчого, яке повинно забезпечувати законне, обґрунтоване та справедливе розслідування кримінального провадження.

О.Р. Ратінов під внутрішнім переконанням розуміє необмежений формальними приписами пошук істини, необхідна умова оцінки доказів, характеристика самого підходу до оцінки доказів²¹⁴. До такої ж позиції схиляється і С.С. Охріменко, адже процес оцінювання як логічна операція й подальше прийняття рішення не повинні обмежуватися з самого початку, у тому числі вже визначеними критеріями²¹⁵.

Отже, внутрішнє переконання має відповідати певним вимогам:
1) виходити з всебічного, повного і неупередженого розгляду всіх обставин кримінального провадження; 2) базуватися на доказах, зібраних у

²¹³ Баулін О.В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Національна академія внутрішніх справ України. К., 2000. С. 19-20.

²¹⁴ Ратінов А.Р. Судебная психология для следователей: Учеб. Пособие. М.: НИ и РИО Высшей школы МООП СССР, 1967. С. 58; Ратінов А.Р. Советская судебная психология. М.: Знание, 1967. С. 12.

²¹⁵ Охріменко С.С. Гарантії правового захисту процесуальної самостійності та незалежності слідчого: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2007. С. 18.

встановленому законом порядку; 3) докази мають бути перевіреними з точки зору належності, допустимості, достовірності; 4) кожний доказ має бути розглянутий окремо та в сукупності з іншими доказами; 5) ґрунтуватися на положеннях кримінально-процесуального законодавства.

Як ми вже зазначали²¹⁶, внутрішнє переконання слідчого є проявом формування його суб'єктивного погляду на фактичні обставини справи, визначення особистого ставлення до сукупності доказів та їх процесуальних джерел з позиції достовірності, допустимості, належності й достатності. При цьому слідчий повинен усунути будь-які сумніви щодо цих питань, оскільки вони можуть впливати на стан упевненості в правильності зроблених висновків і на обґрунтованість прийнятих процесуальних рішень.

М.Л. Якуб з цього приводу зазначає: «Внутрішнє переконання, через яке оцінюються докази, є твердим, безумовним переконанням, яке не викликає сумнівів у своїй правильності...»²¹⁷. А.Р. Ратінов звертає увагу на те, що слідчий не вправі приймати рішення, ґрунтуючись на припущеннях, оскільки в нього не буде переконання, впевненості у правильності своїх висновків. Це переконання може скластися у слідчого лише за наявності доброякісних аргументів, що задовольняють вимоги достовірності. «Відсутність сумнівів, - підкреслює А.Р. Ратінов, - у правильності наших знань, висновків, рішень обов'язкова для внутрішнього переконання»²¹⁸.

Отже, впевненість у правильності висновків у справі внаслідок переконливості зібраних у справі доказів є ще одним психологічного аспектом внутрішнього переконання слідчого, що зумовлює його рішучість діяти відповідно до здобутих знань.

Як зазначив С.М. Смоков, внутрішнє переконання виступає певною проміжною ланкою між знаннями і практичними діями щодо їх реалізації, і тому є одним з істотних моментів пізнавальної діяльності слідчого. Без

²¹⁶ Кіпер О.О. Внутрішнє переконання слідчого як підґрунтя його процесуальної самостійності //Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держав та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 /Відп. ред.. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2016. С. 348.

²¹⁷ Якуб М.Л. Показания свидетелей и потерпевших. М.: Изд. МГУ, 1968. С. 18.

²¹⁸ Теория доказательств в советском уголовном процессе /Под ред. Н.В. Жогина. М.: Юрид. лит., 1973. С. 55.

перетворення здобутих знань на внутрішнє переконання слідчого неможливі його вольові дії у справі²¹⁹. Далі внутрішнє переконання як основа процесуальної самостійності слідчого знаходить своє вираження у процесуальних рішеннях слідчого.

Процес формування внутрішнього переконання слідчого розгортається у системі «пізнання – знання», від імовірного знання до знання істинного і достовірного на підставі дослідженої сукупності доказів. Розслідування являє собою один з різновидів пізнавальної діяльності. І.М. Лузгін наголошував на тому, що пізнання фактів в об'єктивній достовірності показує всю діяльність слідчого і судді у кримінальній справі²²⁰.

З аналізу норми ст. 94 КПК випливає, що формування внутрішнього переконання слідчого представляє собою процес, що має нормативну та фактичну основи. Нормативною основою є закріплені КПК правила, якими керується слідчий при збиранні, перевірці й оцінці доказів, при формуванні переконання з питань повідомлення про підозру особі, форми закінчення досудового розслідування, а також з інших питань, які становлять суть справи. Особливо важлива регулююча роль кримінального процесуального закону в оцінці доказів, що проявляється через визначення в законі завдань і засад кримінального провадження, загальних положень досудового розслідування, визначення предмета доказування, властивостей доказів, правил збирання, перевірки й оцінки доказів, вимог, що пред'являються до процесуальних рішень. Ці норми закону визначають всю процесуальну діяльність слідчого щодо оцінки доказів та створюють об'єктивні категорії для перевірки його висновків по справі.

Фактичну основу складають всебічно, повно й неупереджено встановлені фактичні обставини справи, що входять до предмета доказування, на підставі сукупності доказів, зібраних, перевірених і оцінених у встановленому КПК порядку.

²¹⁹ Смоков С.М. Внутрішнє переконання слідчого і його роль при прийнятті процесуальних рішень: дисс. ... канд. юрид. наук. К., 2002. С. 22.

²²⁰ Лузгін І.М. Расследование, как процесс познания. М., 1969. С. 8.

Протягом розслідування можна виділити умовно два основних етапи формування внутрішнього переконання слідчого: 1) від початку досудового розслідування і до повідомлення певній особі про підозру; 2) після повідомлення певній особі про підозру і до прийняття рішення про закінчення досудового розслідування.

На першому етапі слідчий проводить невідкладні слідчі (розшукові) дії та інші процесуальні дії та збирає первинні докази події злочину та особи, яка причетна до цього, тим самим на підставі фактичних даних, дістає певне знання, від характеру якого може сформуватися певний напрям розслідування та внутрішнє переконання щодо обставин кримінального правопорушення і особи, яка його вчинила. На підставі такого переконання слідчий може прийняти основні процесуальні рішення на цьому етапі: скласти повідомлення про підозру особі, обрати запобіжні заходи, тощо.

Проте на початку свого формування внутрішнє переконання слідчого має неповний характер, оскільки охоплює тільки окремі фрагменти знання. Так, наприклад, допитуючи свідків, здійснюючи огляд, обшук на законних підставах, тощо, слідчий збирає фактичні дані, що підтверджують або спростовують окремі обставини провадження. Зібравши фактичні дані й закріпивши їх відповідно до процесуальної форми, слідчий оцінює здобуті докази, висуває різні версії розслідування і готовий до подальшого розслідування. Після цього у нього можуть виникнути деякі сумніви з приводу висунутих версій, які примушують слідчого проводити перевірки, додаткові слідчі дії, і визначається істинний напрям розслідування у справі. Таким чином, на підставі усієї сукупності зібраних та перевірених доказів у слідчого формується його внутрішнє переконання і він готовий на його підставі, керуючись законом, оцінити кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття конкретного процесуального рішення відповідного до форми закінчення досудового розслідування.

Як зазначив С.М. Смоков, у процесі формування внутрішнього переконання слідчого відбувається послідовна зміна механічних станів. На

початку характерним є стан сумніву в його свідомості, що пов'язано з наявністю декількох варіантів рішення, відсутністю повного проведеного аналізу цих варіантів і ситуацій. Поступово стан сумніву змінюється переконанням і прийняттям рішення (у тому числі і про притягнення як обвинуваченого), тобто закінченням певного етапу його розумової діяльності. Цей етап якості закінчується станом задоволення, якщо слідчий впевнений, що розумові операції ним правильно завершені і він наблизився до поставленого перед собою завдання встановлення істини у справі²²¹.

Як процесуально самостійний суб'єкт кримінального провадження, слідчий вільно оцінює докази за внутрішнім переконанням, що передбачає свободу від оцінки, даної іншими суб'єктами у межах досудового слідства. Слідчий, оцінюючи докази, не повинен бути пов'язаний з оцінкою доказів, яку дали прокурор або керівник органу досудового розслідування, проте, як за законом (ч. 4 ст. 40 КПК), так і на практиці, оцінка цих суб'єктів, виражена у формі різного роду письмових вказівок, стають для слідчого обов'язковими і тим самим, суперечать правилу вільної оцінки доказів слідчим за внутрішнім переконанням. Таке порушення основної складової процесуальної самостійності слідчого – його внутрішнього переконання, в підсумку завдає серйозної шкоди об'єктивному розслідуванню.

І хоча слідчий наділений КПК правом на оскарження рішень чи дій прокурора (ст. 311), проте, по-перше, оскарження не зупиняє їх виконання. Усі без винятку вказівки прокурора, під загрозою кримінальної відповідальності (ст. 381-1 КК України), стають для слідчого обов'язковими для виконання, навіть якщо їх зміст суперечить його внутрішньому переконанню. Не виконати ці вказівки слідчий не зможе. На таку суперечливість норм КПК вже вказувалось в науковій літературі²²². А по-друге, стикнутися на практиці із запереченнями, скаргами слідчого на вказівки чи рішення прокурора майже неможливо. Аналіз власного практичного досвіду прокурорської роботи автора

²²¹ Смоков С.М. Внутрішнє переконання слідчого і його роль при прийнятті процесуальних рішень: дисс. ... канд. юрид. наук. К., 2002. С. 89.

²²² Ляш А.О., Баулін О.В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого за новим КПК України //Часопис Академії адвокатури України. №18 (1'2013). К., 2013. С. 2-3

дослідження, спілкування з колегами слідчими та прокурорами дозволяють стверджувати, що причини можуть бути найрізноманітнішими, наприклад, авторитет прокурора, небажання погіршення ділових відносин із процесуальним керівником, погроза відповідальності за невиконання вказівок прокурора, тощо.

Оскарження вказівок прокурора, який здійснює процесуальний нагляд, розглядається не в якості правомірної реалізації кримінально-процесуальної норми, а вважається ненормальним явищем. Більшість прокурорів сприймають його як майже особисту образу. До речі, така ситуація існує вже тривалий час і не тільки в Україні. Так, О. Тіміраєв зазначає, що у слідчих і прокурорів склався стереотип, стосовно якого право оскарження вказівки прокурора представляється не нормальним правовим механізмом, а чимось екстраординарним, що виходить за рамки нормальних процесуальних відносин прокурора та слідчого²²³. Аналогічну думку висловлює М. Колоколов: «... у письмовій формі, як це велить законодавець, сперечаються слідчі з прокурором дуже рідко. Та і часу в них немає, щоб займатися тяганиною, а то, дивись, прокурори і істинну тяганину розкопають»²²⁴.

О. Баулін, коментуючи результати проведеного ним опитування, пише: «Ніхто з слідчих не зміг навіть пригадати жодного випадку, коли він не виконав вказівки прокурора та офіційно їх оскаржив, хоч 28 % зазначили, що іноді виконання вказівок суперечило їх внутрішньому переконанню»²²⁵.

Такий порядок, така «традиція» розв'язання спору між слідчим і прокурором дозволяє висловити думку, що норми статей 311-313 КПК України, є по суті «мертвими» нормами, які не гарантують правового засобу захисту процесуальної самостійності слідчого та прийняття ним рішень за внутрішнім переконанням. У значній більшості випадків слідчі змушені покірливо виконувати вказівки прокурора, хоча і не згодні з ними. У чийх інтересах конфліктувати з наглядовою інстанцією, яка вправі поставити питання про

²²³ Тіміраєв О. Процесуальна самостійність слідчого // Законність. 2000. №4. С. 28-29.

²²⁴ Колоколов Н. Прощай следователь?... // Юридическая газета. 2004. №7. С. 1-2.

²²⁵ Баулін О. До встановлення правового інституту процесуальної незалежності слідчого // Право України. 1997. №7. С. 15.

усунення слідчого від провадження у справі, скасувати його процесуальні рішення, втручатися в хід розслідування, витребувати кримінальне провадження, не давати своєї згоди на звернення з клопотанням до слідчого судді, не продовжувати строки досудового слідства, тощо.

Таким чином, передбачений КПК механізм регулювання вирішення спірних питань між слідчим і прокурором не спрацьовує. Однією з причин цього є те, що КПК не надає слідчому можливість заперечувати безпосередньо вказівки прокурора прокурору вищого рівня та не виконувати їх до розгляду їх прокурором вищого рівня.

На наш погляд, така ситуація є неприпустимою і вимагає негайного вирішення в першу чергу шляхом належного забезпечення процесуальної самостійності слідчого на законодавчому рівні. Вважаємо, окрім пропозицій, наданих нами у попередньому розділі роботи щодо оскарження слідчим вказівок прокурора стосовно принципових питань розслідування, цьому сприятиме і норма, якою необхідно безпосередньо доповнити ч. 4 ст. 40 КПК щодо виключень з обов'язку слідчого виконувати вказівки прокурора. Тому пропонуємо наступну остаточну редакцію ч. 4 ст. 40 КПК:

«4. Слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі. Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому цим Кодексом, тягне за собою передбачену законом відповідальність, за виключенням випадків їх оскарження слідчим, у встановленому цим Кодексом порядку. В разі незгоди слідчого з вказівками прокурора щодо повідомлення про підозру, про кваліфікацію кримінального правопорушення та обсяг підозри, про форму та підстави закінчення досудового розслідування слідчий вправі оскаржити їх прокуророві вищого рівня та подати йому матеріали кримінального провадження з письмовим викладом своїх заперечень, що зупиняє необхідність їх виконання».

Виходячи з того, що КПК визначив як обов'язок слідчого всебічне, повне й неупереджене встановлення всіх обставин кримінального провадження, що входять до предмета доказування, надати їм належну правову оцінку на підставі

закону та внутрішнього переконання і забезпечити прийняття законних та неупереджених процесуальних рішень (ст.ст. 9 та 94 КПК), на наш погляд, слідчий не тільки має право, а і несе морально-правовий обов'язок направити свої заперечення на вказівки прокурора з основних питань слідства у випадку не погодження з ними. Саме таким чином реалізуючи своє внутрішнє переконання при прийнятті основних процесуальних рішень, він забезпечить свою процесуальну самостійність та повагу до свого статусу слідчого як основного суб'єкта розслідування у кримінальному провадженні.

3.2. Процесуальні повноваження слідчого як основний прояв його процесуальної самостійності

Основний прояв процесуальна самостійність слідчого знаходить у наданих йому законом процесуальних повноваженнях. Від обсягу наданих слідчому самостійних процесуальних повноважень залежать стан та межі його процесуальної самостійності.

Аналізуючи ст. 40 КПК, слід констатувати, що процесуальні повноваження слідчого значно звужені у порівнянні з повноваженнями, які передбачала ст. 114 КПК 1960 р. На сьогодні система повноважень слідчого, закріплена в ст. 40 КПК, зводиться до наступних: починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК; проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених КПК; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру; за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК, у тому числі

щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених статтею 284 КПК; здійснювати інші повноваження, передбачені КПК. Отже, як бачимо, цей перелік не є вичерпним. До нього слід віднести, наприклад, повноваження слідчого витребувати і отримати від перелічених у ч. 2 ст. 93 КПК України державних органів, юридичних, службових і фізичних осіб речі, документи, відомості, що мають значення для кримінального провадження, та інші.

Якщо вести мову про систему повноважень, то необхідно проводити її класифікацію. Метою будь-якої класифікації є з'ясування сутності якогось явища в різних аспектах, розгляд його з різних боків. А.Н. Трайнін завданням класифікації визначає розкриття та розгляд деяких істотних рис, що характеризують певні групи явищ на користь їх кращого пізнання²²⁶.

У тлумачному словнику С.І. Ожегова термін класифікація трактується як система за якою що-небудь класифіковано, а класифікувати – це розподіляти по групам, розрядам, класам²²⁷.

Відзначимо, що теоретичне значення класифікації повноважень слідчого полягає в тому, що вона вказує шляхи всебічного дослідження кожного повноваження слідчого. Практичне значення полягає в тому, що вона допомагає з'ясувати різні аспекти, особливості повноважень і добитися правильного їх застосування на практиці.

Як ми вже зазначали, за функціональним призначенням всі повноваження слідчого можна поділити на повноваження щодо прийняття процесуальних рішень та щодо проведення процесуальних дій, оскільки основу слідчої діяльності з розслідування складають як раз прийняття процесуальних рішень та проведення процесуальних дій²²⁸.

²²⁶ Трайнін А.Н. Общее учение о составе преступления. М.: Госюриздат, 1957. С. 101.

²²⁷ Толковый словарь Ожегова онлайн [Електронний ресурс]. URL: <http://slovarozhegova.ru>.

²²⁸ Кіпер О.О. Щодо класифікації повноважень слідчого у кримінальному провадженні //Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 03 березня 2017 року). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 539. [Електронний ресурс]. URL: http://nadpsu.edu.ua/images/nauka/naukovi_konferencii/arhiv/NADPSU_3_03_2017.pdf.

У свою чергу, повноваження слідчого щодо прийняття процесуальних рішень за характером можна поділити на:

- 1) повноваження щодо прийняття рішень про проведення слідчих (розшукових) дій;
- 2) повноваження щодо прийняття рішень про проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- 3) повноваження щодо прийняття рішень про проведення інших процесуальних дій, спрямованих на збирання доказів (наприклад, рішення про витребування речей і документів);
- 4) повноваження щодо прийняття рішень, які визначають процесуальне положення учасників провадження (наприклад, рішення про повідомлення про підозру, про визнання осіб потерпілими або відмову у цьому, про залучення захисника у порядку ст. 49 КПК);
- 5) повноваження щодо прийняття рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- 6) повноваження щодо прийняття рішень, направлені на рух кримінального провадження та вирішення інших поточних питань у ході провадження (наприклад, рішення про зупинення та відновлення досудового слідства);
- 7) повноваження щодо прийняття рішень, що забезпечують гарантії прав осіб, які приймають участі в провадженні (наприклад, рішення про заходи опіки над дітьми і охорони майна особи, яка взята під варту, про повідомлення близьких родичів про затримання; про вирішення заявлених клопотань та ін.);
- 8) повноваження щодо прийняття рішень, якими закінчується досудове слідство (тобто, підсумкових рішень: постанови про закриття кримінального провадження, обвинувального акту, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру).

Також повноваження слідчого з прийняття процесуальних рішень за особливістю реалізації можна поділити на:

- 1) повноваження щодо прийняття самостійних процесуальних рішень (наприклад, рішення про залучення експерта, про проведення допитів, оглядів);

2) повноваження щодо прийняття процесуальних рішень, які потребують погодження з керівником органу досудового розслідування (наприклад, рішення про виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації);

3) повноваження щодо прийняття процесуальних рішень, які потребують погодження з прокурором (наприклад, рішення про повідомлення про підозру, про зупинення досудового слідства);

4) повноваження щодо прийняття процесуальних рішень, які потребують затвердження прокурором (наприклад, складаний слідчим обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного та виховного характеру);

5) повноваження щодо прийняття процесуальних рішень, які потребують погодження з прокурором та дозволу слідчого судді (наприклад, клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу, про проведення обшуку, про зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, тощо).

Повноваження слідчого щодо проведення процесуальних дій можна поділити на:

1) повноваження щодо проведення слідчих (розшукових) дій;

2) повноваження щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій;

3) повноваження щодо проведення інших процесуальних дій, спрямованих на збирання доказів;

4) повноваження щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

5) повноваження щодо проведення процесуальних дій, які забезпечують права учасників провадження (оголошення та роз'яснення повідомлення про підозру, повідомлення та роз'яснення прав учасникам провадження, ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення, застосування заходів безпеки, відкриття матеріалів кримінального провадження, тощо).

Далі проаналізуємо основні самотійні повноваження слідчого (тобто, які він може реалізувати самотійно, не потребуючи рішення прокурора або

дозволу слідчого судді, тощо) щодо прийняття процесуальних рішень та проведення процесуальних дій згідного нового КПК і порівняємо їх з його повноваженнями за КПК 1960 року, оскільки саме частина цих повноважень, складають основу процесуальної самостійності слідчого.

Слідчий є одним з основних уповноважених суб'єктів починати досудове розслідування шляхом внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Так згідно ч. 1 ст. 214 КПК слідчий невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування. Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається.

На початку розслідування слідчий перевіряє наявність вже розпочатих досудових розслідувань щодо того ж кримінального правопорушення. В разі якщо буде встановлено, що іншим слідчим органу досудового розслідування або слідчим іншого органу досудового розслідування розпочато кримінальне провадження щодо того ж кримінального правопорушення, слідчий передає слідчому, який здійснює досудове розслідування, наявні у нього матеріали та відомості, повідомляє про це прокурора, потерпілого або заявника та вносить відповідні відомості до ЄРДР (ч. 4 ст. 218 КПК).

Як вірно зауважила Л.М. Гуртієва, стадія досудового розслідування починається не з моменту внесення відомостей до ЄРДР, а з моменту отримання слідчим, прокурором із законних джерел інформації про вчинене або підготовлене кримінальне правопорушення.²²⁹ Тому повноваження у слідчого на досудовому розслідуванні можуть виникати і до моменту внесення визначених у ч. 5 ст. 214 КПК України відомостей до ЄРДР. Так, відповідно до ст. 214 КПК слідчий уповноважений проводити огляд місця події у

²²⁹ Гуртієва Л.М. Аналіз положень п.5 ч.1 ст. 3 КПК України щодо початку досудового розслідування //Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держав та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 /Відп. ред.. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2016. С. 284.

невідкладних випадках до внесення відомостей до ЄРДР, але після цього, за наявності встановлених ознак кримінального правопорушення, ці відомості повинні бути негайно внесені.

Слідчий уповноважений на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається. І якщо з прийняттям та реєстрацією заяв особливих проблем не виникає, то випадків невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР на практиці безліч. Про це свідчить величезна кількість оскаржень такої бездіяльності слідчого до слідчого судді в порядку п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК, які можна знайти в Єдиному державному реєстрі судових рішень України, переважна більшість яких слідчими суддями задовольняються.

Так, ухвалою слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси від 14.09.2016 р. було задоволено скаргу ОСОБА_1 та зобов'язано посадових осіб прокуратури Одеської області внести до ЄРДР відомості про кримінальне правопорушення²³⁰. Ухвалою слідчого судді Малиновського районного суду м. Одеси від 16.08.2016 р. зобов'язано відповідальну особу СВ ХВП Малиновського ВП в м. Одесі ГУНП в Одеській області невідкладно внести до Єдиного реєстру досудового розслідування відомості за повідомленням ОСОБА_2 про вчинення кримінального правопорушення.²³¹ Ухвалою слідчого судді Київського районного суду м. Одеси від 25.06.2015 р. зобов'язано уповноваженого слідчого Київського РВ ОМУ УМВС України в Одеській області відповідно до вимог ст.214 КПК України внести до ЄРДР відповідні дані за поданою ОСОБА_1 заявою про злочин та розпочати досудове розслідування²³².

Отже, КПК передбачає певну гарантію для боротьби з такого роду зловживаннями – це можливість оскарження такої бездіяльності до слідчого

²³⁰ Ухвала слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси від 14.09.2016 р. у справі №522/17125/16-к [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61263157>.

²³¹ Ухвала слідчого судді Малиновського районного суду м. Одеси від 16.08.2016 р. у справі №521/13702/16-к [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59765936>.

²³² Ухвала слідчого судді Київського районного суду м. Одеси від 25.06.2015 р. у справі №520/8830/15-к [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/49802154>.

судді в порядку ст. 303-307 КПК. Проте дізнатися про сам факт невнесення даних до ЄРДР також складно для звичайного заявника чи потерпілого, тому виникають складнощі з цим оскарженням, оскільки немає якогось конкретно визначеного у КПК рішення про внесення чи невнесення даних до ЄРДР.

З іншого боку на практиці є досить багато кримінальних проваджень, внесених до ЄРДР після їх оскарження до слідчого судді, які ніким особливо не розслідуються, бо там, наприклад, немає події чи складу кримінального правопорушення. Згідно діючого порядку, слідчий повинен встановити шляхом проведення слідчих та інших процесуальних дій відсутність події чи складу кримінального правопорушення та прийняти рішення про закриття кримінального правопорушення. Проте в деяких випадках це очевидно і цілком логічно було б не вносити ці данні до ЄРДР і не витрачати стільки процесуальних ресурсів органів розслідування, в яких і так надмірна завантаженість, а приймати відповідне рішення на початковому етапі.

Про це також красномовно свідчать і статистичні дані. Так, упродовж 12 місяців 2016 року в Єдиному реєстрі досудових розслідувань зареєстровано 1 124 401 кримінальне правопорушення, що більше ніж за аналогічний період минулого року (1 093 314, або +2,8%). Майже у кожному другому зареєстрованому правопорушенні (47,3%) прийнято рішення про закриття за реабілітуючими підставами (531 797).²³³

Тому, на нашу думку, такий порядок початку досудового розслідування є не досконалим, неоптимальним і вимагає змін. Найбільш вдалим було б передбачити повноваження слідчого за кожною заявою чи повідомленням виносити вмотивоване рішення, а саме, постанову про внесення чи відмову у внесенні відомостей до ЄРДР про кримінальне правопорушення з обов'язковим повідомленням про це учасникам провадження. Слід зазначити, що з самого прийняття КПК 2012 р., деякі вчені вказували на недосконалість порядку початку досудового розслідування та пропонували передбачити порядок, згідно

²³³ Аналітична довідка про стан протидії злочинності, корупції та прокурорсько-слідчу роботу на території України за січень – грудень 2016 року /Підготовлена Управлінням організаційного забезпечення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи Генеральної прокуратури України. Київ. 2017.

якого, досудовому розслідуванню має передувати перевірна діяльність компетентних органів та осіб, результати якої мають бути формалізовані у відповідному процесуальному документі: постановах про початок або про відмову в початку досудового розслідування.²³⁴ По-перше, такий порядок є цілком логічним, оскільки він передбачає офіційну письмову відповідь компетентних представників державного органу на офіційне звернення і це гарантувало би право зацікавленим учасникам кримінального провадження вчасно знати про це рішення і реалізувати своє право на його оскарження чи захист. По друге, це гарантувало б законність та обґрунтованість відкриття кримінальних проваджень, оскільки випадки внесення даних до ЄРДР з надуманих чи незаконних підстав та початок необґрунтованого кримінального переслідування щодо певних осіб, незаконного використання механізму кримінального переслідування з різних мотивів на практиці також не рідкість. І також необхідно передбачити можливість оскарження факту незаконного початку кримінального провадження з подальшим вилученням даних з ЄРДР.

Отже, вважаємо доцільним запровадити зазначений вище порядок та внести відповідні зміни і доповнення до КПК:

1) До ч. 1 ст. 214 КПК додати другий абзац наступного змісту:
«Рішення про внесення чи відмову у внесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань приймається слідчим, прокурором у вигляді обґрунтованої постанови із зазначенням підстав і мотивів протягом 24 годин з моменту реєстрації заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення. Копія відповідної постанови повинна бути направлена заявнику, потерпілому, його представнику та іншим зацікавленим особам протягом трьох днів з дня її винесення»;

2) До ч. 1 ст. 303 КПК додати пункт 1-1 наступного змісту:
«рішення слідчого, прокурора про внесення чи відмову у внесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру

²³⁴ Алєнін Ю.П. Початок досудового розслідування за КПК України 2012 року //Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 202.

досудових розслідувань або бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні одного з цих рішень за заявою чи повідомленням про вчинення кримінального правопорушення протягом строку, передбаченого цим Кодексом»;

3) Частину 3 ст. 307 КПК викласти у наступній редакції: *«Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора не може бути оскаржена, окрім ухвали про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження та ухвал щодо скарг на постанову про внесення чи відмову у внесенні даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань»;*

4) До ч. 2 ст. 309 КПК додати наступне словосполучення: *«а також ухвали щодо скарг на постанову про внесення чи відмову у внесенні даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань».*

КПК України надає слідчому право проводити як слідчі (розшукові), так і негласні слідчі (розшукові) дії. В ч. 1 ст. 223 КПК України дано визначення поняття слідчі (розшукові) дії як дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. В главі 20 КПК України вказані наступні слідчі (розшукові) дії: допити, пред'явлення особи для впізнання, пред'явлення речей для впізнання, проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування, обшук, огляд, огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією, слідчий експеримент, освідування особи, проведення експертизи. Всі ці слідчі (розшукові) дії за загальним правилом слідчий проводить особисто, іноді з залученням оперативних підрозділів, а проведення деяких з них може доручити оперативним підрозділам (ст. 40, 41 КПК). Особливості взаємодії слідчого з оперативними підрозділами будуть висвітлені у наступних підрозділах роботи.

Під час проведення слідчої (розшукової) дії слідчий уповноважений вживати належних заходів для забезпечення присутності осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Крім того, слідча (розшукова) дія, що здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого,

представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

Також слідчий зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідчування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий вважатиме це за доцільне.

Слідчий може залучити також спеціаліста для надання консультації під час проведення слідчої дії з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок, або безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) (ст. 71 КПК).

Слідчий уповноважений перед проведенням слідчої (розшукової) дії роз'яснити особам, які беруть у ній участь, їх права і обов'язки, передбачені КПК, а також відповідальність, встановлена законом (ч. 3, 6, 7 ст. 223 КПК).

Слідчий уповноважений приймати рішення про час та місце проведення слідчих (розшукових) дій. Так, якщо затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного, то слідчий приймає рішення про проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 години). Слідчі дії в залежності від виду та особливостей можуть проводитися в кабінеті слідчого, за місце знаходженням особи, на місці події, в житлі чи іншому володінні особи, тощо.

На слідчого як на суб'єкта уповноваженого на реалізацію засади всебічного, повного та неупередженого розслідування кримінального

провадження законом покладено обов'язок у разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у випадку звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 223 КПК).

Слідчий, який проводить відповідну процесуальну дію, уповноважений самостійно складати протокол відповідної слідчої дії або іншої процесуальної дій, під час її проведення або безпосередньо після її закінчення, а також належно упакувати речі і документи, що мають значення для перевірки результатів процесуальної дії (ст. 106 КПК).

Рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів також приймає слідчий, який проводить відповідну процесуальну дію. За клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим.

КПК містить чіткі часові межі повноважень слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій - слідчий уповноважений їх проводити з моменту внесення відомостей до ЄРДР і до закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду у випадках, передбачених ч. 3 ст. 333 КПК. І встановлені суттєві процесуальні наслідки їх порушення - будь-які слідчі (розшукові) або негласні слідчі (розшукові) дії, проведені з порушенням цього правила, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими (ч. 8 ст. 223 КПК). Це вагомий крок на шляху боротьби із різними зловживаннями слідчого щодо проведення слідчих дій після закінчення строків розслідування і є гарантією законності досудового розслідування.

Слідчий також уповноважений проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії на території, яка знаходиться під юрисдикцією іншого органу досудового розслідування, або своєю постановою доручити їх

проведення такому органу досудового розслідування, який зобов'язаний її виконати (ч. 6 ст. 218 КПК), але ефективність їх виконання на практиці залишає бажати кращого. Крім того, новий КПК передбачає для слідчого можливість процесуальної економії шляхом застосування сучасних технологій, таких як проведення певних дій в режимі відеоконференції, які здатні забезпечити оперативність та ефективність проведення розслідування (ст. 232 КПК). Тому доцільніше слідчому проводити слідчі дії особисто безпосередньо або шляхом відеоконференції.

Проведенню самих слідчих дій, у випадках передбачених КПК, передує прийняття та оформлення відповідного процесуального рішення, яке стає процесуальною підставою її проведення. Для таких слідчих дій як допити, пред'явлення для впізнання, огляд, слідчий експеримент КПК не вимагає прийняття окремого процесуального рішення і слідчий самостійно приймає рішення про їх проведення та проводить їх, оформлюючи протоколом. Виключення закон передбачає для огляду житла або іншого володіння особи та слідчого експерименту у житлі чи іншому володінні особи, яке вимагає дозволу слідчого судді або добровільну згоду володільця - для слідчого експерименту (ст. 237, 240 КПК). Якщо проаналізувати самостійні повноваження слідчого щодо прийняття рішень, які вимагають окремого процесуального оформлення у вигляді постанов, то виявляється що їх не так і багато: це проведення експертизи та проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції, коли сторона кримінального провадження або потерпілий проти цього (ч. 2 ст. 232 КПК). Всі інші різновиди слідчих дій проводяться за рішенням прокурора або з дозволу слідчого судді, що суттєво обмежує процесуальну самостійність слідчого у досудовому розслідуванні.

Ще одним умовним самостійним повноваженням слідчого є його право у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, увійти до житла чи іншого володіння особи до постановлення ухвали слідчого судді та провести там обшук чи огляд. Умовність такого самостійного повноваження полягає у тому, що КПК, все ж таки вимагає отримання такої

ухвали постфактум, а саме, невідкладно після здійснення таких дій, інакше встановлені внаслідок такого обшуку, огляду докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому ст. 255 КПК (ч. 3 ст. 233 КПК).

Однією з новел КПК України було введення інституту негласних слідчих (розшукових) дій. В ч.1 ст. 246 КПК України дано визначення поняття негласних слідчих (розшукових) дій як різновиду слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків передбачених законодавством. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Більшість негласних слідчих (розшукових) дій (за виключенням встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу), проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів (ч. 2 ст. 246 КПК).

В главі 21 КПК України вказані наступні негласні слідчі (розшукові) дії: втручанням у приватне спілкування (різновидами втручання в приватне спілкування є: аудіо, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль місця; моніторинг банківських рахунків; контроль за вчиненням, що проводиться в таких формах: контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження. З цієї системи негласних слідчих дій слідчий уповноважений приймати рішення лише про деякі негласні слідчі дії, а саме: виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК), яке до того ж, потребує згоди керівника органу досудового

розслідування; спостереження за річчю та місцем (ст. 269 КПК), а також здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ст. 264 КПК). Всі інші негласні слідчі (розшукові) дії проводяться або за рішенням прокурора, або за згодою прокурора та з дозволом слідчого судді.

Проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій як спосіб збирання доказів є прерогативою слідчого. І якщо проводити слідчі розшукові дії в одному кримінальному провадженні крім нього може і прокурор, то негласні слідчі (розшукові) дії, за відсутності вказівки на їх виконання відповідними оперативними підрозділами, може проводити тільки слідчий.

Аналіз повноважень слідчого згідно зі ст. 40 КПК свідчить, що такий суб'єкт як слідчий - це публічна особа. Як зауважив С.С. Кірпа, він діє відкрито, спілкується з підозрюваним, його адвокатом, іншими особами, причетними до справи, тому він не має можливості самотійно провадити конспіративні заходи²³⁵. Також виникають складнощі із засобами організації слідчим негласних (розшукових) дій, складнощі, пов'язані із відсутністю в слідчого достатніх теоретичних знань і практичних умінь проводити такі дії, тощо.

У зв'язку із цим, багато вчених вважають недоречним та суперечливим таке повноваження слідчого. Як справедливо зауважують в науці, слідчий, виконуючи поставлене перед ним державою та суспільством завдання — розслідування кримінальної справи та прийняття по ній рішення, - повинен дотримуватися принципів кримінального процесу (ст. 8 КПК). Однак не всі зазначені принципи кримінального процесу можуть бути засадами негласного провадження. Оскільки негласні слідчі дії мають особливий статус та порядок провадження, закріплений у законах та відомчих документах, які мають гриф таємності, наведене у ч. 1 ст. 242 КПК поняття негласних слідчих (розшукових)

²³⁵ Кірпа С.С. Проведення слідчим негласних слідчих (розшукових) дій //Право і суспільство. 2013. №2. С. 219.

дій в частині положення, що не підлягає розголошенню факт їх проведення, недосконале, оскільки їх результати таки будуть і повинні міститися в матеріалах кримінальної справи, яка відповідає зазначеним засадам кримінального провадження²³⁶.

Як доречно зазначають О. М. Чистолінов та В. О. Черков, проведення як оперативно-розшукових заходів, так і негласних слідчих (розшукових) дій має передбачати активне використання інституту конфіденційного співробітництва. Напрацювання оперативних підрозділів у цьому напрямку безперечно успішніше, ніж у слідчого, який взагалі до цього часу не мав ані осіб, з якими у нього встановлено конфіденційне співробітництво, ані досвіду оперативної роботи тощо. Така робота передбачає необхідність володіння специфічними вміннями та навичками, витрати значних обсягів часу та цілеспрямованих зусиль, дотримання вимог конспірації, забезпечення безпеки зазначених осіб, тощо. Виникає обґрунтоване питання про готовність сучасних слідчих до такої специфічної діяльності²³⁷. Як показала практика слідчі не були до цього готові. Слідчі самостійно дуже рідко проводять негласні слідчі (розшукові) дії і в основному доручають їх проведення оперативним підрозділам, або залучають їх для спільного їх проведення.

Тому знов стає актуальним висновок В.Я. Горбачевского, який наголошував ще до прийняття КПК 2012 р., що слідчі здатні лише своїми формальними рішеннями призначити проведення цих негласних слідчих дій, але подальше їх здійснення, тобто, застосовані методи, засоби, тактичні прийоми, технічні засоби, цілком перебувають у розпорядженні оперативних співробітників і технічних спеціалістів оперативних підрозділів, від діяльності яких залежатимуть перебіг і результати даних дій та їх фіксація²³⁸.

²³⁶ Костюченко О.Ю. Перспективи вдосконалення правового регулювання застосування негласних оперативно-розшукових заходів під час досудового розслідування кримінальних справ //Становлення системи негласного розслідування у кримінально- процесуальному законодавстві України: матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовтня 2011 р.). К., 2011. С. 83.

²³⁷ Чистолінов О.М. Негласні слідчі (розшукові) дії: крок уперед або нівелювання оперативно-розшукової діяльності //Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України: матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовтня 2011 р.). К., 2011. С. 86.

²³⁸ Горбачевський В.Я. Роль і місце негласного розслідування у кримінальній юстиції //Становлення системи негласного розслідування у кримінально- процесуальному законодавстві України: матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовтня 2011 р.). К., 2011. С. 46.

Таким чином, вважаємо, що КПК у частині проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчим, потребує доопрацювання, узгодження з відповідними правовими інститутами вітчизняного законодавства, практикою Європейського суду з прав людини для забезпечення захисту прав і свобод особи. Можливо необхідно передбачити у КПК право слідчого самостійно проводити лише деякі види негласних слідчих дій, а інші - лише за участі оперативних підрозділів.

Проведений аналіз самостійних повноважень слідчого згідно діючого КПК приводить до неминучого висновку про значне звуження (обмеженість) повноважень слідчого щодо прийняття рішень про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Тому існуючий колись статус «самостійної фігури слідчого»²³⁹, нині об'єктивно характеризує висловлювання Б.Г. Розовського: «...слідчий при провадженні досудового слідства керується власним переконанням... прокурора, судді, а часто ще одного «апендикса» – начальника слідчого відділу. Слідчий – це слуга двох господ зі всіма витікаючими наслідками»²⁴⁰.

Безумовно, таке становище суттєво обмежує процесуальну самостійність слідчого і шкодить ефективному розслідуванню та вимагає негайного виправлення шляхом розширення самостійних повноважень слідчого у досудовому розслідуванні, про що ми вже зазначали²⁴¹.

На сьогоднішній день КПК передбачає досить великий обсяг слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, а також майже усі заходи забезпечення кримінального провадження, включаючи запобіжні заходи, що потребують або рішення прокурора, або попередньої згоди прокурора та дозволу слідчого судді. У таких випадках законодавець в першу чергу піклується про гарантії захисту та охорони прав і законних інтересів

²³⁹ Коваленко Є.Г. Кримінальний процес України: Навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2003. С. 79; Кримінальний процес України: Підручник. /За ред. Ю.М. Грошевого та В. М. Хотенця. Х.: Право, 2000. С. 88; Тертышник В.М. Уголовный процесс: Учебное издание. Х.: Арсис, 1997. С. 39; та ін.

²⁴⁰ Розовский Б.Г. Ненаучные заметки о некоторых научных проблемах уголовного процесса: Эссе. Луганск: РИО ЛАВД, 2004. С. 70-72.

²⁴¹ Кіпер О.О. Розширення самостійних повноважень слідчого як основного вияву його процесуальної самостійності //Jurnalul juridic national: teorie și practică. №1. 2017. С. 145.

учасників кримінального провадження від безпідставних обмежень або різного роду зловживань з боку слідчого. І це, з одного боку зрозуміло, але щодо деяких слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, які не зачіпають суттєво права і законні інтереси учасників кримінального провадження, не містять у собі великої небезпеки порушення прав осіб, можна було також надати самостійні повноваження слідчому щодо прийняття рішення про їх проведення.

Так незрозуміло, чому така слідча дія як освідчування особи, проводиться лише на підставі постанови прокурора (ст. 241 КПК). Хіба слідчий недостатньо компетентний у цьому питанні, щоб зробити якусь помилку при прийнятті такого рішення? Повноваження приймати рішення про такі негласні слідчі дії як установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК) та спостереження за особою (ст. 269 КПК) також цілком виправдано було б надати слідчому. По-перше, ці негласні слідчі (розшукові) дії не містять у собі небезпеки суттєвого обмеження прав і законних інтересів громадян і по-друге, вони вимагають оперативності у їх проведенні задля досягнення мети їх проведення та ефективності розслідування, а існуючий порядок прийняття цих рішень занадто складний і довготривалий, що може звести нанівець навіть саму необхідність проведення таких дій.

Так, згідно ст. 269 КПК для пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях може проводитись візуальне спостереження за вказаними об'єктами або візуальне спостереження з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження. При цьому стеження за особою потребує дозволу слідчого судді, а візуальне спостереження за річчю або місцем – ні. Це положення видається не зовсім логічним, оскільки спостереження за певними територіями, будівлями, приміщеннями, предметами (якщо воно ведеться у публічно доступних місцях) здебільшого має на меті виявлення осіб, причетних до злочинної діяльності, та подальше вивчення їх дій, оскільки вчиняють злочини

саме фізичні особи а не речі, місця, тощо. Тому якщо слідчий веде візуальне спостереження за місцем або річчю, то з моменту виявлення осіб спостереження проводиться вже по відношенню саме до них і це буде з формальних підстав незаконне спостереження за особами, а тому втрачається взагалі сенс такого спостереження за місцем або річчю. Спостереження такого роду має сенс лише у тому разі, коли перебування особи у певному місці або її фізичний контакт з конкретним предметом може бути доказом її вини, а також з метою затримання підозрюваної (розшукуваної) особи.

Аналіз практики оперативних підрозділів засвідчує, що час візуального спостереження з метою отримання інформації, необхідної для подальшого встановлення особи, майже ніколи не перевищує однієї доби. Здебільшого цей час обмежується декількома годинами, тому вимагає оперативного проведення. Поки слідчий буде отримувати дозвіл слідчого судді, вже не буде за ким візуально спостерігати.

Деякі науковці вважають доцільним передбачити у КПК України, що слідчому та за його дорученням працівникам уповноважених оперативних підрозділів дозволяється проводити візуальне спостереження за невстановленими особами, що були виявлені в процесі негласних слідчих (розшукових) дій з метою подальшого отримання їх персональних даних та (або) доказів їх причетності до вчинення злочину. Таке спостереження має проводитися до моменту, коли здобутих у процесі стеження даних буде достатньо для встановлення особи або її затримання за підозрою у вчиненні злочину, але не більше 24 годин.²⁴²

Ми вважаємо взагалі доцільним підтримати світову практику у цьому аспекті та передбачити у КПК повноваження слідчого самостійно приймати рішення щодо візуального спостереження за особою у публічно доступних місцях у вигляді мотивованої постанови. Так, закони «Про оперативно-розшукову діяльність» Молдови та Білорусі визначають, що для проведення

²⁴² Грібов М.Л. Правові підстави візуального спостереження: проблемні питання //Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним законодавством України: Матеріали науково-практичної конференції, 8 листопада 2012 р. [Текст]. К: Нац. акад. внутр. справ. 2012. С. 48.

спостереження достатньо мотивованої постанови органу, який здійснює ОРД²⁴³. У Великій Британії безпосереднє спостереження, що проводиться для цілей спеціальних розслідувань чи спеціальних операцій, з метою отримання інформації приватного характеру про особу (спеціально визначеної для цілей розслідування чи операції) може бути санкціоновано поліцейськими силами, розвідувальними службами, окремими міністерствами та навіть фінансовими департаментами, тощо²⁴⁴. У США візуальне спостереження (у тому числі з використанням технічних засобів) дозволяється на стадії попереднього розслідування без попереднього санкціонування²⁴⁵.

Під час установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК) не прослуховується зміст інформації, яка передається, не розкривається зміст повідомлень, воно полягає лише в застосуванні технічних засобів для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу систем зв'язку, та інших радіо випромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, а тому, також вважаємо доцільним передати це повноваження слідчому.

Отже, з метою утвердження процесуальної самостійності та підвищення ефективності розслідування, вважаю необхідним внесення відповідних змін до діючого КПК і надання слідчому право самостійно приймати рішення про проведення таких процесуальних дій як освідування особи (ст. 241 КПК), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК) та спостереження за особою (ст. 269 КПК). Для цього необхідно внести такі зміни до КПК:

- 1) Перше речення ч. 2 ст. 241 викласти у наступній редакції:
«Освідування здійснюється на підставі постанови слідчого та за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря»;

²⁴³ Оперативно-розшукова діяльність та додержання державної таємниці в країнах СНД: зб. законів про оперативно-розшукову діяльність та державну таємницю /Укладачі: Кириченко О. В., Зубач І. М., Новіков О.В., Білий А.В. К.: Центр учбової літератури, 2008. С. 125, 305.

²⁴⁴ Перепилиця М.М. Проведення оперативно-розшукових заходів у Великій Британії, Росії, США та Україні: монографія. Харків: Вид-во КП Друкарня №13, 2008. С. 139.

²⁴⁵ Перепилиця М.М. Проведення оперативно-розшукових заходів у Великій Британії, Росії, США та Україні: монографія. – Харків: Вид-во КП Друкарня №13, 2008. С. 137.

2) Частину 2. Ст. 268 КПК викласти у наступній редакції:
«Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводиться на підставі постанови слідчого, постановленої в порядку, передбаченому статтею 251 цього Кодексу»;

3) Ч. 3 ст. 268 КПК виключити;

4) Частину 2. ст. 269 КПК викласти у наступній редакції:
«Спостереження за особою згідно з частиною першою цієї статті проводиться на підставі постанови слідчого, постановленої в порядку, передбаченому статтею 251 цього Кодексу»;

5) Ч. 3 ст. 269 КПК виключити.

Хоча й більшість заходів забезпечення за новим КПК застосовуються за ухвалою слідчого судді, слідчий також має деякі повноваження щодо їх самостійного застосування. Мова йде про такі заходи забезпечення як виклик слідчим (ст. 133 КПК), тимчасове вилучення майна (ст. 168 КПК) та тимчасове вилучення документів, що посвідчують користування спеціальним правом (ст. 148 КПК).

Зовсім незрозумілим є позиція законодавця щодо позбавлення слідчого права обирати будь-який запобіжний захід. КУ у ст. 29 говорить лише про обов'язковий судовий порядок взяття особи під варту. А у КПК такий порядок застосовано до всіх запобіжних заходів, навіть до найменш суворого – особистого зобов'язання. Так для того, щоб зобов'язати підозрюваного не покидати місце проживання та з'являтися до слідчого, його необхідно «тягти» в суд до слідчого судді? Невже слідчий, який має таку ж вищу юридичну освіту що й суддя, не може самостійно застосувати цей елементарний запобіжний захід? На необхідність повернути практику прийняття рішення щодо застосування особистого зобов'язання слідчим, а не слідчим суддею, також зазначалося в юридичній літературі²⁴⁶.

²⁴⁶ Омельченко О.Є. Особисте зобов'язання //Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним законодавством України: Матеріали науково-практичної конференції, 8 листопада 2012 р. [Текст]. К: Нац. акад. внутр. справ. 2012. С 33.; Смоков С. М. Окремі проблемні питання що виникають при застосуванні норм нового КПК України //Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 115.

Якщо проаналізувати статистику застосування цього запобіжного заходу, то виявляється, що це другий запобіжний захід за популярністю після тримання під вартою. Так, за аналітичними даними Генеральної прокуратури України, отримані на наш особистий запит, за 2016 рік було подано до суду клопотань про застосування запобіжних заходів (усього) - 33 759; з них: про тримання під вартою - 17 593, про домашній арешт - 7 192, про особисте зобов'язання - 8 616, про заставу – 257. Що цікаво, стосовно кількості відмов слідчих суддів у задоволенні клопотань про застосування особистого зобов'язання, то їх за 2016 р. всього 404 або майже 4,7 %. Отже, 95,3 % таких клопотань слідчого є обґрунтованими і законними і це також вказує на доцільність спрощення порядку застосування особистого зобов'язання.

А от здійснювати контроль за дотриманням таких запобіжних заходів як особисте зобов'язання та особиста порука на досудовому розслідуванні закон уповноважив саме слідчого. Для цього він має право викликати підозрюваного або поручителів до органу досудового розслідування, вимагати пояснень щодо дотримання умов запобіжного заходу, перевіряти умови дотримання запобіжних заходів, тощо.

Вважаємо необхідним негайно змінити існуючий порядок застосування цього запобіжного заходу та надати слідчому право самостійно його обирати. Для цього необхідно внести ряд змін до КПК, а саме: 1) Ч. 4 ст. 176 викласти у наступній редакції: *»Запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування - слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, за винятком особистого зобов'язання, яке може бути також застосовано за постановою слідчого, прокурора, а під час судового провадження - судом за клопотанням прокурора».*

Витребування та отримання стороною обвинувачення від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, як ще одне самостійне повноваження слідчого не має чітко визначеної правової регламентації в КПК і на практиці досить важко

реалізувати, на що вже звертали увагу у сучасній літературі²⁴⁷. У законодавстві не врегульовано чітко процедура звернення до юридичних і фізичних осіб із зазначеними вище запитами і це, на думку багатьох представників цих юридичних осіб та фізичних осіб, означає відсутність зустрічного обов'язку останніх надавати документи, речі, тощо, які у такому запиті вимагаються. Як зауважив В.О. Гринюк, у змісті таких запитів інколи міститься положення про обов'язковість надання таких речей та документів, що не відповідає чинному КПК України²⁴⁸. Погоджуємось із О.В. Капліною, що слідчий може самостійно витребувати документи, речі, тощо, лише коли власник таких документів, погодиться надати їх добровільно. У іншому випадку, необхідно застосовувати процедуру тимчасового доступу до речей і документів і отримувати їх за ухвалою слідчого судді²⁴⁹.

На практиці адвокати та юристи відповідних юридичних та фізичних осіб відмовляють у наданні документів за запитами у порядку ст. 93 КПК, мотивуючи це саме відсутністю як такої процедури запиту та передбаченим у КПК судовим порядком отримання необхідних слідству документів чи речей шляхом тимчасового доступу до речей і документів (ст. 159 КПК). А отже, кримінальним процесуальним законодавством України визначено виключно такий порядок отримання доказів при розслідуванні обставин діяння з метою забезпечення здійснення судового контролю за правомірністю та обґрунтованістю вимог органів досудового слідства²⁵⁰.

Слідчий уповноважений на ще один спосіб отримання доказів, а саме на прийняття речей, документів, які мають значення для встановлення обставин

²⁴⁷ Капліна О.В. Збирання доказів сторонами кримінального провадження за КПК України // Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (27 листоп. 2013 р., м. Одеса). О., 2013. С. 227; Гуртієва Л. М. Способи збирання та перевірки доказів на стадії досудового розслідування // Актуальні проблеми доказування в кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса /відпов. за випуск Ю.П. Алєнін. Одеса: Юридична література, 2013. С. 250;

²⁴⁸ Гринюк В. Отримання доказів стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні: деякі проблемні питання // Право України. 2015. №1. С. 148.

²⁴⁹ Капліна О.В. Збирання доказів сторонами кримінального провадження за КПК України // Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (27 листоп. 2013 р., м. Одеса). О., 2013. С. 227-228.

²⁵⁰ Ільшов Б. Відповідь на вимогу слідчого (ст. 93 КПК України) // Газета «Юридична практика» від 10 червня 2014 року [Електронний ресурс]. URL: <http://splf.ua/uk/publicatsii/vidpovid-na-vymogu-slidchogo-st-93-kpk-ukrayiny>.

кримінального правопорушення, у випадку їх добровільного надання юридичними чи фізичними особами з власної ініціативи. Однак статусу доказів зазначені речі і документи, на нашу думку, набудуть після їх огляду та приєднання до матеріалів кримінального провадження, про що слідчий повинен скласти відповідний протокол. Тому слід підтримати пропозицію В. Гринюка про необхідність доповнення чинного КПК України таким способом отримання доказів як прийняття доказів у випадку їх добровільного надання юридичними чи фізичними особами з власної ініціативи.²⁵¹ З метою регламентації порядку визнання цих речей, документів доказами необхідно додати до ч. 2 ст. 93 КПК другий абзац наступного змісту: *«Сторона обвинувачення може прийняти будь-які речі, предмети чи документи, які мають значення для кримінального провадження у випадку їх добровільного подання фізичними або юридичними особами, про що складає відповідний протокол. Долучення зазначених предметів, речей або документів до матеріалів кримінального провадження в якості доказів здійснюється за постановою слідчого, прокурора»*.

В слідчого, як основного суб'єкта проведення досудового розслідування, є ряд самостійних повноважень щодо визнання процесуального статусу певних учасників кримінального провадження. Так, він уповноважений своєю постановою визнавати особу потерпілою або відмовляти у цьому (ст. 55 КПК), залучати законних представників (ст. 44, 59), залучати захисника для здійснення захисту за призначенням, у порядку ст. 49 КПК, викликати осіб в якості свідків (ст. 65 КПК), тощо.

Ще одним самостійним повноваженням слідчого є оголошення розшуку підозрюваного, якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме. Про оголошення розшуку слідчий виносить окрему постанову, якщо досудове розслідування не зупиняється, або вказує в постанові про зупинення досудового розслідування, якщо таке рішення приймається, відомості про що вносяться до ЄРДР (ст. 281 КПК).

²⁵¹ Гринюк В.О. Реалізація змагальності сторін щодо отримання доказів під час досудового розслідування // Вісник кримінального судочинства. 2015. №2. С. 28.

Цікаво, але на відмінно від зупинення досудового розслідування, рішення про яке слідчий не може прийняти самостійно, лише за погодженням з прокурором або прокурор приймає таке рішення, відновити досудове розслідування згідно ст. 282 КПК слідчий може і самостійно своєю постановою. На нашу думку, така норма містить протиріччя та загрозу конфлікту повноважень між прокурором і слідчим. По суті слідчий може скасувати рішення прокурора, що є абсурдом, тому необхідно встановити правило, за яким відновити досудове розслідування може той самий суб'єкт, який його зупинив. Вважаю доцільним змінити редакцію ч. 1 ст. 282 КПК та словосполучення *«постановою слідчого, прокурора»* замінити на словосполучення *«постановою прокурора або слідчого за погодженням з прокурором»*.

Слідчий також уповноважений розглядати клопотання зацікавлених учасників кримінального провадження про виконання будь-яких процесуальних дій протягом 3 днів з моменту їх подання та повідомити цим особам про результати їх розгляду. При чому, у разі повної або часткової відмови у задоволенні відповідного клопотання слідчий повинен винести вмотивовану постанову та вручити копію особі, яка заявила це клопотання або надіслати її (ст. 220 КПК), а у разі задоволення клопотання слідчий проводить відповідну процесуальну дію. Відмова у задоволенні клопотання може бути оскаржена до слідчого судді (хоча закон обмежив можливість оскарження лише щодо проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій), який за результатами розгляду відповідної скарги може зобов'язати слідчого провести відповідну процесуальну дію (ст. 303, 307 КПК).

Слідчий уповноважений за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надати їм матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за виключенням матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню. Відмова у наданні для ознайомлення загальнодоступного

документа, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування, не допускається (ст. 221 КПК). Разом з тим, випадки відмови слідчим у наданні матеріалів для ознайомлення на практиці зустрічаються часто. В науці також звертається увага на складнощі у застосуванні цієї статті у практичній діяльності, що пов'язанні, в першу чергу, з особливостями формулювання цієї статті у частині відмови надати матеріали, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню, а також відсутністю нормативного визначення поняття «загальнодоступний документ» та переліку таких документів у законі²⁵².

Задля боротьби з такими випадками КПК нібито передбачив можливість їх оскарження до слідчого судді, а саме як бездіяльність слідчого, яка полягає у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений КПК строк (п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК). Але як зауважила І.В. Гловюк²⁵³, судова практика в цьому аспекті є суперечливою: деякі слідчі судді приймають до розгляду скарги на постанови про відмову у задоволенні клопотання про ознайомлення з матеріалами кримінального провадження у порядку ст. 221 КПК,²⁵⁴ проте більшість відмовляють у відкритті провадження із посиланням на те, що рішення слідчого про відмову в задоволенні клопотання захисника про ознайомлення його з матеріалами кримінального провадження до переліку передбаченого ч. 1 ст. 303 КПК України не входить²⁵⁵.

Як зауважив В.В. Тимошин, у разі оскарження дій слідчого на підставі п. 1 ч. 1 ст. 303 Кодексу з приводу невиконання вимог ст. 221, а саме ненадання документів для ознайомлення, суди України відмовляють в задоволенні, зазначаючи, що в ст. 221 Кодексу не визначено конкретний строк надання стороні захисту документів. У разі оскарження дій слідчого на підставі п. 5 ч. 1

²⁵² Гловюк І.В., Андрусенко С.В. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення та недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування //Південноукраїнський правничий часопис. 2014. №4. С. 239–243.

²⁵³ Гловюк І.В., Андрусенко С.В. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення та недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування //Південноукраїнський правничий часопис. 2014. №4. С. 240.

²⁵⁴ Ухвала слідчого судді Шахтарського міськрайонного суду Донецької області від 20 березня 2014 р. провадження №249/1200/14-к [Електронний ресурс]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37724756>.

²⁵⁵ Ухвала слідчого судді Новокаховського міського суду Херсонської області від 11 вересня 2013 р. провадження №661/4337/13-к [Електронний ресурс]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/334025125>.

ст. 303 Кодексу з приводу невиконання вимог ст. 221, а саме ненадання документів для ознайомлення, суди України відмовляють в задоволенні зазначаючи, що в ст. 221 Кодексу невизначено конкретний строк надання стороні захисту документів та зазначаючи, що це не є слідчою дією в розумінні ст. 223²⁵⁶.

Слід цілком підтримати І.В. Гловюк, яка вбачає вихід з такої ситуації у доповненні ст. 303 КПК окремим пунктом 10, яким передбачити можливість оскарження рішення слідчого, прокурора про відмову у задоволенні клопотання про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення у частині надання матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню. Крім того, для підвищення ефективності застосування ст. 221 КПК і недопущення посилок слідчих суддів на те, що ст. 221 КПК не визначено конкретний строк надання матеріалів, встановити визначений строк надання матеріалів - п'ятиденний строк²⁵⁷.

Крім того, на нашу думку, для досягнення мети цих змін необхідно передбачити у КПК обов'язок слідчого виносити вмотивоване рішення у випадку відмови у наданні доступу до матеріалів у порядку ст. 221 КПК, що в свою чергу забезпечить можливість його оскарження. Для цього ч.1 ст. 221 КПК необхідно доповнити наступним реченням: *«Про відмову у наданні конкретних матеріалів досудового розслідування для ознайомлення слідчий виносить вмотивовану постанову»*.

Ще одним самостійним процесуальним повноваженням слідчого є його право закривати кримінальне провадження за наявності підстав, передбачених п.п. 1, 2, 4, 9 ч. 1 ст. 284 КПК, а саме: коли встановлена відсутність події кримінального правопорушення, встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення; набрав чинності закон, яким скасована

²⁵⁶ Тимошин В.В. Недоліки Кримінального процесуального кодексу України (ст. 220, 221) [Електронний ресурс]. URL: <http://www.timoshin.com.ua/konsultatsii/80-nedoliki-kriminalnogo-rotsesualnogo-kodeksu-ukrajini-st-220-221.html>.

²⁵⁷ Гловюк І.В. Актуальні проблеми вдосконалення нормативної регламентації ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення // Теорія та практика правоохоронної діяльності: Міжнародна науково-практична конференція (11 листопада 2016 року) /упор. Ю.С. Назар. Львів: ЛьвДУВС, 2016. С. 75.

кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою; стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені статтею 212 КК України, досягнутий податковий компроміс відповідно до підрозділу 9-² розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, і лише за умови, що в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру. З усіх інших підстав, передбачених у ч. 1 ст. 284 КПК, закривати кримінальне провадження має право тільки прокурор. Отже, на відміну від КПК 1960 р., який надавав слідчому повноваження закривати провадження з будь-яких підстав, передбачених ст. 6 КПК, у новому КПК значно звуженні повноваження слідчого щодо закриття кримінального провадження. На нашу думку, це позитивний крок законодавця, оскільки направлений на забезпечення здійснення своєчасного та ефективного нагляду за прийняттям такого важливого підсумкового рішення на досудовому розслідуванні як закриття провадження.

Слідчий також уповноважений за результатами розслідування складати такі підсумкові рішення як обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх на затвердження прокурору (ст. 40 КПК).

Після повідомлення зацікавленим учасникам провадження про закінчення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів кримінального провадження слідчий може розпочинати роботу зі складання обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру.

Підставою для складання слідчим обвинувального акту є достатня та необхідна сукупність доказів, які дозволяють зробити правильні висновки по справі. При виконанні зазначених дій у слідчого повинна бути тверда переконаність у вчиненні кримінально-караного діяння та у винуватості підозрюваного. В слідчого має скластися внутрішнє переконання в тому, що в ході розслідування виконані усі дії, необхідні для перевірки (підтвердження чи спростування) інших обставин, які складають предмет доказування. При цьому зібрані в ході досудового розслідування докази ретельно оцінюються як

окремо, так і в сукупності із іншими доказами. Як зазначив К.Ф. Гуценко, рішення про закінчення досудового розслідування приймається тоді, коли буде встановлено, що воно було проведено повно, об'єктивно та всебічно²⁵⁸.

Обвинувальний акт являє собою кримінально-процесуальний документ, в якому відображено рішення слідчого, затверджене прокурором, чи самого прокурора про закінчення досудового слідства і направлення кримінального провадження до суду для вирішення питання про винуватість підозрюваного. Даний процесуальний документ являється завершальним етапом діяльності слідчого під час досудового розслідування.

На думку О.О Торбаса, обвинувальний акт – це обов'язково правовий акт уповноваженої на те особи (слідчого чи прокурора), у якому на основі висновків за результатами проведеного досудового розслідування описується подія кримінального правопорушення та надається правова кваліфікація діяння особи, яка вчинила відповідне правопорушення²⁵⁹.

КПК визначає основні реквізити обвинувального акту (ст. 291 КПК) і вимагає від слідчого дуже відповідального ставлення до складання цього документу та передбачає процесуальну санкцію у вигляді повернення судом обвинувального акту прокурору, у випадку неправильного його складання (ст. 314 КПК).

Також дуже важливим і відповідальним є повноваження слідчого щодо складання додатків до обвинувального акту, а саме:

- 1) реєстру матеріалів досудового розслідування;
- 2) цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування;
- 3) розписки підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування (крім випадку, передбаченого частиною другою статті 297-¹ цього Кодексу);

²⁵⁸ Гуценко К.Ф. Уголовный процесс: учебник для студентов юридических вузов и факультетов /Под ред. К.Ф. Гуценко. М.: Зерцало, 2005. С. 229.

²⁵⁹ Торбас О.О. Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України: монографія. Одеса: Юридична література, 2015. С. 109.

4) розписки або іншого документу, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного;

5) довідки про юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження, у який зазначаються: найменування юридичної особи, її юридична адреса, розрахунковий рахунок, ідентифікаційний код, дата і місце державної реєстрації.

КПК передбачає схожий порядок складання клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (ст. 292 КПК).

Після складання обвинувального акту або зазначених клопотань слідчий направляє їх прокурору для затвердження або погодження. Прокурор повинен перевірити відповідність обвинувального акту вимогам чинного законодавства, а також перевірити повноту та всебічність проведеного досудового розслідування.

На практиці безліч випадків повернення обвинувальних актів з найрізноманітніших підстав, для прикладу можна навести такі: в обвинувальному акті не зазначені мета та мотив, з яких діяв обвинувачений при обставинах, зазначених в обвинувальному акті; правова кваліфікація дій обох обвинувачених не є чітко визначеною, з урахуванням положень статей КК України, у порушенні яких вони обвинувачуються, що призвело до неконкретизованого та суперечливого обвинувачення, яке грубо порушує право обвинувачених на захист та є істотним порушенням кримінального процесуального закону; в обвинувальному акті неконкретно визначений предмет злочинного посягання; в підсумку відсутність в обвинувальному акті докладного викладу фактичних обставин кримінального правопорушення;²⁶⁰ в обвинувальному акті взагалі не вказано місце проживання обвинуваченого ОСОБА_1, не вказане конкретне місце народження обвинуваченого ОСОБА_1, а лише зазначено, що він є уродженцем ІНФОРМАЦІЯ_5; з розписки обвинуваченого ОСОБА_1 вбачається, що він отримав зовсім другий

²⁶⁰ Ухвала Іллічівського міського суду Одеської області від 30 серпня 2016 року у справі №509/1718/16-к [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/60012334>.

обвинувальний акт, внесений до ЄРДР за №12013170470000494 від 23.01.2013 року;²⁶¹ обвинувальний акт у даному кримінальному провадженні належним прокурором затверджений не був; при складенні обвинувального акту були порушені вимоги пункту 5 частини 2 статті 291 КПК України, а саме - відсутнє формулювання обвинувачення ОСОБА_1; в порушення ст.. 293 КК захиснику обвинуваченого не було вручена копія обвинувального акту та реєстру;²⁶² обвинувальний акт взагалі не містить підписів прокурора, який мав би його затвердити²⁶³, відсутня дата його затвердження, дата складення обвинувального акту, відсутня дата в розписках про отримання копії обвинувального акту підозрюваними²⁶⁴; у додатках до обвинувального акту відсутня розписка обвинуваченого ОСОБА_6 про отримання копії обвинувального акту, реєстру матеріалів досудового розслідування та копії цивільного позову ОСОБА_4; в додатках до обвинувального акту також відсутня копія цивільного позову, заявленого ОСОБА_4 під час досудового розслідування²⁶⁵.

Щоправда зустрічаються і необґрунтовані ухвали про повернення обвинувальних актів, які скасовуються апеляційними судами.

Так, ухвалою апеляційного суду Одеської області скасовано ухвалу Котовського міськрайонного суду Одеської області від 01.07.2015 року, якою обвинувальний акт повернутий прокурору у зв'язку з його невідповідністю вимогам КПК України.

Суд першої інстанції мотивував свою ухвалу тим, що, в порушення вимог п. 4 ч. 2 ст. 291 КПК України, в обвинувальному акті не вказано повністю прізвище, ім'я та по-батькові слідчого та прокурора, який його затвердив, відсутня печатка органу прокуратури.

²⁶¹ Ухвала Малиновського районного суду м. Одеси від 24 березня 2015 року у справі №521/8010/13-к [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43263117>.

²⁶² Ухвала Малиновського районного суду м. Одеси від 16 жовтня 2015 року у справі 521/784/15-к [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52507571>.

²⁶³ Ухвала Малиновського районного суду міста Одеси від 1 лютого 2016 року у справі №521/8960/15-к [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55746285>.

²⁶⁴ Ухвала Київського районного суду м. Одеси від 08.04.2015 року у справі №520/4679/15-к [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43586410>.

²⁶⁵ Ухвала Малиновського районного суду м. Одеси від 14 жовтня 2014 року у справі №521/12709/14-к [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41012985>.

Також в обвинувальному акті не вказано місце фактичного проживання обвинуваченого ОСОБА_3, а вказана лише адреса його проживання у військовому містечку в/ч №3066, що в подальшому буде унеможливлювати його виклик до суду.

Крім того, в реєстрі матеріалів досудового розслідування вказані прізвища свідків у даному кримінальному провадженні, проте не вказані їх імена, по-батькові та адреси проживання, що також буде унеможливлювати їх подальший виклик до суду.

Однією з підстав для повернення обвинувального акту прокурору суд визнав порушення вимог ст.293 КПК України, яке виразилось у врученні копії обвинувального акту обвинуваченому та його захиснику не прокурором, а слідчим.

Проте апеляційний суд вважає, що суд першої інстанції прийшов до помилкового висновку про невідповідність обвинувального акту вимогам КПК України; в обвинувальному акті містяться прізвище, ім'я та по-батькові, займані посади слідчого та прокурора; у ст.291 КПК України не міститься вимоги щодо наявності в обвинувальному акті печатки органу прокуратури; вручення слідчим замість прокурора копії обвинувального акту обвинуваченому та його захиснику не є підставою для повернення обвинувального акту; на даний момент ОСОБА_3 дійсно проживає у військовому містечку за адресою, вказаною в обвинувальному акті; з положень ст.109 КПК України не випливає необхідність зазначення в реєстрі імен, прізвищ, по-батькові та адрес свідків у кримінальному провадженні.²⁶⁶

Ухвалою апеляційного суду Одеської області скасовано ухвалу Приморського районного суду м. Одеси від 09.12.2014 року про повернення прокурору обвинувального акту. Повертаючи обвинувальний акт прокурору для виправлення помилок, суд мотивував своє рішення наступними доводами: обвинувальний акт не містить інформації про те, чи притягувався раніше ОСОБА_3 до кримінальної відповідальності; в обвинувальному акті відсутні

²⁶⁶ Ухвала апеляційного суду Одеської області від 25.08.2015 року у справі №505/2568/15-к [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/50420356>.

відомості про місце складання обвинувального акту, а також про дату та місце його затвердження; слідчим у реєстрі матеріалів досудового розслідування не зазначені усі процесуальні дії, проведені під час досудового розслідування.

Проте, перевіrivши зміст обвинувального акту, колегія суддів дійшла висновку, що він відповідає вимогам ч. 2 ст. 291 КПК України, оскільки у ньому зазначені усі, передбачені законом, дані про особу обвинуваченого. Також у обвинувальному акті зазначені дата та місце його складання (а.с. 1-2).

Разом з тим, п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України передбачає можливість повернення обвинувального акту чи клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру у разі їх невідповідності вимогам КПК України, але норми діючого кримінально-процесуального закону не передбачають можливості повернення обвинувального акту через недоліки реєстру матеріалів кримінального провадження. Таким чином, ухвала суду першої інстанції підлягає скасуванню, а справа поверненню для її розгляду зі стадії підготовчого провадження²⁶⁷.

В Узагальненні щодо судової практики повернення обвинувальних актів прокурору для доопрацювання Подільським районним судом м. Києва у 2014 році були визначені такі основні причини повернення обвинувальних актів прокурору:

1) не відображення у обвинувальному акті всіх анкетних відомостей обвинуваченого, потерпілого, а також не зазначення в ньому прізвища, ім'я, по батькові та займаної посади слідчого й прокурора;

2) відсутність у обвинувальному акті чіткого формулювання обвинувачення;

3) неналежне викладення у обвинувальному акті фактичних обставин вчинення кримінального правопорушення та правової кваліфікації кримінального правопорушення.²⁶⁸

²⁶⁷ Ухвала апеляційного суду Одеської області від 27.02.2014 року у справі №11-кп/785/140/14 [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37351774>.

²⁶⁸ Узагальнення щодо судової практики повернення обвинувальних актів прокурору для доопрацювання Подільським районним судом м. Києва у 2014 році [Електронний ресурс]. URL: http://pd.ki.court.gov.ua/sud2607/sydova_praktyka/uzagalneniya/uzag_pover_prok.

Як бачимо правильне складання слідчим підсумкових актів досудового розслідування має дуже важливе значення для подальшого ефективного здійснення кримінального провадження.

3.3. Механізм взаємодії слідчого з прокурором та слідчим суддею, його недоліки та шляхи вдосконалення

Досягнення завдань кримінального провадження на досудовому розслідуванні неможливо без якісної, налагодженої, законодавчо урегульованої взаємодії слідчого із іншими учасниками кримінального провадження.

Як ми вже зауважили, законодавець у новому КПК наділив слідчого досить обмеженим спектром повноважень, порівняно із КПК 1960 р., хоча й зобов'язав його всебічно, повно та неупереджено досліджувати всі обставини кримінального провадження. У зв'язку із цим, виконання покладених на нього обов'язків та здійснення прав неможливо без ефективної взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження. Тому вагоме значення на стадії досудового розслідування має належна взаємодія з іншими органами та посадовими особами, такими як прокурор та слідчий суддя. Саме в такій взаємодії проявляється процесуальна самостійність слідчого, як особи, відповідальної за хід та результати проведення кримінального провадження.

Як ми вже зазначали, процесуальна самостійність слідчого обмежена випадками, коли його рішення мають потребу в отриманні рішення прокурора або згоди від прокурора та дозволу слідчого судді²⁶⁹.

На сьогоднішній день КПК передбачає досить великий обсяг слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, а також майже усі заходи забезпечення кримінального провадження, включаючи запобіжні заходи, які потребують попередньої згоди прокурора та рішення слідчого судді. Деякі слідчі дії, такі як освідування особи (ст. 241 КПК) та ексгумація трупа (ст. 239 КПК) проводяться лише за рішенням прокурора. Контроль за

²⁶⁹ Кіпер О.О. Щодо сучасного стану процесуальної самостійності слідчого за КПК України 2012 року //Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 травня 2015 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 /відп. ред.. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2015. С. 315.

вчиненням злочину як негласна слідча дія проводиться виключно за рішенням прокурора (246 КПК). Крім того, всі найбільш принципові і визначальні рішення досудового розслідування приймається прокурором або за погодження з ним, а саме: повідомлення про підозру, його зміна, продовження строків досудового розслідування, зупинення досудового розслідування, відкриття матеріалів іншій стороні, закриття кримінального провадження, затвердження обвинувального акту або клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Таке звуження повноважень слідчого та обмеження його самостійності у прийнятті процесуальних рішень вимагає від нього ефективної взаємодії із прокурором та слідчим суддею задля всебічного, повного, швидкого розслідування кримінального правопорушення. Ефективна внутрішня взаємодія органів досудового розслідування, прокурора та слідчого судді є важливою запорукою успішного виконання завдань кримінального провадження. Адже саме слідчий та прокурор є основними суб'єктами кримінального переслідування, а слідчий суддя є суб'єктом, на якого покладено функцію судового контролю за дотриманням прав, свобод та законних інтересів осіб у кримінальному провадженні, тому разом вони покликані забезпечити захист від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечити швидке, повне та неупереджене розслідування.

На це не раз вже наголошувалося і в науковій літературі. Так, Р.С. Белкін зазначав, що ефективність розслідування та попередження злочинів значною мірою залежить від успішності взаємодії суб'єктів кримінального переслідування та осіб, які своїми діями сприяють такій діяльності правоохоронних органів²⁷⁰.

В.В. Пивоваров та Л.І. Щербина також поділяють думку про сприяння добре організованої взаємодії правильному спрямуванню розслідування, більш швидкому і повному виявленню всіх обставин, які входять у предмет

²⁷⁰ Криміналістика: [учеб. для вузов] /под ред. заслуженного деятеля науки РФ, проф. Р.С. Белкина. [2-е изд., перераб. и доп.]. М.: Норма, 2005. С. 493.

доказування у справі, з визначених джерел отримання доказової інформації і є одним із ефективних засобів вирішення завдань кримінального судочинства²⁷¹.

Дослідженням проблем діяльності слідчого та прокурора на стадії досудового розслідування займалися багато науковців. Проте у вітчизняній кримінально-процесуальній науці ці питання розглядалися в основному в аспекті здійснення прокурором нагляду за діяльністю слідчого і немає комплексного дослідження саме механізму взаємодії слідчого з прокурором на стадії досудового розслідування, особливо щоб це дослідження ґрунтувалося б на нормах сучасного законодавства та враховувало проблеми сучасного кримінального провадження України.

Нажаль у новому КПК України такого терміну як «взаємодія» немає. Але як зазначив С. Тищенко, оскільки на законодавчому рівні встановлено кілька суб'єктів сторони обвинувачення, які мають спільну мету своєї діяльності під час досудового слідства, то інститут «взаємодії» на стадії досудового розслідування існує і виступає важливою гарантією того, що поставленої мети буде досягнуто, а суб'єкти кримінального переслідування своїми спільними діями цьому сприятимуть²⁷².

За словником В.І. Даля під терміном «взаємодія» розуміється виконання спільних дій²⁷³. Взаємодією називають спільну, погоджену діяльність відповідних суб'єктів при розслідуванні кримінальних справ, що спрямована на використання методів і засобів, властивих цим суб'єктам, при чіткому розподілі повноважень між ними²⁷⁴.

Л.М. Лобойко також зазначає, що взаємодія суб'єктів досудового розслідування є заснованою на вимогах закону, узгодженою з метою, місцем та часом, спільною діяльністю незалежних суб'єктів кримінального переслідування, спрямованою на вирішення завдань кримінального

²⁷¹ Пивоваров В.В. Взаємодія органів досудового слідства та дізнання при розслідуванні кримінальних справ: монографія. Х.: Право, 2006. С. 20.

²⁷² Тищенко С. Інститут взаємодії сторони обвинувачення за Кримінальним процесуальним кодексом України //Публічне право: Науково-практичний юридичний журнал. 2012. №4. С. 397.

²⁷³ Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. /В.И. Даль. СПб. М.: Изд. Товарищество М. О. Вольфа, 1903-1909. Т 1. 1903. С. 466.

²⁷⁴ Пивоваров В.В. Взаємодія органів досудового слідства та дізнання при розслідуванні кримінальних справ: монографія. Х.: Право, 2006. С. 5.

судочинства. Єдині цілі досягаються узгодженими діями цих суб'єктів із використанням притаманних для кожного з них методів та засобів²⁷⁵.

Цю думку поділяє і Р.С. Белкін: взаємодія є погодженою за метою і завданнями, силами, засобами, місцем та часом діяльністю у процесі встановлення істини у кримінальному процесі²⁷⁶.

Таким чином, суб'єкти досудового розслідування у своїй діяльності обов'язково взаємодіють між собою, а тому й інститут взаємодії під час кримінального провадження існує і має дуже важливе значення.

Науковці, які безпосередньо досліджували це питання, визначили принципи, які є фундаментальними положеннями будь-якого інституту в теорії права. Так, Р.С. Белкін виокремлював: 1) принцип дотримання законності, під яким розуміється забезпечення чіткої правової регламентації діяльності як учасників такого процесу, так і контролю прокурора; 2) принцип чіткого дотримання підслідності, під яким слід розуміти виконання кожним суб'єктом кримінального переслідування своїх функцій²⁷⁷.

С.С. Алексєєв, досліджуючи інститут взаємодії на стадії досудового розслідування, вказує, що такі відносини при розслідуванні кримінальних справ між прокурором та слідчим існують, проте сам процес взаємодії повинен будуватися виключно на принципах незалежності і підкорятися лише закону²⁷⁸.

Подібної думки дотримуються Ю.М. Грошевий та В.М. Хотенець, які зазначають, що взаємодія суб'єктів розслідування здійснюється в межах законів, що гарантується принципом незалежності, та має суттєве значення для забезпечення законності взаємодії правоохоронних органів у розкритті злочинів²⁷⁹.

Р.Г. Бубнов навіть визначав інститут взаємодії та спільну діяльність уповноважених суб'єктів як принцип, на якому повинно ґрунтуватися

²⁷⁵ Лобойко Л.М. Стадії кримінального процесу: [навч. посіб.]. К.: Центр навчальної літератури, 2005. С. 52.

²⁷⁶ Криміналістика: [учеб. для вузов] /под ред. заслуженного деятеля науки РФ, проф. Р. С. Белкина. [2-е изд., перераб. и доп.]. М.: Норма, 2005. С. 493.

²⁷⁷ Криміналістика: [учеб. для вузов] /под ред. заслуженного деятеля науки РФ, проф. Р. С. Белкина. [2-е изд., перераб. и доп.]. М.: Норма, 2005. С. 494.

²⁷⁸ Уголовный процесс /под ред. проф. С.С. Алексеева. М.: Юрист, 1995. С. 27-30.

²⁷⁹ Кримінальний процес України: [навч. вид.] /під ред. Ю.М. Грошевого та В.М. Хотенця. Х.: Право, 2000. С. 9, 315-316.

кримінальне переслідування. На його думку, суть його полягає в тому, що слідчий та прокурор наділені процесуальною самостійністю. У зв'язку з чим процес взаємодії зазначених суб'єктів не повинен впливати на реалізацію ними своїх повноважень²⁸⁰.

Вчені, які досліджували питання взаємодії суб'єктів досудового розслідування, звертали увагу на те, що сама взаємодія повинна відповідати певним вимогам, які важко відобразити в чинному законодавстві, та має особливий характер. Зокрема, А.Б. Соловйов вказував, що відсутність необхідних умов та чіткої структури взаємодії, є першими причинами допущення слідчими помилок при розслідуванні кримінальних справ²⁸¹.

Важливим аспектом взаємодії за КПК 2012 року є необхідність визначення початку її перебігу, дотримання якого свідчитиме про законність такої спільної діяльності прокурора та слідчого. На нашу думку, за загальним правилом вона починається з моменту внесення відомостей до ЄРДР, оскільки здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, установлену законом (ст. 214 КПК). Крім того, відповідно до ч. 6 ст. 214 КПК, слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє прокурора про початок розслідування, підставу для початку розслідування та інші відомості. Тобто, законодавець визначив момент, з якого може починатися взаємодія між ними.

Визначаючи питання, протягом якого часу може відбуватися така взаємодія, С.С. Алексєєв зазначав, що спільна діяльність суб'єктів досудового розслідування та їх взаємодія може відбуватися лише в межах стадії досудового розслідування²⁸². Зауважимо, що ці правовідносини відбуватимуться в межах строків досудового розслідування, які визначено ст. 219 КПК.

Однією з проблем механізму взаємодії слідчого з прокурором є те, що законодавець не завжди чітко визначає форму та порядок такої взаємодії. Також

²⁸⁰ Бубнов Р.Г. Взаимоотношения субъектов уголовного преследования по делам публичного и частного-публичного обвинения: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». Саратов, 2006. С. 7-8.

²⁸¹ Соловьев А.Б. Доказывание в досудебных стадиях уголовного процесса. М.: Юрлитинформ, 2002. С. 69.

²⁸² Уголовный процесс /под ред. проф. С.С. Алексеева. М.: Юрист, 1995. С. 129.

взаємодія між прокурором та слідчим повинна відбуватися в певних рамках, оскільки триває в рамках кримінального провадження, яке повинно відповідати загальним засадам кримінального судочинства, що передбачені ст. 7 КПК.

Оскільки механізм взаємодії слідчого із прокурором по деяким питанням ми розглядали в попередніх підрозділах цього дослідження (а саме, механізм оскарження вказівок і рішень прокурора), далі розглянемо особливості механізму взаємодії слідчого із прокурором щодо отримання слідчим рішення та погодження прокурора щодо провадження окремих слідчих дій, заходів забезпечення та інші.

Для того, щоб провести такі слідчі дії як освідування, огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією, контроль за вчиненням злочину, слідчому необхідно отримати постанову прокурора. Сам механізм отримання такого рішення у КПК не передбачений. На практиці слідчий складає проект постанови прокурора і йде до прокурора переконувати останнього у необхідності цієї слідчої дії та отримати його підпис. Тим самим виконує роботу прокурора. Доцільніше було врегулювати порядок офіційного отримання дозволу прокурора на проведення зазначених слідчих дій, який би усував можливість такої негативної практики. На нашу думку, це могло б виглядати наступним чином: слідчий звертається із клопотанням про проведення відповідної слідчої дії до прокурора, який невідкладно або протягом доби повинен його вирішити та винести відповідну постанову. Також передбачити механізм оскарження постанови про відмову прокурора у задоволенні клопотання слідчого до прокурора вищого рівня через керівника органу досудового розслідування. З цією метою пропонуємо:

1) Ч. 3 ст. 40 КПК викласти у наступній редакції: *«У випадках відмови прокурора у винесенні постанови про проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань,*

порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів виносить відповідну постанову або відмовляє у цьому, погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні».

2) Додати абзац 2 до ч.1 ст.239 КПК такого змісту: *«Для отримання відповідної постанови прокурора слідчий звертається з відповідним клопотанням, яке повинно бути розглянуто прокурором невідкладно або протягом доби. За результатами розгляду клопотання прокурор виносить постанову про проведення відповідної дії або відмовляє у цьому».*

3) Перше речення ч.2. ст.241 КПК викласти у наступній редакції: *«Освідування здійснюється на підставі постанови прокурора, яка отримується слідчим у порядку, передбаченому частиною 1 статті 239 цього Кодексу та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря».*

4) До частини 4 ст.246 КПК додати наступне речення: *«Така постанова може бути отримана слідчим у порядку, передбаченому частиною 1 статті 239 цього Кодексу».*

Для отримання дозволу слідчого судді на проведення таких слідчих дій як обшук, огляд житла або іншого володіння особи, слідчий експеримент у житлі або іншому володінні особи, допит свідка, потерпілого в порядку ст. 225 КПК, а також у разі проникнення до житла чи іншого володіння особи до постановлення ухвали слідчого судді у невідкладних випадках (ст. 233), слідчий повинен звернутися із відповідним клопотанням до прокурора для отримання погодження, а потім разом з прокурором подати його на розгляд до слідчого судді, який розглядає їх в порядку ст. 234 КПК.

Частина 4 ст.234 КПК передбачає, що клопотання про обшук розглядається у суді в день його надходження за участю слідчого або прокурора, тобто, буквально - одного з цих суб'єктів. Але на практиці це можливо лише за участі прокурора, або слідчого з прокурором, оскільки, як стверджують судді, слідчий не уповноважений підтримувати клопотання самотійно в суді. Тому з метою усунення невірного тлумачення норм КПК цей

недолік також вимагає уточнення, а саме: у частині 4 ст. 234 КПК замість словосполучення *«слідчого або прокурора»* зазначити *«слідчого та прокурора»*.

Для примусового залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи КПК також передбачає отримання ухвали слідчого судді (ч. 3 ст. 242), але зовсім не регламентує порядок його отримання, навіть за аналогією з обшуком. Деякі вчені вважають, що клопотання про проведення стаціонарної психіатричної експертизи розглядається в порядку, передбаченому для розгляду клопотань про обрання запобіжного заходу, виходячи з положень ст. 509 КПК²⁸³. Ми вважаємо, що оскільки примусового залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи за КПК є слідчою дією, то і порядок отримання ухвали слідчого судді на це повинен бути за аналогією із слідчими діями, наприклад з обшуком. Тому для усунення можливих проблем у правозастосовній практиці необхідно усунути цю прогалину та доповнити частину 3 ст. 242 КПК наступним реченням: *«Отримання такої ухвали слідчого судді на досудовому розслідуванні здійснюється згідно з правилами цього Кодексу, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи»*.

Схожий механізм взаємодії слідчого, прокурора та слідчого судді при отриманні дозволу слідчого судді на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, але дозвіл надає вже слідчий суддя апеляційного суду (ст. 247). Слідчий звертається з відповідним клопотанням, погодженого з прокурором (ст. 246 КПК), до слідчого судді, який зобов'язаний розглянути його протягом шести годин з моменту його отримання. Розгляд клопотання здійснюється за участю особи, яка подала клопотання (ст. 248 КПК). Це обов'язково прокурор, оскільки він повинен підтримувати клопотання та зазвичай слідчий, оскільки він ініціював це клопотання та може, як ніхто, обґрунтувати перед слідчим суддею підстави проведення негласної слідчої дії. Крім того, у слідчого судді можуть виникнути питання до слідчого по суті клопотання, без відповіді на які, він не зможе його правильно вирішити.

²⁸³ Комплексне дослідження доказової діяльності суду (судді) у кримінальному процесі України [Текст]: звіт про НДР (закл. укл.) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.»; керівн. Аленін Ю.П.; викон.: Тіщенко В.В. [та ін.]. Одеса, 2013. №ДР 0112U000689. С. 137, 145.

Для застосування більшості заходів забезпечення кримінального провадження слідчий також повинен взаємодіяти із прокурором та слідчим суддею. Позитивним є те, що новий КПК достатньо детально регламентує порядок їх застосування, при чому не за аналогією, а щодо кожного виду окремо, враховуючи особливості їх застосування. Проаналізувавши всі процесуальні порядки застосування заходів забезпечення у КПК можна виділити наступний загальний механізм взаємодії: при виникненні необхідності та відповідних підстав для застосування заходів забезпечення, слідчий звертається з відповідним клопотанням до прокурора для його погодження, яке після цього подається на розгляд до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. В більшості випадків розгляд здійснюється за участі слідчого, прокурора, оскільки для задоволення відповідного клопотання, вони повинні довести перед слідчим суддею що:

1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора;

3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням (ч. 3, 4 ст. 132 КПК).

Проте ці положення носять настільки загальний характер, а заходи забезпечення настільки різноманітні за суттю і характером, що на практиці про них рідко згадують правозастосовні органи. Напевне саме тому у КПК є і незрозумілі виключення. Так, наприклад, КПК не передбачає обов'язкової участі слідчого, прокурора при вирішенні питання про застосування приводу (ст. 142), накладення грошового стягнення (ст. 146), що, на нашу думку, є неприпустимим і вимагає виправлення шляхом запровадження обов'язкової участі суб'єкта подання клопотання у його розгляді. Тому пропонуємо додати

таке загальне положення до ч. 2 ст. 132 КПК: *«Розгляд такого клопотання здійснюється за обов'язкової участі особи, яка її подала»*.

Схожий механізм взаємодії КПК передбачив і для застосування запобіжних заходів: клопотання слідчого, погоджене з прокурором, або прокурора про застосування запобіжного заходу подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування (ст. 176, 184). Проте КПК чомусь не передбачив участі слідчого у розгляді цього клопотання (ст. 193), хоча можливо це і виправдано, і слідчий в цей час буде займатися своїм основним завданням – розслідуванням. Але на практиці слідчі в більшості випадків приймають участь у розгляді такого клопотання і разом з прокурором підтримують ці клопотання.

Оскільки рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймається прокурором (ч. 5 ст. 217 КПК), то слідчий, у випадку наявності відповідних підстав, повинен ініціювати це питання перед останнім. Знов ж таки КПК не передбачив порядку взаємодії слідчого із прокурором у цьому випадку, тому пропонуємо встановити, запропонований нами раніше, уніфікований механізм взаємодії слідчого із прокурором шляхом подання слідчим відповідного клопотання до прокурора та передбачити певний строк його розгляду. Для цього доцільно було б додати до ч. 5 ст. 217 КПК наступне речення: *«Слідчий може ініціювати прийняття такого рішення прокурором шляхом подання відповідного клопотання, яке повинно бути розглянуте протягом трьох днів з моменту його подання»*.

Ще одне процесуальне рішення, яке слідчий приймає за погодженням із прокурором – це повідомлення про підозру (ст. 277 КПК). Також у випадку необхідності зміни раніше повідомленої підозри або виникнення підстав для повідомлення про нову підозру, слідчий зобов'язаний виконати це у загальному порядку, передбаченому статтею 278 КПК. При цьому, якщо повідомлення про підозру здійснив прокурор, повідомити про нову підозру або змінити раніше повідомлену підозру має право виключно прокурор (ст. 279 КПК).

Слідчому необхідно взаємодіяти і з керівниками прокуратур. Виключно керівник прокуратури уповноважений на продовження строків досудового

розслідування (ст. 294 КПК). Продовження строку досудового розслідування кримінального правопорушення здійснюється за клопотанням слідчого до відповідного прокурора, а саме: 1) до керівника місцевої прокуратури, якщо необхідно продовжити строк до трьох місяців; 2) до керівника регіональної прокуратури або його першого заступника чи заступника, якщо необхідно продовжити строк до шести місяців; 3) до Генерального прокурора чи його заступника, якщо необхідно продовжити строк до дванадцяти місяців.

Для того, щоб зупинити досудове розслідування слідчому також необхідно погодити постанову з прокурором (ч. 4 ст. 280 КПК). Отже, за наявності підстав, передбачених ч.1 ст. 280 КПК, слідчий складає вмотивовану постанову, погоджує її з прокурором, про що вносить відповідні відомості до ЄРДР.

Слідчий, за дорученням прокурора, зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування. Також слідчий за дорученням прокурора зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання (ст. 290 КПК).

Крім того, про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів слідчий, за дорученням прокурора, повідомляє потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача, його представника, після чого останні мають право ознайомитися з ними за правилами статті 290 КПК. Проте цей механізм взаємодії слідчого із прокурором у КПК знов не чітко врегульований. Так, у ч. 2 ст. 290 КПК України не конкретизовано те, що доручення повинно бути письмовим, тому іноді може виникати неоднозначне тлумачення цієї норми. На практиці

зазвичай слідчий здійснює відкриття матеріалів досудового розслідування на підставі усного доручення прокурора або без такого доручення взагалі. Вважаємо, що це є порушенням процесуального закону, яке може призвести до порушення права учасників провадження.

На нашу думку, таке доручення прокурор повинен дати обов'язково у письмовій формі. Цей висновок випливає з аналізу норм КПК. Виходячи із положень ст. 36 КПК, доручення прокурора – це процесуальний акт, який скеровує хід досудового розслідування і його результати. За загальним правилом доручення прокурора органам досудового розслідування, надані у порядку, передбаченому законом, є для цих органів обов'язковими. Кожне доручення прокурора, яких би питань воно не стосувалося, має бути законним та обґрунтованим. А перевірити це можливо лише якщо воно викладене у письмовій формі. Крім того, відповідно до ч. 3 ст. 39, ч. 4 ст. 40 КПК України керівник органу досудового розслідування та слідчий зобов'язані виконувати доручення і вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі.

Отже, доручення прокурора щодо відкриття матеріалів досудового розслідування надане у письмовій формі забезпечить те, що слідчий буде діяти у межах вказівок прокурора відповідно до норм КПК (ст. 290), він матиме підтвердження своїх повноважень на здійснення процесуальних дій, які йому доручає прокурор, що в свою чергу, не давало б приводів для постановки питання про недопустимість доказів, отриманих під час досудового розслідування, через неналежну процедуру відкриття матеріалів розслідування.

Зважаючи на важливість цього питання, вважаємо доцільним уточнити положення ст. 290 КПК і замінити у частинах 1, 2 3 словосполучення *«за його дорученням»* на словосполучення *«за його письмовим дорученням»*.

Також слідчому необхідно взаємодіяти з прокурором при закритті кримінального провадження з тих підстав, з яких за КПК (ч. 4 ст. 284 КПК) рішення приймає виключно прокурор. У таких випадках за наявності відповідних підстав для закриття провадження, слідчий повинен поставити це питання на розгляд прокурору. І знов ж таки КПК не передбачив механізму ініціювання та вирішення такого питання, тому, вважаємо доцільним

запропонувати вже згаданий уніфікований механізм: шляхом подання слідчим відповідного клопотання та вирішення його прокурором у певний строк²⁸⁴. З цією метою пропонуємо додати до ч. 4 ст. 284 КПК абзац 4 наступного змісту: *«Слідчий має право звернутися до прокурору з клопотанням про закриття кримінального провадження з відповідних підстав, яке повинно бути вирішене протягом трьох днів з моменту його подання»*.

Підсумковим етапом взаємодії слідчого з прокурором на етапі досудового розслідування є подання слідчим на затвердження прокурору, складеного ним обвинувального акту або клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. КПК не передбачає повноважень прокурора щодо варіантів його рішень на цьому етапі, лише зазначив що він їх або затверджує, або складає нові, зокрема якщо він не погодиться з рішеннями, що були складені слідчим (ч. 1 ст. 291 КПК). Прокурор повинен перевірити відповідність обвинувального акту вимогам чинного законодавства, а також перевірити повноту та всебічність проведеного досудового розслідування. І за результатами такої перевірки, хоча це й прямо не передбачено у КПК, вважаємо, що прокурор може також повернути обвинувальний акт і матеріали досудового розслідування слідчому із вказівками провести ті чи інші слідчі дії чи закрити кримінальне провадження за наявності підстав, передбачених КПК.

Обвинувальний акт підписується слідчим та прокурором, який його затвердив, або лише прокурором, якщо він склав його самостійно і направляється до суду (ч. 3 ст. 291 КПК).

3.4. Взаємодія слідчого з керівником органу досудового розслідування та оперативними підрозділами

Незважаючи на те, що по відношенню до наглядових повноважень прокурора повноваження керівника органу досудового розслідування значно звужені, вони, на думку О.С. Луцької, можуть відчутно обмежувати

²⁸⁴ Кіпер О.О. Механізм взаємодії слідчого з прокурором: недоліки та шляхи вдосконалення //Юридичний науковий електронний журнал. 2017. №1. С. 172 [Електронний ресурс]. URL: http://lsei.org.ua/1_2017/44.pdf.

процесуальну діяльність слідчого²⁸⁵. На думку Т.Ю. Попової, наявність процесуальної та адміністративної залежності від керівника органу досудового розслідування не дає можливості слідчому ідентифікувати себе як особу процесуально самостійну та адміністративно незалежну²⁸⁶.

Слід підкреслити, що повноваження керівника органу досудового розслідування ще не достатньо врегульовані КПК і це не може не відбитися на забезпеченні процесуальної самостійності слідчого.

Керівник органу досудового розслідування наділений повноваженнями організаційного характеру, які в першу чергу спрямовані на визначення слідчого (або слідчої групи - у передбачених КПК випадках), який буде здійснювати досудове розслідування, та контролюючими повноваженнями, зокрема відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування (за власної ініціативи або з ініціативи прокурора); ознайомлення із матеріалами досудового розслідування; надання письмових вказівок слідчому, які повинні відповідати та узгоджуватися із рішеннями та вказівками прокурора; вжиття заходів щодо усунення порушення вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим; погодження проведення слідчих (розшукових) дій та продовження строків їх проведення (ч. 2 ст. 39 КПК).

Найбільш загрозливим моментом щодо процесуальної самостійності слідчого вбачається саме повноваження керівника органу досудового розслідування на відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування з власної ініціативи, за наявності підстав, передбачених у КПК або у випадку неефективного розслідування (п. 2 ч. 2 ст. 39 КПК). Загроза, на переконання С.В. Добровольського, криється саме в оціночному понятті «неефективність досудового розслідування», яке не знайшло свого визначення у чинному КПК. Питання ефективності діяльності посадових осіб органів досудового розслідування має неабияке теоретичне та особливо практичне значення та безпосередньо пов'язане із реалізацію завдань кримінального

²⁸⁵ Луньова О.С. Проблемні питання удосконалення взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження // Проблеми законності. 2015. Вип. 129. С. 229.

²⁸⁶ Попова Т.Ю. Уголовно-процессуальный статус руководителя следственного органа: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Южно-Уральский гос. ун-т. Челябинск, 2012. С. 9.

провадження. Відсутність у законодавстві чітких критеріїв ефективності діяльності слідчих, як і інших осіб у процедурі досудового розслідування, позбавляє можливості однозначної оцінки такої діяльності. Тому вирішення зазначеної проблеми можливе лише закріпленням у чинному КПК критеріїв оцінки неефективності досудового розслідування²⁸⁷.

Проте на нашу думку, це досить складно буде, тому краще забезпечити слідчого певною гарантією захисту від безпідставного відсторонення від проведення досудового розслідування, наприклад правом на оскарження такого рішення керівника органу досудового розслідування до прокурора вищого рівня. При чому це може стосуватися і інших рішень, дій чи бездіяльності керівника органу досудового розслідування. Слід підтримати і пропозицію І.В. Гловюк, яка вважає необхідним передбачити можливість оскарження рішень керівника органу досудового розслідування про скасування рішень слідчого²⁸⁸. Крім того, за новим КПК слідчий не має права у випадку незгоди з рішеннями (вказівками) керівника органу досудового розслідування оскаржити їх. Тому задля забезпечення слідчого ефективною гарантією захисту своєї процесуальної самостійності, пропонуємо доповнити параграф 3 Глави 26 КПК положеннями щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності керівника органу досудового розслідування аналогічно як і прокурора. Для цього у назві параграфу та статтях, у відповідних статтях 311-313 КПК після слова «прокурора» додати «керівника органу досудового розслідування».

Ще один випадок взаємодії слідчого і керівника органу досудового розслідування становить, передбачений у КПК особливий порядок заперечення проти процесуального рішення прокурора про відмову у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді, встановлений ч. 3 ст. 40 КПК. У випадках відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження,

²⁸⁷ Добровольський С.В. Гарантії забезпечення статусу слідчого та проблеми їх реалізації //Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2013. №4. С. 370.

²⁸⁸ Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія. Одеса: Юридична література, 2015. С. 573.

проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні. Таким чином, самостійно оскаржити цю відмову прокурору вищого рівня слідчий не вправі. Але керівник приймає рішення як зазначено в законі «за необхідності», тобто, за своїм власним розсудом і це не означає, що він обов'язково підтримає слідчого. Це, на нашу думку, також не сприяє процесуальній самостійності слідчого, що зайвий раз підкреслює необхідність запровадження інституту оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності керівника органу досудового розслідування, запропонованого нами вище (зміни до параграфу 3 КПК), який дасть змогу слідчому захистити своє процесуальну самостійність.

КПК передбачив право керівника органу досудового розслідування давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора. Письмова форма вказівок дозволяє слідчому краще усвідомити зміст наданих вказівок, а у разі незгоди з ними - викласти відповідні мотиви перед прокурором²⁸⁹. Як зауважили Л.Д. Удалова та Г.М. Мамка, письмова форма зумовлена необхідністю їх долучення до матеріалів кримінального провадження, як і будь-яких інших процесуальних документів. Така форма дозволяє ефективніше проконтролювати рівень їх виконання слідчим. З іншого боку, письмова форма вказівок засвідчує рівень здійснення процесуального контролю начальником слідчого відділу²⁹⁰.

Але в КПК взагалі відсутнє посилення на обов'язковість цих вказівок для слідчого. В науково-практичних коментарях до ст. 39 КПК зазначено, що

²⁸⁹ Рибалка О. Начальник слідчого відділу як суб'єкт доказування // Підприємництво, господарство і право. 2009. №11. С. 183.

²⁹⁰ Удалова Л.Д., Мамка Г.М. Начальник слідчого відділу як суб'єкт кримінально-процесуального доказування. К., 2013. С. 91.

письмові вказівки керівника органу досудового розслідування є обов'язковими для виконання слідчим²⁹¹.

Про обов'язковість для виконання слідчим вказівок керівника органу досудового розслідування, якщо вони не суперечать рішенням та вказівкам прокурора, і були надані в межах його компетенції та в установленій чинним законодавством формі, йдеться у п. 5.5. «Положення про органи досудового розслідування МВС України»²⁹². Деякі вчені вважають, що оскільки відомчий нормативний акт не є джерелом кримінально-процесуального права, то такі вказівки для слідчого мають лише рекомендаційний характер, оскільки законодавець прямо не зазначив, що вони є для нього обов'язкові²⁹³. Так, дійсно, відсутність прямої вказівки у КПК не сприяє законності таких вказівок і вимагає доповнення КПК відповідною нормою.

Крім того, з метою забезпечення гарантії захисту процесуальної самостійності необхідно передбачити право слідчого на оскарження вказівок керівника органу досудового розслідування, як і вказівок прокурора. Цьому також сприятимуть запропоновані нами вище зміни до параграфу 3 КПК, які дадуть можливість слідчому оскаржувати, в тому числі і вказівки керівника органу досудового розслідування.

Також слід зазначити, що у КПК відсутній перелік тих процесуальних питань, з яких керівник органу досудового розслідування уповноважений давати слідчому письмові вказівки. Як зазначають деякі вчені, вказівки можуть стосуватися напрямку і ходу розслідування в цілому, проведення окремих процесуальних дій, а також встановлення причин кримінального

²⁹¹ Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / [за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила]. К.: Юстініан, 2012. С. 130; Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар / Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Х.: Одісей, 2013. С. 120.

²⁹² Положення про органи досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України, затверджене Наказом МВС України від 09.08.2012 р. №686 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України» [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1769-12>.

²⁹³ Ляш А.О., Баулін О.В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого за новим КПК України // Часопис Академії адвокатури України. №18. 2013 [Електронний ресурс]. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/Chaau/2013-1/13laonku.pdf.

правопорушення і умов, що сприяли його вчиненню. Вони можуть даватися слідчому з тих питань, з яких не було вказівок прокурора²⁹⁴.

Зауважимо, що у КПК 1960 р. це питання регламентувалося більш конкретно. Так згідно ч. 2 ст. 114¹ КПК 1960 р. начальник слідчого відділу мав право давати вказівки слідчому про провадження досудового слідства, про притягнення як обвинуваченого, про кваліфікацію злочину й обсяг обвинувачення, про направлення справи, про провадження окремих слідчих дій.

Отже, на сьогодні керівник органу досудового розслідування взагалі нічим не обмежений у колі питанні щодо надання вказівок. Як зазначив В. Фаринник, такий відкритий перелік питань, по яких слідчому можуть бути дані обов'язкові для виконання вказівки, є не виправдано широким і вступає у протиріччя з процесуальною самостійністю слідчого. Тому необхідно виділити в самостійну норму закону (й окрему статтю КПК) чіткий і закритий перелік найбільш важливих питань розслідування, за якими начальник слідчого відділу вповноважений дати слідчому обов'язкові для виконання вказівки²⁹⁵.

Л. Удалова та Г. Мамка також висловили пропозицію вказати у законі вичерпний перелік найбільш важливих питань досудового слідства, з яких начальник слідчого відділу вправі давати вказівки слідчому, що є обов'язковими для виконання²⁹⁶. Вважаємо доцільним підтримати цих науковців.

Також в науці виникає питання щодо самої письмової форми вказівок, оскільки у КПК не визначені вимоги, що пред'являються до письмової вказівки керівника органу досудового розслідування слідчому чи прокурору. Науковці, коментуючи цю статтю, зазначають, що, виходячи із загальних вимог глави 5 КПК до форми та змісту процесуальних документів, така вказівка повинна містити: назву посади, прізвище й ініціали слідчого, якому надається вказівка; назву кримінального провадження та його реєстраційний номер у ЄРДР;

²⁹⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар /Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Х.: Одісей, 2013. С. 119-120.

²⁹⁵ Фаринник В.І. Здійснення начальником Головного слідчого управління МВС України процесуального контролю за розслідуванням злочинів: автореф. дис.... канд. юрид. наук. К., 2012. С. 10.

²⁹⁶ Удалова Л.Д., Мамка Г.М. Начальник слідчого відділу як суб'єкт кримінально-процесуального доказування. К., 2013. С. 91.

перелік дій, які необхідно виконати, та/або рішень, які необхідно прийняти; посилання на мету виконання вказівок; за необхідності - викладення порядку та засобів виконання процесуальних дій; строк виконання вказівки²⁹⁷.

Деякі науковці висловили пропозицію встановити в законі вимогу, щоб вказівки начальник слідчого відділу давав у формі постанови, в якій потрібно вказувати виявлені недоліки, повний перелік необхідних слідчих дій і строк їх виконання, право на оскарження отриманих вказівок, обов'язок виконання вказівок у повному обсязі та відповідальність за їх невиконання²⁹⁸. Проте така пропозиція вдається не зовсім обґрунтованою, оскільки у формі постанови приймаються процесуальні рішення, а вказівка слідчому за своєю суттю не має ознак процесуального рішення. У кримінально-процесуальних рішеннях завжди містяться відповіді на правові питання, що виникають під час провадження по справі. Загалом це питання має бути вирішене на законодавчому рівні шляхом визначення форми та змісту вказівки.

Слідчий також повинен взаємодіяти із керівником органу досудового розслідування при необхідності погодження проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії як виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК) та продовження строку її проведення (ч. 5 ст. 246 КПК). КПК знов ж таки не передбачив механізму (процедури) отримання такого погодження. Вважаємо доцільним запровадити в даному випадку механізм отримання погодження аналогічний як і при взаємодії слідчого із прокурором. Для цього до ч. 2 ст. 272 КПК необхідно додати наступне речення: *«Для отримання відповідного погодження слідчий звертається до керівника органу досудового розслідування з відповідною постановою, яка повинна бути розглянута протягом трьох днів»*.

²⁹⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України: Наук.-практ. коментар: У 2 т. Т. 1 /О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; За ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, Л.В. Портнова. Х., 2012. С. 138.

²⁹⁸ Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве: их виды, содержание и формы. М., 1976. С. 129; Мірковець Д.М. Процесуальні повноваження начальника слідчого відділу з надання вказівок у кримінальних справах: проблеми та шляхи їх розв'язання //Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2011. №5. С. 192.

Необхідність взаємодії слідчого із керівником органу досудового розслідування може виникнути також при реалізації останнім повноваження щодо вживати заходів з усунення порушень вимог законодавства, у випадку їх допущення слідчим (п. 4 ч. 2 ст. 39 КПК). Але КПК не визначає процесуальної форми реагування керівника органу досудового розслідування на такі порушення. Скасовувати постанови слідчого уповноважений лише прокурор, тому вдається логічним звернення до нього. У зв'язку із цим, деякі автори пропонують доповнити норму ч. 2 ст. 39 КПК положенням про право керівника органу досудового розслідування подати клопотання прокурору про скасування незаконних та необґрунтованих постанов слідчого²⁹⁹. Така пропозиція нами підтримується³⁰⁰, оскільки відсутність регламентації цього питання у КПК створює умови для різних зловживань з боку керівників органу досудового розслідування і аж ніяк не сприяє процесуальній самостійності слідчого.

Велике значення для забезпечення ефективного виконання слідчим своїх завдань та функцій, правильної організації досудового слідства має чітка взаємодія слідчого з оперативними підрозділами. Як вірно зауважив М.А. Погорецький, багаторічний досвід діяльності правоохоронних органів показав, що однією з умов успішного розкриття і розслідування злочинів є правильна координація діяльності органів слідства і дізнання. Процесуально і тактично правильно організована взаємодія цих органів дозволяє об'єднати і на цій основі більш ефективно і раціонально використовувати їхні кримінально-процесуальні й оперативно-розшукові можливості для вирішення завдань кримінального судочинства³⁰¹.

Питаннями взаємодії слідчого і співробітників оперативних підрозділів займалися багато процесуалістів та криміналістів. Ці питання завжди були дискусійними, і навіть сьогодні, після прийняття нового КПК у 2012 р., вони залишаються актуальним. Ми зупинимось на аналізі лише деяких проблемних

²⁹⁹ Локтионов И. Проблемы осуществления некоторых полномочий руководителем органа досудебного расследования // Закон и жизнь. 2013. №12. С. 45

³⁰⁰ Кіпер О.О. Щодо вдосконалення механізму взаємодії слідчого із керівником органу досудового розслідування // Право і суспільство. 2017. №1. С. 250

³⁰¹ Погорецький М. А. Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія. Харків: Арсіс, 2002. С. 56.

питаннях взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, які вважаємо найбільш актуальними в аспекті процесуальної самостійності слідчого, не претендуючи на вичерпний розгляд всієї проблематики теми.

До сучасних процесуальних форм взаємодії, які передбачені у КПК, слід віднести такі види діяльності:

- надання слідчим доручень на проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій відповідному оперативному підрозділу (ч. 3 ст. 40 КПК України);
- доручення слідчого про виконання ухвали про здійснення приводу оперативному підрозділу (ч. 1 ст. 143 КПК України);
- проведення оперативним підрозділом розшуку підозрюваного під час кримінального провадження (ст. 281 КПК України);
- проведення оперативним підрозділом негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого (ч. 6 ст. 246 КПК України);
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації на підставі постанови слідчого погодженої з прокурором (ст. 272 КПК України);
- залучення слідчим оперативних працівників для участі у слідчих та негласних слідчих діях з метою надання допомоги при проведенні таких дій;
- створення слідчо-оперативних груп, до складу яких входять слідчі й співробітники оперативного підрозділу (ч. 2 ст. 38 КПК);
- здійснення оперативно-розшукових заходів за дорученням слідчого щодо встановлення особи, яка скоїла кримінальне правопорушення.

Слідчий, ініціюючи ту чи іншу форму взаємодії шляхом надання відповідного доручення, наділяє працівників оперативного підрозділу своїми повноваженнями, адже, як зазначено в ч. 2 ст. 41 КПК України, під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого, хоча й з деякими обмеженнями – вони не можуть здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатись із клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

Регламентуючи взаємини слідчого з оперативними підрозділами, КПК (п. 3 ч. 2 ст. 40) надає слідчому право доручати відповідним оперативним підрозділам і надавати вказівки щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а також вимагати від оперативних підрозділів допомоги при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Такі вказівки і доручення для відповідного оперативного підрозділу є обов'язковими. Доручення слідчого є його зобов'язання оперативному підрозділу провести при розслідуванні кримінального правопорушення певні слідчі (розшукові) дії, в тому числі й негласні. Вказівка являє собою конкретизацію даного доручення.

Доручення і вказівки оперативному підрозділу, як правило, даються в письмовій формі. Винятком із цього правила є випадки, коли доручення дається при спільних виїздах для огляду місця події, проведення обшуку та в інших невідкладних випадках. У таких випадках вони даються і в усній формі.

Слідчий має право доручити співробітникам оперативного підрозділу виконання таких слідчих дій як допит свідка, потерпілого, пред'явлення речей для впізнання, огляди, тощо. Він може також доручити оперативному підрозділу виконання негласних слідчих та розшукових дій для встановлення потерпілих, свідків, розшук і затримання підозрюваного, виявлення або розшук речових доказів, документів та ін. Варто зазначити, що слідчий може доручати проведення тільки тих слідчих (розшукових) дій, що можуть бути виконані за його відсутності без шкоди для встановлення фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження.

Доручення та вказівки це дієвий засіб прискорення розслідування, проте основну процесуальну роботу в кримінальному провадженні повинен виконувати слідчий самостійно. Він не може перекладати на оперативний підрозділ виконання своїх обов'язків щодо збирання, перевірки та оцінки доказів, прийняття процесуальних рішень. Ю.П. Аленін рекомендує слідчому не зловживати правом доручати виконання процесуальних дій оперативним

підрозділам, так як їх виконання зменшує час для виконання їх основних обов'язків, які передбачені ЗУ «Про ОРД»³⁰².

Серед процесуальних дій є такі, виконання яких не може бути доручено оперативному підрозділу. Це повідомлення особи про підозру, обрання запобіжного заходу, відкриття учасникам провадження матеріалів розслідування, складання підсумкових процесуальних документів та інших.

Як вказує В. Гринюк, на практиці слідчі підрозділи не можуть надавати оперативним підрозділам доручення про виконання ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи згідно зі ст. 236 КПК України, оскільки у резолютивній частині цієї ухвали слідчі судді зазначають безпосереднього слідчого чи прокурора, яким надається дозвіл на обшук. Тому оперативні підрозділи фактично не мають правових підстав для проведення такого обшуку. Автор вважає доцільним ч. 1 ст. 236 КПК України доповнити положенням про надання можливості виконання ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи оперативним підрозділам за дорученням слідчого, прокурора. Це ж стосується суб'єктів виконання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів згідно зі ст. 165 КПК України³⁰³.

О.В. Швидкова зазначає, що неприпустимо доручати оперативному підрозділу проведення слідчих (розшукових) дій, які здійснюються за участю підозрюваного або потерпілого, особливо допитів зазначених осіб. Також недоцільно доручати оперативному підрозділу проведення деяких слідчих (розшукових) дій, спрямованих на перевірку раніше отриманих доказів, оскільки перевірка та оцінка таких доказів на досудовому розслідуванні має здійснюватися тим слідчим, який провадить досудове розслідування, складає за погодженням з прокурором повідомлення про підозру та приймає (самостійно чи за погодженням з прокурором) підсумкові процесуальні рішення в цьому кримінальному провадженні. Також не має потреби доручати оперативному

³⁰² Аленин Ю.П. Процессуальные особенности производства следственных действий. К.: Центр-укр. изд-во, 2002. С. 42.

³⁰³ В. Гринюк. Отримання доказів стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні: деякі проблемні питання //Право України. 2015. №1. С. 147.

підрозділу проведення тих слідчих (розшукових) дій, безпосередній виконавець яких чітко визначений законом³⁰⁴.

І.В. Гловюк зауважила, що ст. 41 КПК не передбачає можливості доручення проведення процесуальних дій, хоча ст. 281 передбачає можливість доручення їм розшуку, у зв'язку із чим пропонує змінити редакцію цієї статті та передбачити можливість доручення оперативними підрозділами проведення і «інших процесуальних дій»³⁰⁵.

На нашу думку, доцільно було б у КПК встановити чітко перелік конкретних обмежень щодо процесуальних дій, які не могли б бути доручені оперативним підрозділам.

Для виконання слідчих або розшукових дій слідчий може встановити певний строк і вимагати від керівника оперативного підрозділу і конкретного виконавця повідомлення про їх результати.

Аналіз правозастосовної практики й власний досвід автора показує, що у багатьох випадках доручення слідчих залишаються невиконаними або виконаними частково, а оперативні працівники часто обмежуються формальними відписками у вигляді рапортів про неможливість виконання доручення або про відсутність результатів. Хоча КПК передбачає обов'язковість доручень та вказівок слідчого, проте таке іноді безвідповідальне ставлення працівників оперативних підрозділів, частково обумовлене відсутністю конкретної відповідальності за їх невиконання. Зважаючи на це, вважаємо доцільним передбачити у КПК право слідчого порушувати перед прокурором питання про притягнення працівників оперативних підрозділів до дисциплінарної відповідальності за неналежне виконання процесуальних обов'язків, який у свою чергу порушує це питання перед керівником оперативного підрозділу.

³⁰⁴ Швидкова О.В. Процесуальні повноваження оперативних підрозділів на стадії досудового розслідування // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». 2013. Т. 26, №2-1 (ч. 2). С. 378.

³⁰⁵ Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія. Одеса: Юридична література, 2015. С. 232, 237.

Як зазначив В.В. Топчій, важливою умовою досягнення позитивних результатів у розслідуванні злочинів є оптимально оперативне, своєчасне та ефективне проведення комплексу першочергових процесуальних заходів і невідкладних негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на розкриття злочину за гарячими слідами³⁰⁶.

Під розкриттям злочину за гарячими слідами розуміється проведення комплексу невідкладних оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання й дослідження доказової інформації про події та осіб, які вчинили злочини, а також їх затримання в найкоротші строки (тобто, до 24 годин з моменту вчинення або виявлення злочину)³⁰⁷.

Відповідно до Положення про організацію реагування органів внутрішніх справ на повідомлення про кримінальні, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події (наказ МВС України від 22 жовтня 2012 р. №940³⁰⁸, якщо особу, яка вчинила злочин, встановлено протягом однієї доби з моменту впровадження комплексу першочергових оперативно-розшукових заходів і невідкладних слідчих (розшукових) дій, такий злочин вважається розкритим за гарячими слідами.

Основними завданнями взаємодії слідчих та оперативних працівників під час розкриття злочинів за гарячими слідами є такі:

- збереження обстановки на місці події та проведення огляду місця події з метою знаходження та закріплення слідів злочину;
- встановлення свідків-очевидців та потерпілих, їх допит;
- встановлення особи, яка вчинила злочин, її затримання, пред'явлення її для впізнання або розшук;

³⁰⁶ Топчій В.В. Взаємодія слідчих та оперативних працівників під час розкриття злочинів за гарячими слідами //Науковий вісник ХДУ. 2014. №5. С. 230.

³⁰⁷ Бірюков В.П. Організаційно-правові засади розкриття злочинів по гарячих слідах //Південноукраїнський правничий часопис. 2010. №2. С. 220.

³⁰⁸ Про організацію реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України: наказ МВС України від 22.10.2012 №940 //Офіційний вісник України. 2013. -№9. С. 105.

- розшук викраденого майна, забезпечення відшкодування завданої шкоди та усунення інших негативних наслідків вчинення злочину;
- запобігання вчиненню протидії розслідуванню злочинів.

На ефективність розкриття злочинів за гарячими слідами також звертали увагу багато вчених.³⁰⁹ Саме тому ефективна взаємодія слідчого з оперативним підрозділом на цьому етапі розслідування є визначальною для досягнення завдань кримінального провадження.

Зважаючи на безумовну важливість взаємодії слідчого і оперативних підрозділів на початковому етапі досудового розслідування, на пряму залежність від цього самого розкриття злочину в багатьох випадках, вважаємо доцільним передбачити у КПК норму, яка б зобов'язувала керівників оперативних підрозділів надавати максимальну допомогу, всіляко сприяти проведенню невідкладних процесуальних і розшукових дій протягом трьох діб з моменту встановлення факту вчинення кримінального правопорушення або отримання заяви чи повідомлення про це. Як ми вже зазначали, така норма сприяла би більш ефективній взаємодії цих суб'єктів і давала можливість слідчому, прокурору на підставі закону вимагати допомоги у проведенні невідкладних процесуальних дій, виконання доручень та вказівок у найкоротші строки³¹⁰. Для цього пропонуємо доповнити ст. 42 КПК частиною 4, зміст якої міг би бути наступний:

«Керівники оперативних підрозділів зобов'язані вжити заходів для максимального сприяння та надання допомоги слідчому, прокурору при проведенні невідкладних слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, протягом трьох діб з моменту

³⁰⁹ Лукашевич В.Г., Саїнчин О.С. Розкриття злочинів за «гарячими слідами» //Актуальні проблеми держави і права. 2005. №24. С. 358-369. Ледащев В.А. Общие положения криминалистической методики: [лекция]. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1987. 16 с. Лавров В.П. Расследование преступлений по горячим следам: [учеб. пособие]. М., Высш. юрид. заоч. школа., 1989. 56 с. Турсунов И.Х. Организация и тактика установления преступника по горячим следам: [учебное пособие.]. Ташкент, 1990. 72 с. Бірюков В.П. Організаційно-правові засади розкриття злочинів по гарячих слідах //Південноукраїнський правничий часопис. 2010. №2. С. 220-223.

³¹⁰ Кіпер О.О. Механізм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами: деякі недоліки та шляхи їх усунення //Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства (до 70-річчя д.ю.н., професора Аленіна Юрія Павловича): матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 21 квітня 2017 р. /за ред. Г.О. Ульянової, І. В. Гловюк; відп. за вип. І.В. Гловюк; уклад. В.А. Завтур; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.» [та ін.]. Одеса: Юридична література, 2017. С. 153.

встановлення факту вчинення кримінального правопорушення або отримання заяви чи повідомлення про це».

Рівень професійної підготовки сучасної злочинності, їх матеріально-технічне оснащення, забезпеченість професійною юридичною допомогою адвокатів, практично унеможлиблює ефективне виявлення, розкриття та розслідування їх злочинної діяльності. У такій ситуації найбільш ефективною формою розслідування таких злочинів є створення слідчо-оперативних груп.

За останні роки досвід розслідування злочинів груповим методом дуже збагатився. Створення груп у складних справах і з великим обсягом роботи надає низку переваг перед іншими формами взаємодії слідчих з оперативними співробітниками³¹¹.

Як свідчить практика, слідчо-оперативна група – це ідеальна модель найбільш оптимальної організації взаємодії суб'єктів розслідування злочинів. При цьому В.М. Сакал зазначає, що переваги слідчо-оперативних груп перед «разовою» або «етапною» формою взаємодії полягають у тому, що виявляється колективна зацікавленість у розслідуванні злочинів і відповідна мотивація кожного з її членів. При взаємодії у формі слідчо-оперативній групі формується психологічно більш комфортна система міжособистісних відносин. Члени слідчо-оперативної групи проводять спільний аналіз наявних слідчих ситуацій, планування розслідування, розроблення версій, безпосередній обмін новою, розшуковою і доказовою інформацією, її оцінку, а також можливості використання, що об'єктивно налаштовує їх на роботу з більшою відповідальністю і самовіддачею³¹².

Підставою для створення таких груп може стати складність, великий обсяг та особлива суспільна значимість кримінального провадження, багатоепізодність фактів злочинної діяльності, по яким необхідно провести багато слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, які потребують задіяння значних і різноманітних сил, методів та засобів. І це

³¹¹ Дорошенко В.Т. Організація роботи слідчо-оперативної групи при розслідуванні умисних вбивств, скоєних організованими злочинними угрупованнями і на замовлення // Слідча практика України. Х., 2003. №3. С. 65.

³¹² Сакал В.М. Слідчо-оперативна група як оптимальна форма організації досудового розслідування // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2015. №3. С. 43.

звичайно, не під силу одному слідчому або навіть групі слідчих. До складу таких груп входять слідчі, оперативні працівники, експерти-криміналісти, кінологи та інші спеціалісти.

Негайне кваліфіковане реагування на заяви і повідомлення про злочини та їх розслідування в найстисліший термін забезпечується шляхом своєчасного виїзду слідчо-оперативної групи у повному складі на місце події з метою виявлення, фіксації та кваліфікованого вилучення слідів злочину, речових доказів, з'ясування обставин злочину, встановлення свідків, а також інших обставин, які мають значення для швидкого і повного його розкриття³¹³.

В наказі МВС України від 20 жовтня 2014 р. №1107³¹⁴ зазначено, що метою створення та діяльності слідчих груп та слідчо-оперативних груп є усебічне, повне та неупереджене досудове розслідування у складних та великих за обсягом кримінальних провадженнях, а також щодо злочинів, які набули суспільного резонансу, учинених на території декількох адміністративно-територіальних одиниць України та інших держав.

Отже, слідчо-оперативна група як організаційна форма взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів, що полягає у здійсненні досудового розслідування слідчим (декількома слідчими) та за його (їх) письмовим(и) дорученням(и) здійснення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій працівниками оперативних підрозділів у кримінальному провадженні, яке перебуває у провадженні органів досудового розслідування, давно і ефективно використовується у розслідуванні кримінальних правопорушень. Разом з тим, вона не передбачена у КПК України. КПК передбачає лише розслідування слідчими групами (ст. 38 КПК), а діяльність слідчо-оперативних груп регламентується лише на рівні підзаконних нормативних актів (у зазначеному вище наказі МВС України), які за своєю природою не повинні формувати нові норми права, а лише роз'яснювати,

³¹³ Корчовий М. Удосконалення діяльності слідчо-оперативної групи в процесі розкриття та розслідування проти особи з ознаками насильства // Вісник Академії управління МВС. 2010. №3 (15). С. 153.

³¹⁴ Наказ МВС України від 20 жовтня 2014 р. №1107 «Про затвердження Інструкції про порядок створення та організації діяльності слідчих груп та слідчо-оперативних груп» [Електронний ресурс]. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE26395.html.

деталізувати існуючі норми права. Крім того, взаємодія між членами слідчо-оперативних груп повинна мати не випадковий чи епізодичний характер, а являти собою форму співробітництва, засновану на найбільш оптимальному поєднанні методів, прийомів та засобів, що властиві, з одного боку, слідчому, а з іншого – оперативним працівникам, і супроводжуватись постійним обміном інформацією³¹⁵.

Як ми вже зазначали³¹⁶, вважаємо доцільним та необхідним хоча б передбачити у КПК правову можливість існування у кримінальному провадженні такої форми взаємодії слідчого і оперативних підрозділів, що в свою чергу, створить правове підґрунтя діяльності слідчо-оперативних груп у кримінальному провадженні та допустимість зібраних ними доказів. Для цього необхідно до ч. 2 ст. 38 КПК внести наступне доповнення: *«З метою ефективного розслідування складних та великих за обсягом кримінальних проваджень, а також щодо злочинів, які набули суспільного резонансу, злочинів вчинених на території декількох адміністративно-територіальних одиниць України та інших держав можуть створюватися слідчо-оперативні групи»*.

Таким чином, проводити ефективне розслідування, як того вимагає закон (ч. 4 ст. 38), можна лише за умови чітко налагодженої взаємодії слідчого та оперативних підрозділів. При цьому необхідно повною мірою використовувати всі процесуальні форми взаємодії, оскільки спільна діяльність забезпечує високу результативність проведених дій, їх своєчасність, економію сил і засобів.

³¹⁵ Галаган В.І. Співвідношення кримінально-процесуальної і оперативно-розшукової діяльності ОВС України //Науковий вісник НАВСУ. 2000. №3. С. 36.

³¹⁶ Кіпер О.О. Деякі шляхи підвищення ефективності взаємодії слідчого з оперативними підрозділами як засобу посилення процесуальної самостійності слідчого //Вісник кримінального судочинства. 2016. №5. С. 46.

ВИСНОВКИ

У дослідженні наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що полягає у формуванні концепції процесуальної самостійності слідчого у кримінальному провадженні, а також внесенні відповідних пропозицій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства України у цій сфері. До найбільш вагомих наукових результатів роботи належать такі:

1. Слідчий повинен бути центральною і головною фігурою досудового розслідування, який відповідає за всебічність, повноту та об'єктивність дослідження обставин кримінального провадження. Проте діючий КПК України не досить чітко регламентує процесуальне становище слідчого, значно звужує його повноваження і обмежує його самостійність у прийнятті процесуальних рішень, що на практиці часто призводить до затягування досудового слідства та його неефективності. Процесуальне становище слідчого визначається насамперед тим, що він входить до складу органів досудового розслідування, система яких, після прийняття нового КПК України 2012 року і до сьогодні, була значно реформована. Для розмежування компетенції слідчих різних підрозділів у кримінальному провадженні встановлюється підслідність. Незалежно від відомчої приналежності усі слідчі мають однакові процесуальні повноваження, проводять розслідування в одному і тому самому процесуальному порядку, відповідно до КПК України.

Компетенція слідчого полягає у проведенні досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до його відання, що здійснюється з використанням державно-владних повноважень, якими його наділено. Повноваження слідчого визначаються обсягом наданих законом прав і обов'язків, його взаємовідносин із слідчим суддею і прокурором, керівником органу досудового розслідування, а також з оперативними підрозділами.

Слідчий реалізує свої процесуальні повноваження лише на стадії досудового розслідування.

2. Слідчий у кримінальному провадженні реалізовує по суті дві кримінально-процесуальні функції, які є процесуально сумісними та не порушують принципу змагальності. Основна його функція полягає в досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, у встановленні обставин, що мають значення для законного й обґрунтованого вирішення кримінального провадження. І друга функція, яка починає реалізовуватися з моменту повідомлення певній особі про підозру і завершується (для слідчого), складанням обвинувального акту, - це обвинувачення.

Слідчий повинен бути центральною і головною фігурою досудового розслідування, саме він відповідає за всебічність, повноту та об'єктивність дослідження обставин кримінального провадження. Тому функція досудового розслідування повинна бути законодавчо покладена на слідчого і забезпечена реальними гарантіями та повноваженнями для її реалізації, основною яких є процесуальна самостійність слідчого. Для цього запропоновані конкретні зміни і доповнення до ст. 40 КПК. Ефективна реалізація таких змін вимагає подальшого розширення самостійних повноважень слідчого, інакше це стане ще однією черговою декларацією, яка тільки визнає слідчого відповідальним за все.

3. Під процесуальною самостійністю слідчого слід розуміти загальне положення досудового розслідування, що є засобом реалізації принципу всебічного, повного та неупередженого встановлення обставин кримінального провадження, яке полягає у повноваженнях слідчого самостійно на підставі свого внутрішнього переконання та керуючись законом починати досудове розслідування, визначати напрямки розслідування, приймати відповідні процесуальні рішення та вчиняти дії, пов'язані з розслідуванням кримінального правопорушення, щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, за винятком випадків, коли законом передбачене отримання на це згоди (рішення) прокурора чи дозволу слідчого судді, визначати порядок і

послідовність проведення цих процесуальних дій та нести повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення (застосування), а також відстоювати (захищати) ці повноваження, передбаченими КПК України засобами.

4. Значення процесуальної самостійності слідчого полягає в тому, що вона є неодмінною умовою ефективного, всебічного, повного та неупередженого розслідування, оскільки тільки процесуально самостійний слідчий здатний всебічно, повно та неупереджено встановити всі обставини кримінального провадження, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень, і тим самим забезпечити виконання завдань кримінального провадження.

5. Зміст процесуальної самостійності слідчого складають наступні елементи: 1) повноваження слідчого оцінювати всі докази та приймати процесуальні рішення на підставі свого внутрішнього переконання; 2) наділення слідчого самостійними процесуальними повноваженнями; 3) повноваження слідчого самостійно визначати напрямки розслідування, порядок і послідовність проведення процесуальних дій та нести повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення; 4) механізм взаємодії слідчого із прокурором, керівником органу досудового розслідування, слідчим суддею та оперативними підрозділами; 5) повноваження слідчого приймати процесуальні рішення та пред'являти законні вимоги, що є обов'язковими для виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, службовими особами, іншими фізичними особами; 6) повноваження слідчого проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії на території, що знаходиться під юрисдикцією іншого органу досудового розслідування, або своєю постановою доручити їх проведення такому органу досудового розслідування, який зобов'язаний її виконати; 7) право слідчого відстоювати (захищати) свою процесуальну самостійність передбаченими законом засобами.

6. Межі процесуальної самостійності слідчого визначено як певні обмеження самостійних прав слідчого при провадженні досудового розслідування. За діючим КПК ряд посадових осіб, таких як керівник органу досудового розслідування, прокурор, слідчий суддя мають право у порядку, визначеному законом, втручатись у діяльність слідчого, що обмежує його процесуальну самостійність. Констатовано, що значне обмеження процесуальної самостійності слідчого у прийнятті процесуальних рішень за новим КПК 2012 року, часом шкодить ефективному розслідуванню і призводить до затягування строків досудового розслідування, є однією з причин незаконного та необґрунтованого притягнення осіб до кримінальної відповідальності.

7. На слідчого як на основного суб'єкта розслідування кримінального провадження покладається обов'язок практичної реалізації засади всебічного, повного й неупередженого встановлення обставин кримінального провадження, основною гарантією чого виступає як раз процесуальна самостійність слідчого.

Всебічність процесуальної діяльності слідчого полягає у з'ясуванні та встановленні ним всіх обставин кримінального правопорушення як викривальних, так і виправдувальних для підозрюваного, обвинуваченого, та обставин, що пом'якшують і обтяжують його покарання, для прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. Така всебічність досягається і шляхом висунення й перевірки різних версій вчинення кримінального правопорушення, перевірку алібі підозрюваного, наявності необхідної оборони.

Під повнотою процесуальної діяльності слідчого слід розуміти встановлення слідчим всіх фактичних обставин кримінального правопорушення та обставин, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження шляхом збирання, перевірки й оцінки такої сукупності доказів, яка достатня для законного й обґрунтованого вирішення справи.

Неупередженість процесуальної діяльності слідчого полягає у безсторонньому, об'єктивному та сумлінному дослідженні обставин кримінального провадження, що в першу чергу повинно забезпечуватися його

процесуальною самостійністю та незалежністю. Лише процесуально самостійний слідчий, захищений від необґрунтовано та неправомірного впливу інших суб'єктів провадження зможе проявити неупередженість у розслідуванні провадження. Також неупередженість слідчого забезпечується і нормами інституту відводів та самовідводів у кримінальному провадженні.

Елементами процесуальної самостійності слідчого, які мають забезпечувати всебічність, повноту та неупередженість розслідування, є: повноваження починати досудове розслідування; самостійно визначати напрямки розслідування; приймати процесуальні рішення у кримінальному провадженні; самостійно визначати порядок і послідовність проведення слідчих та інших процесуальних дій; проводити оцінку доказів за своїм внутрішнім переконанням.

8. Внутрішнє переконання слідчого як принципове положення, що складає підґрунтя для формування його процесуальної самостійності у кримінальному провадженні, має відповідати наступним вимогам: 1) виходити з всебічного, повного і неупередженого розгляду всіх обставин кримінального провадження; 2) базуватися на доказах, зібраних у встановленому законом порядку; 3) докази мають бути перевірені з точки зору належності, допустимості, достовірності; 4) кожний доказ має бути розглянутий окремо та в сукупності з іншими доказами; 5) ґрунтуватися на положеннях кримінально-процесуального законодавства.

9. Основний прояв процесуальна самостійність слідчого знаходить у наданих йому законом процесуальних повноваженнях. Від обсягу наданих слідчому самостійних процесуальних повноважень залежать стан та межі його процесуальної самостійності. Тому з метою покращення сучасного стану правової регламентації процесуальної самостійності слідчого запропоновано внести наступні зміни і доповнення до діючого КПК України: до ч. 1 ст. 214 (повноваження слідчого за кожною заявою чи повідомленням про кримінальне правопорушення виносити протягом 24 годин з моменту реєстрації такої заяви чи повідомлення вмотивоване рішення, а саме, постанову про внесення чи

відмову у внесенні відомостей до ЄРДР про кримінальне правопорушення з обов'язковим повідомленням про це учасникам провадження); до ч. 1 ст. 303 (можливість оскарження факту незаконного початку кримінального провадження з подальшим вилученням даних з ЄРДР); до ст. 241, 268, 269 (надати слідчому повноваження самостійно приймати рішення про проведення таких процесуальних дій як освідування особи, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу та спостереження за особою; до ч. 4 ст. 176 (надати слідчому повноваження самостійно застосовувати такий запобіжний захід як особисте зобов'язання); до ч. 2 ст. 93 (додати такий спосіб отримання доказів як прийняття доказів у випадку їх добровільного надання юридичними чи фізичними особами з власної ініціативи та регламентувати процедуру їх оформлення).

10. Досягнення завдань кримінального провадження на досудовому розслідуванні неможливо без якісної, налагодженої, законодавчо урегульованої взаємодії слідчого із прокурором, керівником органу досудового розслідування, слідчим суддею та оперативними підрозділами. Саме у взаємодії проявляється процесуальна самостійність слідчого, тому зважаючи на звуження повноважень слідчого та обмеження його самостійності у прийнятті процесуальних рішень, це вимагає від нього підвищення ефективності такої взаємодії задля всебічного, повного, швидкого розслідування кримінального правопорушення.

Зважаючи на те, що КПК України не завжди чітко визначає форму та порядок такої взаємодії, з метою гарантування процесуальної самостійності слідчого, запропоновано та аргументовано наступні доповнення до діючого КПК України: а) врегулювати порядок офіційного отримання дозволу прокурора на проведення таких слідчих дій, як освідування, ексгумацію трупа, контроль за вчиненням злочину наступним чином: слідчий звертається з клопотанням про проведення відповідної слідчої дії до прокурора, який невідкладно або протягом доби повинен його вирішити та винести відповідну постанову; б) передбачити механізм оскарження постанови про відмову прокурора у задоволенні клопотання слідчого до прокурора вищого рівня через

керівника органу досудового розслідування; в) встановити порядок ініціювання рішення прокурора про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування, про закриття кримінального провадження з відповідних підстав також шляхом подання відповідного клопотання слідчим, яке повинно бути розглянуте протягом трьох днів з моменту його подання; г) встановити порядок отримання ухвали слідчого судді про примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи на досудовому розслідуванні аналогічно з правилами, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи; д) конкретизувати положення ст. 290 КПК України стосовно доручення прокурора щодо відкриття матеріалів досудового розслідування, яке повинне бути надане лише у письмовій формі; е) доповнити параграф 3 Глави 26 КПК положеннями щодо можливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності керівника органу досудового розслідування; ж) передбачити право слідчого на оскарження вказівок керівника органу досудового розслідування як і вказівок прокурора; з) регламентувати процедури отримання відповідного погодження керівника органу досудового розслідування на проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії як виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації шляхом звернення до нього з відповідною постановою, яка повинна бути розглянута протягом трьох днів; і) передбачити право слідчого порушувати перед прокурором питання про притягнення працівників оперативних підрозділів до дисциплінарної відповідальності за неналежне виконання доручень слідчого; ї) закріпити обов'язок керівників оперативних підрозділів надавати слідчому максимальну допомогу, всіляко сприяти проведенню невідкладних процесуальних і розшукових дій протягом трьох діб з моменту встановлення факту вчинення кримінального правопорушення або отримання заяви чи повідомлення про це; к) врегулювати існуючу та широко застосовану на практиці таку форму взаємодії слідчого і оперативних підрозділів як створення та діяльність спільних слідчо-оперативних груп, що в свою чергу, створить правове

підґрунтя їх діяльності у кримінальному провадженні та убезпечить від виникнення питань щодо допустимості зібраних ними доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев Н.С. Очерк развития науки советского уголовного процесса. Воронеж: В.ГУ, 1980. 252 с.
2. Алексеев С.С. Общая теория права: В 2-х т, Т. 2. М.: «Юридическая литература», 1982. 360 с.
3. Аленин Ю.П. Процессуальные особенности производства следственных действий. К.: Центр-укр. изд-во, 2002. 264 с.
4. Алєнін Ю.П. Початок досудового розслідування за КПК України 2012 року //Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 198-203.
5. Алєнін Ю.П. Ще раз до питання про самостійність і незалежність слідчого //Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. Вип. 44 /редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. Одеса: Юридична література, 2008. С. 149-164.
6. Аналітична довідка про стан протидії злочинності, корупції та прокурорсько-слідчу роботу на території України за січень – грудень 2016 року /Підготовлена Управлінням організаційного забезпечення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи Генеральної прокуратури України. Київ. 2017.
7. Антонюк О. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як новий напрям діяльності прокурора в кримінальному судочинстві //Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2010. Вип. 51. С. 409-416.
8. Арсеньев В.Д. Вопросы общей теории судебных доказательств. М.: Юрид. лит., 1964. 178 с.
9. Ахмадуллин А.С. Всесторонность, полнота и объективность в досудебных стадиях российского уголовного процесса. М.: Юрлитинформ, 2006. 128 с.

10. Баршев Я.И. Основания уголовного судопроизводства с применением к российскому уголовному судопроизводству. М.: ЛексЭст, 2001. 240 с.
11. Басиста І.В. Історичні передумови становлення системи досудового слідства в Україні //Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: зб. наук. статей /Басиста І. В. Івано-Франківськ, 2010. Вип. XII. С. 3-10.
12. Баулін О.В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Національна академія внутрішніх справ України. К., 2000. 236 с.
13. Баулін О. До встановлення правового інституту процесуальної незалежності слідчого //Право України. 1997. №7. С. 15-16.
14. Баулін О.В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2000. 20 с.
15. Баулін О.В., Карпов Н.С. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: монографія [за заг. ред. З.Д. Смітєнко]. К.: НА-ВСУ, 2001. 232 с.
16. Бачило И.Л. Функции органов управления. М.: Юрид. лит., 1976. 198 с.
17. Берназ В.Д., Смоков С.М. Рішення слідчого (криміналістичний, процесуальний та психологічний аспекти): монографія. Одеса: Вид-во Одеського юридич. ін-ту НУВС, 2005. 151 с.
18. Бірюков В. П. Організаційно-правові засади розкриття злочинів по гарячих слідах //Південноукраїнський правничий часопис. 2010. №2. С. 220-223.
19. Большая Советская Энциклопедия. Изд. 3-е. Т. 24. /Гл. ред. А.М. Прохоров. М.: Сов. Энцикл., 1976. 608 с.

20. Бубнов Р.Г. Взаимоотношения субъектов уголовного преследования по делам публичного и частно-публичного обвинения: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Саратов, 2006. 19 с.
21. Будников В.Л. О гарантиях процессуальной самостоятельности следователя в современных условиях //Укрепление общественного порядка и законности в правовом государстве: Сб. науч. трудов. М., 1990. С. 167-172.
22. Будылин С.Л. Внутреннее убеждение или баланс вероятностей? Стандарты доказывания в России и за рубежом //Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. М.: Закон, 2014. №3. С. 25-57.
23. Гринюк В. Отримання доказів стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні: деякі проблемні питання //Право України. 2015. №1. С. 143 - 151.
24. Вапнярчук В.В. Стандарт кримінально-процесуального доказування //Вісник Національної академії правових наук України. 2015. №1(80). С. 100–112.
25. Великий тлумачний словник сучасної української мови /Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
26. Великий тлумачний словник української мови /Упоряд. Т.В. Ковальова,. Х.: Фоліо, 2005. 767 с.
27. Викторов Б.А. Общие условия предварительного расследования. М, 1971. 60 с.
28. Власов А.А. Полномочия следователя в советском уголовном процессе: автореф. дис. ... канд. юрид. наук; Акад. МВД СССР. М., 1979. 23 с.
29. Власов А.А. Полномочия следователя в советском уголовном процессе: дисс.... канд. юрид. наук. М, 1979. 188 с.

30. Волошина В.К. Реалізація галузевих та специфічних принципів кримінального процесу у стадії досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Одес. держ. юрид. акад. Одеса, 2010. 237 с.

31. Волошина В.К. Принцип вільної оцінки доказів та його відображення у стадії виконання судових рішень //Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) /відпов. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С.407-411.

32. Волошина В.К. Щодо визначення всебічності, повноти та неупередженості дослідження обставин як засади кримінального провадження //Криміналістичні та кримінально-процесуальні засоби оптимізації досудового розслідування: матеріали дистанційної конференції, м. Одеса, 2 квітня 2016р. /Відп. за вип.: В.В. Тіщенко, О.П. Ващук, І.В. Гловюк, М.В. Шкрибайло; Нац.ун-т «Одес.юрид.акад.». Одеса: Юридична література, 2016. С. 35-37.

33. Воронин Э.И., Григорьев Н.В. Полномочия следователя органов внутренних дел в свете нового уголовно-процессуального законодательства: Лекция. Хабаровск: Хабаровск. высшая школа МВД СССР, 1987. 30 с.

34. Выдря М.М. Расследование уголовного дела – функция уголовного процесса //Сов. хозяйство и право. 1980. №9. С. 78-82.

35. Гаврилов Б.Я. О процессуальной самостоятельности следователя: история, реальное состояние, перспективы развития //Право и Политика. 2001. №2. С. 92-99.

36. Галаган В.І. Співвідношення кримінально-процесуальної і оперативно-розшукової діяльності ОВС України //Науковий вісник НАВСУ. 2000. №3. С. 36–40.

37. Герцен А.И. Былое и думы. М.: Детская литература, 1970. 576 с.

38. Гловюк И.В. Некоторые вопросы уголовно-процессуальных функций по УПК Украины 2012 г. //Актуальные проблемы российского права. 2014. №11 (48) ноябрь. С. 2452-2458.

39. Гловюк І.В., Андрусенко С.В. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення та недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування //Південноукраїнський правничий часопис. 2014. №4. С. 239–243.

40. Гловюк І.В. Актуальні проблеми вдосконалення нормативної регламентації ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення //Теорія та практика правоохоронної діяльності: Міжнародна науково-практична конференція (11 листопада 2016 року) /упор. Ю.С. Назар. Львів: ЛьвДУВС, 2016. С. 73-77.

41. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія. Одеса: Юридична література, 2015. 712 с.

42. Гловюк І.В. Проблеми визначення кримінально-процесуальної функції слідчого за новим Кримінальним процесуальним кодексом України //Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним законодавством України: Матеріали науково-практичної конференції від 8 листопада 2012 р. [Текст]. К: Нац. акад. внутр. справ. 2012. 168 с.

43. Гончаров Д.Ю. Самостоятельность следователя: быть или не быть? //Журнал российского права. 2002. №9. С. 28-35.

44. Гончаров И.Д. Возникновение и развитие института предварительного следствия в советском уголовном процессе. Киев. высш. школа МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского. К.: НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1980. 156 с.

45. Гончаров І. Деякі аспекти процесуальної самостійності слідчого //Право України. 1995. №1. С.26-27.

46. Горбачевський В.Я. Роль і місце негласного розслідування у кримінальній юстиції //Становлення системи негласного розслідування у кримінально- процесуальному законодавстві України: матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовтня 2011 р.). К, 2011. С. 45-47.
47. Горбачов В.П. Розвиток слідчого апарату в Україні (історія та перспективи //Організаційно-правові питання реформування досудового слідства в Україні: Всеукраїнська науково-практична конференція. Донецьк, 13 грудня 2002 року. Донецьк, 2003. С. 28-40.
48. Городецька М.С. Кримінально-процесуальні рішення слідчого: інформаційне й гарантійне значення //Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ. 2008. №3 (39). С. 321-327.
49. Горшенев В.М. Структура правового статусу громадянина в світлі Конституції СРСР 1977 г. //Правопорядок и правовой статус личности. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та. 1980. С. 51-58.
50. Гринюк В.О. Суб'єкти реалізації функції обвинувачення у кримінальному процесі України //Форум права. 2016. №2. С. 54-58 [Електронний ресурс]. URL: [http:// nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_2_10.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_2_10.pdf).
51. Гринюк В.О. Суб'єкти сторони обвинувачення в кримінальному провадженні України //Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15–16 травня 2015 р., м. Одеса) у 2 т. Т. 2 /відп. ред. М.Ф. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2015. С. 325-327.
52. Гринюк В. Слідчий як суб'єкт обвинувачення у кримінальному провадженні //Правова політика в Україні: питання теорії та практики: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 24 жовтня 2014 року): в 2 т. К.: Національна академія прокуратури України, 2014. Т. 2. С. 104-107.
53. Гринюк В.О. Поняття суб'єктів обвинувачення за новим КПК України //Правова доктрина – основа формування правової системи

держави: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав., наук України та обговоренню п'ятитомної монографії «Правова доктрина України», Харків, 20-21 листопад 2013 р. Х.: Право, 2013. С. 661-664.

54. Гринюк В.О. Реалізація змагальності сторін щодо отримання доказів під час досудового розслідування //Вісник кримінального судочинства. 2015. №2. С. 23-30.

55. Гришин Ю.А. Окончание досудебного следствия с составлением обвинительного заключения: проблемы и пути реформирования: монография. Луганск: РИО ЛИВД, 1999. 252 с.

56. Грібов М.Л. Правові підстави візуального спостереження: проблемні питання //Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним законодавством України: Матеріали науково-практичної конференції, 8 листопада 2012 р. [Текст]. К: Нац. акад. внутр. справ. 2012. С. 47-49.

57. Грошевий Ю.М. Докази і доказування у кримінальному процесі: науково-практичний посібник. К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2006. 272 с.

58. Грошевой Ю.М. Проблемы формирования судейского убеждения. Харьков, 1975. 183 с.

59. Гуляев А.П. Следователь в уголовном процессе: Учебн. Пособие. М.: Юрид. лит., 1981. 191 с.

60. Гуртієва Л.М. Аналіз положень п.5 ч.1 ст. 3 КПК України щодо початку досудового розслідування //Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держав та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 /Відп. ред.. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2016. С. 282-284.

61. Гуртієва Л.М. Способи збирання та перевірки доказів на стадії досудового розслідування //Актуальні проблеми доказування в

кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) /відпов. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С. 248–253.

62. Гуценко К.Ф. Уголовный процесс: учебник для студентов юридических вузов и факультетов /Под ред. К.Ф. Гуценко. М.: Зерцало, 2005. 736 с.

63. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. СПб.-М.: Изд. Товарищество М. О. Вольфа, 1903-1909. Т 1. 1903. 853 с.

64. Данилюк А.И. Принцип всестороннего, полного и объективного исследования обстоятельств дела в стадии предварительного расследования: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и уголовный процесс» Томск, 1974. 23 с.

65. Державне бюро розслідувань може не запрацювати вчасно [Електронний ресурс]. URL: [http:// glavcom.ua/columns/slipachuk/derzhavne-byuro-rozsliduvan-mozhe-ne-zapracyuvati-vchasno-373505.html](http://glavcom.ua/columns/slipachuk/derzhavne-byuro-rozsliduvan-mozhe-ne-zapracyuvati-vchasno-373505.html).

66. Добровольський С.В. Гарантії забезпечення статусу слідчого та проблеми їх реалізації //Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2013. №4. С. 363-374.

67. Добровольський С.В. Окремі проблеми правового положення слідчого за Кримінальним процесуальним кодексом України //Юрист України. 2012. №4. С. 97-103.

68. Дорошенко В.Т. Організація роботи слідчо-оперативної групи при розслідуванні умисних вбивств, скоєних організованими злочинними угрупованнями і на замовлення //Слідча практика України. Х., 2003. №3. С. 65–67.

69. Загальна теорія держави і права [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] /М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін., За ред. д-ра юрид. наук, проф. акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф. акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2010. 584 с.

70. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
71. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р. №1402-VIII [[Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.
72. Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 р. №1798-VIII [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>.
73. Закон України «Про Державне бюро розслідувань» №794-VII від 12.11.2015 р. [[Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.
74. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. №1698-VII [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.
75. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. №580-VIII [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
76. Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. №1697-VII [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
77. Иванов Ю.А. Содержание уголовно-процессуальных гарантий //Курс советского уголовного процесса. Общая часть: [учебник]. М., 1989. С. 215–222.
78. Ільяшов Б. Відповідь на вимогу слідчого (ст. 93 КПК України) //Газета «Юридична практика» від 10 червня 2014 року [Електронний ресурс]. URL: <http://splf.ua/uk/publicatsii/vidpovid-na-vymogu-slidchogo-st-93-kpk-ukrayiny>.
79. Іщенко А.В., Ляшенко Д.А. Основа криміналістичного забезпечення протидії злочинності //Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики [Текст]: зб. Тез доповідей V

Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 8 лип. 2016 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 216-219.

80. Капліна О.В. Збирання доказів сторонами кримінального провадження за КПК України //Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (27 листоп. 2013 р., м. Одеса). Одеса, 2013. С. 223–229.

81. Каткова Т.В., Каткова А.Г. Закінчення досудового слідства та складання обвинувального висновку у кримінальній справі. Навч. посібник. Х.: «Рубікон», 2002. 96 с.

82. Кирпа С.С. Проведення слідчим негласних слідчих (розшукових) дій //Право і суспільство. 2013. №2. С. 216-221.

83. Кіпер О.О. Процесуальна самостійність слідчого в умовах реформованого кримінального процесуального законодавства України //Вісник прокуратури. 2015. №5 (167). С. 68-77.

84. Кіпер О.О. Роль процесуальної самостійності слідчого у всебічному, повному й неупередженому розслідуванні кримінального провадження //Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2015. №3. С. 145-154.

85. Кіпер О.О. Деякі шляхи підвищення ефективності взаємодії слідчого з оперативними підрозділами як засобу посилення процесуальної самостійності слідчого //Вісник кримінального судочинства. 2016. №5. С. 41-47.

86. Кіпер О.О. Розширення самостійних повноважень слідчого як основного вияву його процесуальної самостійності //Jurnalul juridic national: teorie și practică. №1. 2017. С. 142-145.

87. Кіпер О.О. Механізм взаємодії слідчого з прокурором: недоліки та шляхи вдосконалення //Юридичний науковий електронний журнал. 2017. №1. С. 169-173. [Електронний ресурс]. URL: http://lsej.org.ua/1_2017/44.pdf

88. Кіпер О.О. Щодо вдосконалення механізму взаємодії слідчого із керівником органу досудового розслідування //Право і суспільство. 2017. №1. С. 247-251.

89. Кіпер О.О. Щодо сучасного стану процесуальної самостійності слідчого за КПК України 2012 року //Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 травня 2015 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 /відп. ред.. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2015. С. 313-315.

90. Кіпер О.О. Посилення процесуальної самостійності слідчого як необхідна умова всебічного, повного й неупередженого розслідування //Актуальні проблеми кримінального права та процесу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 12 червня 2015 р.). Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2015. С. 132-135.

91. Кіпер О.О. Зміст процесуальної самостійності слідчого //Теоретичні аспекти організації досудового розслідування: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 4 грудня 2015 р.). Харків: ХНУВС, 2015. С. 380-383.

92. Кіпер О.О. Внутрішнє переконання слідчого як підґрунтя його процесуальної самостійності //Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держав та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 /Відп. ред.. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2016. С. 346-348.

93. Кіпер О.О. Щодо класифікації повноважень слідчого у кримінальному провадженні //Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 03 березня 2017 року). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 539-542. [Електронний ресурс].

URL: http://nadpsu.edu.ua/images/nauka/naukovi_konferencii/arhiv/NADPSU_3_03_2017.pdf.

94. Кіпер О.О. Механізм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами: деякі недоліки та шляхи їх усунення //Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства (до 70-річчя д.ю.н., професора Аленіна Юрія Павловича): матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 21 квітня 2017 р. /за ред. Г.О. Ульянової, І.В. Гловюк; відп. за вип. І.В. Гловюк; уклад. В.А. Завтур; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.» [та ін.]. Одеса: Юридична література, 2017. С. 149-153.

95. Клейн А.А. Правовые и организационные аспекты процессуальной самостоятельности и независимости следователя органов внутренних дел: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 1992. 26 с.

96. Коваленко Є.Г., Малярєнко В.Т. Кримінальний процес України: Підручник. - 2-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2008. 712 с.

97. Колодко В.В. Уголовно-процессуальная функция расследования: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: специальность 12.00.09. Челябинск, 2013. [Електронний ресурс]. URL: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1513311>.

98. Колодчин В.В., Туманянц А.Р. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції: монографія. Харків: ТОВ «Оберіг», 2016. 228 с.

99. Колоколов Н.А. Не ограничится ли реформа предварительного следствия очередной сменой руководства? //Уголовное судопроизводство. 2007. №4. С. 2-14.

100. Колоколов Н. Прощай следователь?.. //Юридическая газета. 2004. №7. С. 1-2.

101. Комплексне дослідження доказової діяльності суду (судді) у кримінальному процесі України [Текст]: звіт про НДР (заключ.) /Нац.ун-т

«Одес. юрид.акад.»; керівн. Алєнін Ю.П.; викон.: Тіщенко В. В. [та ін.]. Одеса, 2013. 265 с.

102. Кони А.Ф. Собрание сочинений. Т.1. М.: Юрид. лит., 1966. 568 с.

103. Корж В.П. Система досудового слідства в Україні: проблеми, пошуки, міркування, пропозиції //Вісник Луганського ін-ту МВС України. Луганськ. ЛІВС МВС України. 1999. №7. С. 33-37.

104. Корчовий М. Удосконалення діяльності слідчо-оперативної групи в процесі розкриття та розслідування проти особи з ознаками насильства //Вісник Академії управління МВС. 2010. №3 (15). С. 150-156.

105. Костюченко О.Ю. Перспективи вдосконалення правового регулювання застосування негласних оперативно-розшукових заходів під час досудового розслідування кримінальних справ //Становлення системи негласного розслідування у кримінально- процесуальному законодавстві України: матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовтня 2011 р.). К., 2011. С. 83-84.

106. Криміналістика: [учеб. для вузов] /под ред. заслуженого діятеля науки РФ, проф. Р.С. Белкина. [2-е изд., перераб. и доп.]. М.: Норма, 2005. 992 с.

107. Кримінальне провадження №12012100130000124 від 23.11.2012 р., перебуває у провадженні Головного слідчого управління Генеральної прокуратури України

108. Кримінальне провадження №4201500000000824 від 05.05.2015 р., перебуває у провадженні Головного слідчого управління Генеральної прокуратури України

109. Кримінальне провадження №4201500000000915 від 18.05.2015 р., перебуває у провадженні Головного слідчого управління Генеральної прокуратури України

110. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2-х т. Т. 1 /О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П.

Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Х.: Право, 2012. 768 с.

111. Кримінальний процес: підруч. /Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, В.П. Пшонка та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки. Х.: Право, 2013. 824 с.

112. Кримінальний процес України: [навч. вид.] /під ред. Ю.М. Грошевого та В.М. Хотенця. Х.: Право, 2000. 807 с.

113. Кримінальний процес України: Підручник. /За ред. Ю.М. Грошевого та В.М. Хотенця. Х.: Право, 2000. 496 с.

114. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар /Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Х.: Одісей, 2013. 1104 с.

115. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар /за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012. 1224 с.

116. Кримінально-процесуальне право України: підручник /За загальною редакцією Ю.П. Аленіна. Х.: «Одісей», 2009. 816 с.

117. Кузнецов К.К., Черепанов Ю.Г. Об административно-правовом статусе следователей органов внутренних дел //Реализация норм государственного и административного права на предварительном следствии: Сб. науч. трудов. Волгоград, 1987. С. 93-97.

118. Лавров В.П. Расследование преступлений по горячим следам: [учеб. пособие]. М., Высш. юрид. заоч. школа., 1989. 56 с.

119. Ларин А.М. Презумпция невиновности. М.: Наука, 1982. 152 с.

120. Ларин А.М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции. М.: Юрид. лит., 1986. 160 с.

121. Ларин А.М. Следствие: каким ему быть? //Человек и закон. 1996. №10. С. 50-55.

122. Левендаренко О.О. Сторони обвинувачення та захисту в контексті реалізації принципу змагальності у стадії досудового розслідування //Правничий часопис Донецького університету. №1(27) 2012. [Електронний ресурс]. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=juu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=PREF=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Pchdu.
123. Ледащев В.А. Общие положения криминалистической методики: [лекция] Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1987. 16 с.
124. Литвинчук О.І. Процесуальний статус слідчого в кримінальному процесі України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2007. 234 с.
125. Литвинчук О.І. Функціональна структура досудового розслідування //Вісник кримінального судочинства. 2015. №1. С. 80-86.
126. Лифанова Л.Г., Степанов Б.Б. Процессуальная самостоятельность следователя: миф или реальность //Эволюция уголовного судопроизводства на постсоветском пространстве: Междун. науч.-практ. конф. (Киев, 22-23 июня 2006 г.). К., 2006. Т. 2. С. 69-75.
127. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальна компетенція: поняття і структура //Юридична Україна. 2005. №3. С. 73-77.
128. Лобойко Л.М., Банчук О.М. Реформа досудового розслідування і статусу слідчих (Біла книга. Проект до обговорення) /Американська асоціація юристів. Ініціатива з верховенства права. К., 2010. 41 с.
129. Лобойко Л.М. Стадії кримінального процесу: [навч. посіб.]. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 176 с.
130. Лобойко Л.М. Теоретична оцінка основних положень загальної частини проекту КПК України //Питання реформування кримінального судочинства: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Донецьк: ДЮІ ЛДУВС, 2005. С. 87-94.

131. Локтионов И. Проблемы осуществлений некоторых полномочий руководителем органа досудебного расследования //Закон и жизнь. 2013. №12. С. 43-46.

132. Ломидзе А.Б. Прокурорский надзор за законностью и обоснованностью принимаемых следователем процессуальных решений: методич. пособие. М.: Юрлитинформ, 2001. 104 с.

133. Лопушанский Ф.А., Леоненко В.В., Чангули Г.И. Совершенствование уголовно-процессуального законодательства и охрана прав личности. К., 1983. 224 с.

134. Лузгин И.М. Расследование, как процесс познания. М., 1969. 178 с.

135. Лукашевич В.Г., Саінчин О.С. Розкриття злочинів за «гарячими слідами» //Актуальні проблеми держави і права. 2005. №24. С. 358-369.

136. Лукин В. Опыт практического руководства к производству уголовных следствий и уголовного суда по русским законам, составленный для следователей, судей и стряпчих. СПб., 1851. 477 с.

137. Луньова О.С. Проблемні питання удосконалення взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження //Проблеми законності. 2015. Вип. 129. С. 224-232.

138. Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве: их виды, содержание и формы. М., 1976. 178 с.

139. Ляш А.О., Баулін О.В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого за новим КПК України //Часопис Академії адвокатури України №18. 2013 [Електронний ресурс]. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/Chaau/2013-1/13laonku.pdf.

140. Макарова З.В. Специальное назначение и роль следователя в уголовном процессе //Евразийский юридический журнал. 2012. №4 (47). [Електронний ресурс].

URL: http://www.eurasialaw.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=3022:2012-05-11-03-55-28&catid=217:2011-04-27-05-34-38.

141. Мальцев Г.В. Права личности: юридическая норма и социальная действительность. Конституция СССР и правовые положения личности. М.: Юрид. лит. 1979. С. 48-55.

142. Малышев Ю.Г. О структуре убеждения как философско-социологической категории //Научные труды Иркутского института народного хозяйства. Иркутск, 1967. Выпуск №4. 223 с.

143. Малышева О.А. Становление органов следствия в российском государстве (дореволюционный период) //Юрист. 2002. №12. С. 55-57.

144. Малярченко В.Т. Конституційні засади кримінального судочинства. К.: Юрінком Інтер, 1999. 318 с.

145. Манаев Ю.В. Принцип процессуальной самостоятельности следователей как гарантия законности и обоснованности принимаемых им решений по уголовному делу //Труды высшей следственной школы МВД СССР. 1977. №16. С. 45-51.

146. Марочкін О.І. Процесуальні рішення слідчого як вираження його кримінальних процесуальних функцій //Правова доктрина - основа формування правової системи держави: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав, наук України та обговоренню п'ятитомної монографії «Правова доктрина України», Харків, 20-21 листоп. 2013 р. Х.: Право, 2013. С. 876-880.

147. Матузов Н.И. Актуальные проблемы теории права. Саратов: СЮИ., 2003. 510 с.

148. Михайленко А.Р. Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан: Научно-практическое издание. К.: «Юринком Интер», 1999. 448 с.

149. Михеенко М.М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. К.: Вища школа, 1984. 134 с.

150. Михеєнко М.М., Молдован В.В., Шибіко В.П. Кримінально-процесуальне право: Навч. посібник. К.: Вентурі, 1997. 352 с.
151. Михеєнко М.М. Конституційні принципи кримінального процесу //Вісник Академії правових наук України. 1997. №2. С. 100-112.
152. Михеєнко М.М. Про систему принципів кримінального процесу //Вісн. Київ. ун-ту. Серія право. К., 1974. №15. С. 3-11.
153. Михеєнко М.М., Шибіко В.П., Дубинський А.Я. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України /Під ред. В.Ф. Бойка, В.Г. Гончаренка. 2-ге вид. К.: Юрінком Інтер, 1999. 624 с.
154. Мичурина О.В. О компетенции государственных органов и должностных лиц в уголовном судопроизводстве и ее разграничении на примере органов дознания //Российский судья. 2006. №6. С. 28-31.
155. Мірковець Д.М. Процесуальні повноваження начальника слідчого відділу з надання вказівок у кримінальних справах: проблеми та шляхи їх розв'язання //Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2011. №5. С. 189-198.
156. Мірошніченко Т.М., Філін Д.В. Система принципів кримінального процесу: Конспект лекцій. Х.: Нац. юрид. академія України, 1995. 40 с.
157. Модельний КПК для держав-учасниць СНД від 17.02.1996 р. [Електронний ресурс]. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997_e54.
158. Мотовиловкер Я.О. О принципах объективной истины, презумции невиновности и состязательности процесса: [учеб. пособие]. Ярославль: ЯрГУ, 1978. 96 с.
159. Надання органам кримінально-виконавчої служби слідчих функцій забезпечить оперативне реагування на кримінальні правопорушення та слугуватиме їх профілактиці. Мін'юст: [сайт] Новини Міністерства -31-12-2016 | 11:30 [Електронний ресурс]. URL: <http://minjust.gov.ua/ua/news/48866>.

160. Назаров В.В. Конституційні права людини та їх обмеження у кримінальному процесі України. Х.: Золота миля, 2009. 400 с.
161. Найденов В.В. Советский следователь. М., 1980. 112 с.
162. Наказ МВС України від 20 жовтня 2014 р. №1107 «Про затвердження Інструкції про порядок створення та організації діяльності слідчих груп та слідчо-оперативних груп» [Електронний ресурс]. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE26395.html.
163. Новый иллюстрированный энциклопедический словарь /Ред. кол. Бородулин В.И., Горкин А.П. и др. М.: Большая Российская Энциклопедия, 2000. 912 с.
164. Нор В.Т. Всебічність, повнота і неупередженість з'ясування обставин кримінального провадження як його засада (принцип) //Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXI звітної науково-практичної конференції (12–13 лютого 2015 р.): у 2 ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2015. С. 246-250.
165. О. Бусол. Конституційні проблеми спеціального статусу Державного бюро розслідувань в Україні [Електронний ресурс]. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2260:konstitutsijni-problemi-spetsialnogo-statusu-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350.
166. Олексій Баганець. Стан злочинності в державі за 2015 рік та результати протидії їй з боку держави і як це пов'язано із реформуванням правоохоронних органів [Електронний ресурс]. URL: <http://www.baganets.com/blogs-baganets/stan-zlochinnost-v-derzhav-za-2015-r-k-t.html>
167. Омельченко О.Є. Особисте зобов'язання //Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним законодавством України: Матеріали науково-практичної конференції, 8 листопада 2012 р. [Текст]. К: Нац. акад. внутр. справ. 2012. С. 31-33.

168. Оперативно-розшукова діяльність та додержання державної таємниці в країнах СНД: зб. законів про оперативно-розшукову діяльність та державну таємницю /Укладачі: Кириченко О.В., Зубач І.М., Новіков О.В., Білий А.В. К.: Центр учбової літератури, 2008. 464 с.

169. Осмолян В.А. Статус слідчого за Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 р. та Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р. //Університетські наукові записки. 2013. №1. С. 300-305.

170. Охріменко С. Процесуальна самостійність слідчого з огляду на вимоги сучасного кримінального процесуального законодавства України //Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики [Текст]: зб. тез доповідей V Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 8 лип. 2016 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 119-121.

171. Охріменко С.С. Гарантії правового захисту процесуальної самостійності та незалежності слідчого: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2007. 229 с.

172. Охріменко С.С. Деякі аспекти сучасного стану процесуальної самостійності та незалежності слідчих органів внутрішніх справ //Юридична Україна. 2006. №5. С. 95-97.

173. П.И. Люблинский. Предварительное следствие. М., 1923. 46 с.

174. Перепилиця М.М., Манджай О.В. Проведення оперативно-розшукових заходів у Великій Британії, Росії, США та Україні: монографія. Харків: Вид-во КП Друкарня №13, 2008. 248 с.

175. Пивоваров В.В., Щербина Л.І. Взаємодія органів досудового слідства та дізнання при розслідуванні кримінальних справ: [монографія]. Х.: Право, 2006. 176 с.

176. Пишньов Д.І. Процесуальні питання щодо розроблення законодавчих актів зі створення Слідчого комітету //Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і право-застосовній діяльності: тези доп. та повідомл. наук.- практ. конф. (Київ, 3 квітня 2009 р.). К.: Атіка, 2009. С. 320–322.

177. Побережник А.О. Гарантії забезпечення права на свободу та особисту недоторканність в кримінальному провадженні: дис..... канд. юрид. наук: 12.00.09; Київ. Нац. ун.-т імені Тараса Шевченко. Київ, 2017. 261 с.
178. Погорецький М.А. Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система: монографія. Харків: Арсіс, 2002. 160 с.
179. Погорецький М.А. Досудове провадження в Україні: історія та перспективи //Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства: матер. круглого столу (29 травня 2009 р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. державний ун-т внутр. справ, 2010. С. 5-7.
180. Подольный Н.А. Всестороннее, полное и объективное исследование материалов дела: судьба принципа в современном уголовном процессе России //Современное право. 2003. №12. С. 42-45.
181. Пожар В.Г. Щодо термінологічного визначення категорії «суб'єкти кримінального провадження» та його співвідношення з суміжними поняттями //Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (16-17 травня 2013 р.). Т.2. /відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Др'омін /Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2013. С. 467-469.
182. Положення про органи досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України, затверджене Наказом МВС України від 09.08.2012 р. №686 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України» [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1769-12>.
183. Полянский Н.Н. Вопросы теории советского уголовного процесса. М.: МГУ, 1956. 272 с.
184. Полянский Н.Н. Очерк развития советской науки уголовного процесса. М., 1960. 212 с.

185. Попова Т.Ю. Уголовно-процессуальный статус руководителя следственного органа: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Южно-Уральский гос. ун. Челябинск, 2012. 20 с.
186. Похмелкин В.А. Процессуальные полномочия и самостоятельность следователя //Вопросы уголовного права, процесса, криминалистики: Ученые записки Пермского гос.- ун-та. Пермь, 1969. С. 91-107.
187. Про організацію реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України: наказ МВС України від 22.10.2012 р. №940 //Офіційний вісник України. 2013. №9. С. 105.
188. Проект Закону України «Про систему досудового слідства України та статус слідчих» №1187 від 02.12.2014 р. [Електронний ресурс]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52626.
189. Протасов В.Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства. Вопросы и ответы. М.: Новый Юрист, 1999. 240 с.
190. Пшенічко С.А. Повноваження слідчого судді з розгляду та вирішення скарг у досудовому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. 254 с.
191. Рабинович П.М. О понимании и определениях права. //Правоведение. М.: ИГП АН СССР., 1982. №4. С. 52-58.
192. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посібник. Вид. 9-е зі змінами. Л.: Край, 2007. 192 с.
193. Радутная Е.С. Понятие процессуальной самостоятельности следователя; её содержание и характеристика //Предварительное следствие и прокурорский надзор: Сборник научных трудов. М.: ВНИИ МВД СССР, 1990. С. 3 – 6.
194. Ратинов А.Р. Советская судебная психология. М.: Знание, 1967. 32 с.

195. Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей: Учеб. Пособие. М.: НИ и РИО Высшей школы МООП СССР, 1967. 290 с.
196. Рахунов Р.Д. Независимость судей в советском уголовном процессе. М., 1972. 189 с.
197. Рахунов Р.Д. Участники уголовно-процессуальной деятельности по советскому праву. М.: Госюриздат, 1961. 277 с.
198. Рева А. Функції слідчого у кримінальному провадженні: теоретико-правовий аналіз //Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2014. №1. С.139–146. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.chasopysnapu.gov.ua/chasopys/ua/pdf/1-2014/139-reva.pdf>.
199. Ревенко Н.И. Функция расследования преступлений как основное направление деятельности следователя //Вестник Омского университета. Серия: Право. 2009. №1 (18). С. 101-102.
200. Резник Г.М. Внутреннее убеждение при оценке доказательств. М.: Юрид. лит., 1977. 120 с.
201. Рибалка О. Начальник слідчого відділу як суб'єкт доказування //Підприємництво, господарство і право. 2009. №11. С. 180-183.
202. Рогатюк І.В. Формування функції обвинувачення та її реалізація у кримінальному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Нац. акад. внутр. справ України. К., 2004. 231 с.
203. Розовский Б.Г. Ненаучные заметки о некоторых научных проблемах уголовного процесса: Эссе. Луганск: РИО ЛАВД, 2004. 600 с.
204. Романюк Б.В. Спадковість та новизна у процесі формування кримінального судочинства стосовно процесуальної незалежності слідчого //Кримінальний процес України в контексті європейських стандартів судочинства: матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 7 грудня 2007 р.). К.: Київський нац. ун-т внутр. справ, 2008. С. 134-135.

205. Рыжих А.Н. Полномочия суда на досудебных стадиях уголовного процесса: дисс. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09. Екатеринбург, 2008. 251 с.
206. Савицкий В.М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. М.: Академия наук СССР. Институт государства и права, 1975. 383 с.
207. Савицкий В.М. Государственное обвинение в суде. М.: Наука, 1971. 342 с.
208. Сакал В.М. Слідчо-оперативна група як оптимальна форма організації досудового розслідування //Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2015. №3. С. 40-51.
209. Семенов К. Процессуальные правоотношения следователя, участников процесса и прокурорский надзор //Юридический вестник. 1999. №3. С. 87-92.
210. Сисоєнко Г.І., Самодін А.В. Підрозділи національного антикорупційного бюро України як орган досудового розслідування //Часопис Академії адвокатури України. 2015. Т. 8, №2. С. 120-126. [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaa_u_2015_8_2_21.
211. Сисоєнко Г.І., Самодін А.В. Нові органи досудового розслідування в Україні //Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2015. №5(26) С. 117-126.
212. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник. Харків: Еспада, 2006. 776 с.
213. Скарєдов Г.И. Прокурорский надзор и процессуальная самостоятельность следователя //Вестник Московского университета. 1980. Серия №11. Право. №6. С. 11-17.
214. Следственная работа органов внутренних дел /Под ред. П.П. Михайленко. К.: Киевская высшая школа МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1971. 238 с.

215. Слинько С.В. Механизм реализации процессуального статуса субъектов уголовно-процессуальной деятельности: монография. Х.: Основа, 2005. 254 с.
216. Смирнов А.В. Состязательный процесс. СПб.: Альфа, 2001. 320 с.
217. Смоков С.М. Внутрішнє переконання слідчого і його роль при прийнятті процесуальних рішень: дисс. ... канд. юрид. наук. К., 2002. 189 с.
218. Смоков С.М. Внутрішнє переконання слідчого і його роль при прийнятті процесуальних рішень: автореф. дис... канд. юрид. наук. К., 2002. 19 с.
219. Смоков С.М. Окремі проблемні питання що виникають при застосуванні норм нового КПК України //Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №1. С. 100-115.
220. Советский уголовный процесс /Под ред. С.В. Бородина. М.: Академия МВД СССР, 1982. 577 с.
221. Солдатенко О.А. Досудове слідство в Україні: становлення та перспективи розвитку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2006. 16 с.
222. Соловьев А.Б. Доказывание в досудебных стадиях уголовного процесса. М.: Юрлитинформ, 2002. 71 с.
223. Стахівський С.М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: монографія. К.: НАВСУ, 2005. 272 с.
224. Степаненко А.С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. 234 с.
225. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. Т.1. М.: Наука, 1968. 468 с.
226. Строгович М.С. Право обвиняемого на защиту и презумпция невиновности /Под ред. В.М. Савицкого. М.: Наука, 1984. 143 с.

227. Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів /За заг. ред. В. В. Дубічинського. Х.: ВД «ШКОЛА», 2006. 1008 с.
228. Т. Слипачук. Закон не дозволяє повноцінно запустити Державне бюро розслідувань. [Електронний ресурс]. URL: [http://: blog.liga.net/user/tslipachuk/article/23953.aspx](http://blog.liga.net/user/tslipachuk/article/23953.aspx).
229. Татаров О.Ю. Роль досудового провадження у контексті реформування системи кримінальної юстиції в Україні //Митна справа. 2012. №2 (80). Ч. 2. Кн. 1. С. 171-178.
230. Теория доказательств в советском уголовном процессе /Под ред. Н.В. Жогина. М.: Юрид. лит., 1973. 736 с.
231. Тертишник В.М. Проблеми незалежності слідчого //Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2015. №5. С. 117-123.
232. Тертышник В.М. Уголовный процесс: Учебное издание. Х.: Арсис, 1997. 528 с.
233. Тимираев О. Процессуальная самостоятельность следователя //Законность. 2000. №4. С. 28-29.
234. Тимошин В.В. Недоліки Кримінального процесуального кодексу України (ст. 220, 221) [Електронний ресурс]. URL: [http://: www.timoshin.com.ua/konsultatsii/80-nedoliki-kriminalnogo-rotsesualnogo-kodeksu-ukrajini-st-220 – 221.html](http://www.timoshin.com.ua/konsultatsii/80-nedoliki-kriminalnogo-rotsesualnogo-kodeksu-ukrajini-st-220-221.html)6.
235. Тихомиров Ю.А. Теория компетенции. М., 2001. 355 с.
236. Тищенко С. Інститут взаємодії сторони обвинувачення за Кримінальним процесуальним кодексом України //Публічне право: Науково-практичний юридичний журнал. 2012. №4. С. 396-400.
237. Тлумачний словник української мови /за ред. В.С. Калашникова. Х.: Прапор, 2003. 992 с.
238. Толковый словарь Ожегова онлайн [Електронний ресурс]. URL: <http://: slovarozhegova.ru>.

239. Топчій В.В. Взаємодія слідчих та оперативних працівників під час розкриття злочинів за гарячими слідами //Науковий вісник ХДУ. 2014. №5. С. 229-234.
240. Торбас О.О. Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України: монографія. Одеса: Юридична література, 2015. 168 с.
241. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления. М.: Госюриздат, 1957. 363 с.
242. Турсунов И.Х. Организация и тактика установления преступника по горячим следам: [учебное пособ.]. Ташкент, 1990. 72 с.
243. Тыричев И.В. Принципы советского уголовного процесса: [учеб. пособие]. М.: ВЮЗИ, 1983. 80 с.
244. Уголовно-процессуальные основы деятельности органов внутренних дел /Под ред. Б.Т. Безлепкина. М: Академия МВД СССР, 1988. 181 с.
245. Уголовно-процессуальный кодексе Украины: науч.-практ. комент. /Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. Х.: Одиссей, 2007. 1008 с.
246. Уголовный процесс /под ред. проф. С.С. Алексеева. М.: Юрист, 1995. 299 с.
247. Удалова Л.Д. Кримінальна процесуальна діяльність національного антикорупційного бюро України //Вісник Академії адвокатури України. Київ, 2015. Т. 12. №2 (33). С. 154-160.
248. Удалова Л.Д., Мамка Г.М. Начальник слідчого відділу як суб'єкт кримінально-процесуального доказування. К., 2013. 136 с.
249. Узагальнення щодо судової практики повернення обвинувальних актів прокурору для доопрацювання Подільським районним судом м. Києва у 2014 році [Електронний ресурс]. URL: http://pd.ki.court.gov.ua/sud2607/sydova_praktyka/uzagalnenya/uzag_pover_prok.

250. Ухвала апеляційного суду Одеської області від 25.08.2015 року у справі №505/2568/15-к [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/50420356>.
251. Ухвала апеляційного суду Одеської області від 27.02.2014 року у справі №11-кп/785/140/14 [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37351774>.
252. Ухвала Іллічівського міського суду Одеської області від 30 серпня 2016 року у справі №509/1718/16-[Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/60012334>.
253. Ухвала Київського районного суду м. Одеси від 08.04.2015 року у справі №520/4679/15-к [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43586410>.
254. Ухвала Малиновського районного суду м. Одеси від 14 жовтня 2014 року у справі №521/12709/14-к [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41012985>.
255. Ухвала Малиновського районного суду м. Одеси від 16 жовтня 2015 року у справі 521/784/15-к [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52507571>.
256. Ухвала Малиновського районного суду м. Одеси від 24 березня 2015 року у справі №521/8010/13-к [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43263117>.
257. Ухвала Малиновського районного суду міста Одеси від 1 лютого 2016 року у справі №521/8960/15-к [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55746285>.
258. Ухвала слідчого судді Київського районного суду м. Одеси від 25.06.2015 р. у справі №520/8830/15-к [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/49802154>.
259. Ухвала слідчого судді Малиновського районного суду м. Одеси від 16.08.2016 р. у справі №521/13702/16-к [Електронний ресурс]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59765936>.

260. Ухвала слідчого судді Новокаховського міського суду Херсонської області від 11 вересня 2013 р. (справа №661/4337/13-к) [Електронний ресурс]. URL: [http://: reyestr. court.gov.ua/Review/334025125](http://reyestr.court.gov.ua/Review/334025125).

261. Ухвала слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси від 14.09.2016 р. у справі №522/17125/16-к [Електронний ресурс]. URL: [http://: www.reyestr.court.gov.ua/Review/61263157](http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61263157).

262. Ухвала слідчого судді Шахтарського міськрайонного суду Донецької області від 20 березня 2014 р. (№249/1200/14-к) [Електронний ресурс]. URL: [http://: reyestr.court.gov.ua/Review/37724756](http://reyestr.court.gov.ua/Review/37724756).

263. Учреждение судебных установлений (ст. 202-205) //Российское законодательство X-XX веков. Т. 8. М.: Юрид. лит., 1991. С. 53-56.

264. Фаринник В. І. Здійснення начальником Головного слідчого управління МВС України процесуального контролю за розслідуванням злочинів: автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2012. 20 с.

265. Филин Д.В., Штанько А.О. Обвинение в уголовном процессе Украины //Право і безпека. 2003. №2/1. С. 142-143.

266. Чельцов М.А. Система основных принципов советского уголовного процесса //Ученые записки ВИЮН. Вып.6. М., 1947. С. 117-146.

267. Чельцов М.А. Уголовный процесс. М., Юрид. изд-во МЮ СССР, 1948. 624 с.

268. Чистолінов О.М., Черков В.О. Негласні слідчі (розшукові) дії: крок уперед або нівелювання оперативно-розшукової діяльності //Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України: матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовтня 2011 р.). К., 2011. С. 85-87.

269. Чурікова І.В. Всебічність, повнота й об'єктивність процесуальної діяльності слідчого: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09; Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2009. 20 с.

270. Швидкова О.В. Процесуальні повноваження оперативних підрозділів на стадії досудового розслідування //Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». 2013. Т. 26, №2-1 (ч. 2). С. 377-383.

271. Шестакова С.Д. Проблемы состязательности в российском уголовном процессе: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. СПб., 1998 [Електронний ресурс]. URL: http://kalinovskiy.k.narod.ru/b/shest/shest_1_1.htm.

272. Элькинд П.С. Сущность советского уголовно-процессуального права. Л.: ЛГУ., 1963. 172 с.

273. Юридический энциклопедический словарь. М.: Сов. Энцикл., 1984. 418 с.

274. Юридична енциклопедія: в 6 т. /редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.]. К.: Українська енциклопедія, 1998–2004. Т. 5.: П–С. 2003. 736 с.

275. Якуб М.Л. Показания свидетелей и потерпевших. М.: Изд. МГУ, 1968.

276. Ясинский Г.М. О процессуальной самостоятельности следователя //Сов. гос. и право. 1964. №9. С. 64-73.

277. Taras T., Skretowicz S., Kmiecik R. Proces karny. Lublin, 1971.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кіпер О.О. Процесуальна самостійність слідчого в умовах реформованого кримінального процесуального законодавства України //Вісник прокуратури. 2015. №5 (167). С. 68-77.
2. Кіпер О.О. Роль процесуальної самостійності слідчого у всебічному, повному й неупередженому розслідуванні кримінального провадження //Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2015. №3. С. 145-154.
3. Кіпер О.О. Деякі шляхи підвищення ефективності взаємодії слідчого з оперативними підрозділами як засобу посилення процесуальної самостійності слідчого //Вісник кримінального судочинства. 2016. №5. С. 41-47.
4. Кіпер О.О. Розширення самостійних повноважень слідчого як основного вияву його процесуальної самостійності //Jurnalul juridic national: teorie și practică. №1. 2017. С. 142-145.
5. Кіпер О.О. Механізм взаємодії слідчого з прокурором: недоліки та шляхи вдосконалення [Електронний ресурс] //Юридичний науковий електронний журнал. 2017. №1. С. 169-173. URL: http://lsej.org.ua/1_2017/44.pdf.
6. Кіпер О.О. Щодо вдосконалення механізму взаємодії слідчого із керівником органу досудового розслідування //Право і суспільство. 2017. №1. С. 247-251.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Кіпер О.О. Щодо сучасного стану процесуальної самостійності слідчого за КПК України 2012 року //Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 травня 2015 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 /відп. ред.. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2015. С. 313-315.

8. Кіпер О.О. Посилення процесуальної самостійності слідчого як необхідна умова всебічного, повного й неупередженого розслідування //Актуальні проблеми кримінального права та процесу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 12 червня 2015 р.). Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2015. С. 132-135.

9. Кіпер О.О. Зміст процесуальної самостійності слідчого //Теоретичні аспекти організації досудового розслідування: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 4 грудня 2015 р.). Харків: ХНУВС, 2015. С. 380-383.

10. Кіпер О.О. Внутрішнє переконання слідчого як підґрунтя його процесуальної самостійності //Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держав та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 /Відп. ред.. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2016. С. 346-348.

11. Кіпер О.О. Щодо класифікації повноважень слідчого у кримінальному провадженні [Електронний ресурс] //Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 3 березня 2017 року). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 539-542.

URL: http://nadpsu.edu.ua/images/nauka/naukovi_konferencii/arhiv/NADPSU_3_03_2017.pdf

12. Кіпер О.О. Механізм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами: деякі недоліки та шляхи їх усунення //Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства (до 70-річчя д.ю.н., професора Аленіна Юрія Павловича): матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 21 квітня 2017 р. /за ред. Г.О. Ульянової, І.В. Гловюк; відп. за вип. І.В. Гловюк; уклад. В.А. Завтур; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.» [та ін.]. Одеса: Юридична література, 2017. С. 149-153.

Відомості про апробацію результатів дисертації

Основні результати наукового дослідження оприлюднені на: Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України (м. Одеса, 15-16 травня 2015 р.) – особиста участь; Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права та процесу» (м. Кривий Ріг, 12 червня 2015 р.) – заочна участь; Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теоретичні аспекти організації досудового розслідування» (м. Харків, 4 грудня 2015 р.) – заочна участь; Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держав та права в умовах євроінтеграції» (20 травня 2016 р., м. Одеса) – особиста участь; Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 03 березня 2017 року) – заочна участь; Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства (до 70-річчя д. ю. н., професора Аленіна Юрія Павловича) (м. Одеса, 21 квітня 2017 р.) – особиста участь.

Додаток В**ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ****Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності**

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

№ 04-18/12-815"24" квітня 2017 р.

Доктору юридичних наук
Національного університету
«Одеська юридична академія»
Аленіну Ю.П.

Шановний Юрію Павловичу!

Повідомляємо, що підготовлені здобувачем кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» Кіпером Олегом Олександровичем пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Кримінального процесуального кодексу України, що отримані Комітетом у вигляді проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення процесуальної самостійності слідчого» є слушними, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень, практичну значимість, є науково обґрунтованими та можуть бути враховані у законодавчій роботі народних депутатів України - членів Комітету.

З повагою

Голова Комітету

А.Кожем'якін

*Додаток С***Проект Закону України****«Про внесення змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення процесуальної самостійності слідчого»**

І. Внести до Кримінального процесуального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2012 р., № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88) такі зміни та доповнення:

1. Доповнити частину 2 ст. 38 КПК наступним реченням:

«З метою ефективного розслідування складних та великих за обсягом кримінальних проваджень, а також щодо злочинів, які набули суспільного резонансу, злочинів учинених на території декількох адміністративно-територіальних одиниць України та інших держав можуть створюватися слідчо-оперативні групи».

2. Частину 1 статті 40 КПК викласти у наступній редакції:

«1. Слідчий здійснює досудове розслідування кримінального провадження, спрямовуючи його на всебічне, повне та неупереджене встановлення всіх його обставин з метою забезпечення прийняття законних та обґрунтованих процесуальних рішень. Слідчий несе відповідальність за ефективність, всебічність та повноту розслідування, а також за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій».

3. Частину 3 ст. 40 КПК викласти у наступній редакції:

«3. У випадках відмови прокурора у винесенні постанови про проведення слідчих розшукових дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед

прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів виносить відповідну постанову або відмовляє у цьому, погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні».

4. Частину ч. 4 ст. 40 КПК викласти у наступній редакції:

«4. Слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі. Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому цим Кодексом, тягне за собою передбачену законом відповідальність, за виключенням випадків їх оскарження слідчим, у встановленому цим Кодексом порядку. В разі незгоди слідчого з вказівками прокурора щодо повідомлення про підозру, про кваліфікацію кримінального правопорушення та обсяг підозри, про форму та підстави закінчення досудового розслідування слідчий вправі оскаржити їх вищестоящому прокуророві та подати йому матеріали кримінального провадження з письмовим викладом своїх заперечень, що зупиняє необхідність їх виконання».

5. Частину 5 ст. 40 КПК викласти у наступній редакції:

«5. Слідчий, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог цього Кодексу, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, він самостійно визначає напрямки розслідування, види та необхідність проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дії, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, крім випадків коли для цього необхідно згода та/або рішення прокурора чи слідчого судді. Забороняється втручання у діяльність слідчого осіб, що не мають на те законних повноважень. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого».

6. До частини 3 ст. 41 КПК додати наступне речення:

«Слідчий має право порушувати перед прокурором питання про притягнення працівників оперативних підрозділів до дисциплінарної

відповідальності за невиконання або неналежне виконання доручень слідчого».

7. Доповнити ст. 41 КПК частиною 4 наступного змісту:

«4. Керівники оперативних підрозділів зобов'язані вжити заходів для максимального сприяння та надання допомоги слідчому, прокурору при проведенні невідкладних слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, протягом трьох діб з моменту встановлення факту вчинення кримінального правопорушення або отримання заяви чи повідомлення про це».

8. До частини 2 ст. 93 КПК додати другий абзац наступного змісту:

«Сторона обвинувачення може прийняти будь-які речі, предмети чи документи, які мають значення для кримінального провадження у випадку їх добровільного подання фізичними або юридичними особами, про що складають відповідний протокол. Долучення зазначених предметів, речей або документів до матеріалів кримінального провадження в якості доказів здійснюється за постановою слідчого, прокурора».

9. Частину 4 ст. 176 КПК викласти у наступній редакції:

«4. Запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування - слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, за винятком особистого зобов'язання, яке може бути також застосовано за постановою слідчого, прокурора, а під час судового провадження - судом за клопотанням прокурора».

10. До частини 1 ст. 214 КПК додати другий абзац наступного змісту:

«Рішення про внесення чи відмову у внесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань приймається слідчим, прокурором у вигляді обґрунтованої постанови із зазначенням підстав і мотивів протягом 24 годин з моменту реєстрації заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення. Копія відповідної постанови повинна бути направлена заявнику, потерпілому, його

представнику та іншим зацікавленим особам протягом трьох днів з дня її винесення».

11. Додати до частини 5 ст. 217 КПК наступне речення:

«Слідчий може ініціювати прийняття такого рішення прокурором шляхом подання відповідного клопотання, яке повинно бути розглянуте протягом трьох днів з моменту його подання».

12. Доповнити частину 1 ст. 221 КПК наступними реченнями:

«Строк надання таких матеріалів - п'ять днів з моменту заявлення відповідного клопотання. Про відмову у наданні конкретних матеріалів досудового розслідування для ознайомлення слідчий виносить вмотивовану постанову».

13. Перше речення ч. 2 ст. 241 КПК викласти у наступній редакції:

«Освідування здійснюється на підставі постанови слідчого та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря».

14. Частину 2 ст. 268 КПК викласти у наступній редакції:

«2. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводиться на підставі постанови слідчого, постановленої в порядку, передбаченому статтею 251 цього Кодексу».

15. Частину 3 ст. 268 КПК виключити.

16. Частину 2. ст. 269 КПК викласти у наступній редакції:

«2. Спостереження за особою згідно з частиною першою цієї статті проводиться на підставі постанови слідчого, постановленої в порядку, передбаченому статтею 251 цього Кодексу».

17. Ч. 3 ст. 269 КПК виключити.

18. Додати абзац 2 до частини 1 ст. 239 КПК наступного змісту:

«Для отримання відповідної постанови прокурора слідчий звертається з відповідним клопотанням, яке повинно бути розглянуто прокурором невідкладно або протягом доби. За результатами розгляду клопотання прокурор виносить постанову про проведення відповідної дії або відмовляє у цьому».

19. Доповнити частину 3 ст. 242 КПК наступним реченням:

«Отримання такої ухвали слідчого судді на досудовому розслідуванні здійснюється згідно з правилами цього Кодексу, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи».

20. До частини 4 ст. 246 КПК додати наступне речення:

«Така постанова може бути отримана слідчим у порядку, передбаченому частиною 1 статті 239 цього Кодексу».

21. До частини 2 ст. 272 КПК додати наступне речення:

«Для отримання відповідного погодження слідчий звертається до керівника органу досудового розслідування з відповідною постановою, яка повинна бути розглянута протягом трьох днів».

22. Додати до частини 4 ст. 284 КПК абзац 4 наступного змісту:

«Слідчий має право звернутися до прокурору з клопотанням про закриття кримінального провадження з відповідних підстав, яке повинно бути вирішене протягом трьох днів з моменту його подання».

23. У частинах 1, 2, 3 ст. 290 КПК замінити словосполучення «за його дорученням» на словосполучення «за його письмовим дорученням».

24. До частини 1 ст. 303 КПК додати пункт 1-1 наступного змісту:

«1-1) рішення слідчого, прокурора про внесення чи відмову у внесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань або бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні одного з цих рішень за заявою чи повідомленням про вчинення кримінального правопорушення протягом строку, передбаченого цим Кодексом».

25. Доповнити частину 1 ст. 303 КПК пунктом 10 наступного змісту:

«10) рішення слідчого, прокурора про відмову у задоволенні клопотання про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення у частині надання матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню»;

26. Частину 3 ст. 307 КПК викласти у наступній редакції:

«3. Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора не може бути оскаржена, окрім ухвали про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження та ухвал щодо скарг на постанову про внесення чи відмову у внесенні даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань»;

27. До частини 2 ст. 309 КПК додати наступне словосполучення:

«, а також ухвали щодо скарг на постанову про внесення чи відмову у внесенні даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань».

28. Частину 3 ст. 312 КПК викласти у наступній редакції:

«3. Оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора не зупиняє їх виконання, за винятком оскарження вказівок прокурора щодо повідомлення про підозру, кваліфікації кримінального правопорушення та обсяг підозри, складання обвинувального акту або закриття кримінального провадження».

29. Частину 3 ст. 313 КПК доповнити наступним реченням:

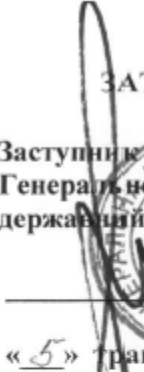
«У разі визнання законними вказівок або доручень прокурора, передбачених частиною 3 ст. 312 цього Кодексу, слідчий має право самостійно відсторонитися від проведення досудового розслідування у цьому кримінальному провадженні».

30. У назві параграфу 3 Глави 26 КПК та статей, а також у відповідних статтях 311-313 КПК після слова «прокурора» додати «, керівника органу досудового розслідування».

Додаток D

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник
Генерального прокурора України
державний радник юстиції 3 класу

 І. Столярчук

«5» травня 2017 року

АКТ / А

щодо можливості впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження «Процесуальна самостійність слідчого, як гарантія всебічного, повного і неупередженого розслідування у кримінальному провадженні» у практичну діяльність органів прокуратури України

Комісією Головного слідчого управління Генеральної прокуратури України у складі: заступника начальника Чолана В.М., начальника управління з розслідування особливо важливих справ Кізя С.М., начальника управління з розслідування злочинів вчинених працівниками органів, які ведуть боротьбу зі злочинністю Хребтака В.Я. та заступника начальника управління наглядової діяльності у кримінальних провадженнях слідчих органів прокуратури Чижевського В.Б., опрацьовано наукові розробки дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального процесу Національного університету "Одеська юридична академія" Кіпера Олега Олександровича за темою «Процесуальна самостійність слідчого як гарантія всебічного, повного й неупередженого розслідування у кримінальному провадженні» (спеціальність 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність), у вигляді наукових статей у фахових виданнях, наукових тез у збірниках наукових праць та інших юридичних джерелах, у яких викладені практичні рекомендації з питань вдосконалення та правильного застосування норм кримінального процесуального законодавства України, що гарантують процесуальну самостійність слідчого у кримінальному провадженні.

За результатами опрацювання комісія вважає, що викладені у дисертаційному дослідженні пропозиції та висновки є слушними, мають необхідний теоретичний рівень і практичну значимість, є науково обґрунтованими та можуть бути рекомендовані для практичного використання у діяльності органів прокуратури при здійсненні досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Заступник начальника
Головного слідчого управління
Генеральної прокуратури України
старший радник юстиції

В. Чолан

Начальник управління
з розслідування особливо важливих справ
Головного слідчого управління
Генеральної прокуратури України
державний радник юстиції 3 класу

С. Кізь

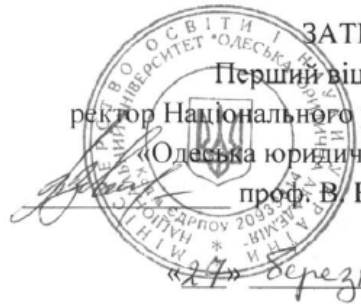
Начальник управління з розслідування
злочинів вчинених працівниками органів,
які ведуть боротьбу зі злочинністю
Головного слідчого управління
Генеральної прокуратури України
старший радник юстиції

В. Хребтак

Заступник начальника управління
наглядової діяльності у кримінальних
провадженнях слідчих органів прокуратури
Головного слідчого управління
Генеральної прокуратури України
старший радник юстиції

В. Чижевський

ЗАТВЕРДЖУЮ»
 Перший віце-президент,
 ректор Національного університету
 «Одеська юридична академія»
 проф. В. В. Завальнюк

«27» березня 2017 р.

АКТ

про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження Кіпера
 Олега Олександровича «Процесуальна самостійність слідчого як гарантія
 всебічного, повного й неупередженого розслідування у кримінальному
 провадженні» в навчальну діяльність
 Національного університету «Одеська юридична академія»

Комісія у складі: голови - Віце-президента, проректора з навчальної роботи Національного університету «Одеська юридична академія», професора М. Р. Аракеляна, членів комісії: директора Інституту кримінальної юстиції, кандидата юридичних наук, доцента В. М. Підгородинського, в.о. завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, доцента І. В. Гловюк, завідувача кафедри криміналістики, доктора юридичних наук, професора В. В. Тішенка, начальника навчально-методичного відділу, кандидата юридичних наук, доцента А.М. Ізовіти, склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Кіпера Олега Олександровича на тему «Процесуальна самостійність слідчого як гарантія всебічного, повного й неупередженого розслідування у кримінальному провадженні» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність використовуються в навчальному процесі - при викладанні дисциплін «Кримінальний процес», спеціальних курсів «Досудове розслідування», «Прийняття кримінально-процесуальних рішень», «Проведення та оформлення процесуальних дій у досудовому провадженні», «Процесуальне керівництво у досудовому провадженні», «Складання процесуальних документів у кримінальному провадженні» та в науково-дослідній роботі студентів.

Так були враховані положення дисертаційного дослідження про необхідність розширити обсяг матеріалу, що викладається в курсі кримінального процесу та зазначених спецкурсах щодо питання процесуальної самостійності слідчого у кримінальному провадженні, урахуванні цієї проблематики при формулюванні тем кваліфікаційних робіт.

Крім того, рекомендовано до використання у навчальному процесі наступні публікації:

1. Кіпер О.О. Щодо сучасного стану процесуальної самостійності слідчого за КПК України 2012 року // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 травня 2015 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 2 / відп.ред.. М.В. Афанасьєва. - Одеса : Юридична література, 2015. - 668 с. - С. 313-315.
2. Кіпер О.О. Процесуальна самостійність слідчого в умовах реформованого кримінального процесуального законодавства України // Вісник прокуратури. - 2015. - № 5 (167). - С. 68-77.
3. Кіпер О.О. Роль процесуальної самостійності слідчого у всебічному, повному й неупередженому розслідуванні кримінального провадження // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. - 2015. - № 3. - С. 145-154.
4. Кіпер О.О. Посилення процесуальної самостійності слідчого як необхідна умова всебічного, повного й неупередженого розслідування // Актуальні проблеми кримінального права та процесу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 12 червня 2015 р.). - Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут МВС України, 2015. - 179 с. - С. 132-135.
5. Кіпер О.О. Зміст процесуальної самостійності слідчого // Теоретичні аспекти організації досудового розслідування : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції м. Харків, 4 грудня 2015 р. - Харків : ХНУВС, 2015. - 508 с. - С. 380-383.
6. Кіпер О.О. Внутрішнє переконання слідчого як підґрунтя його процесуальної самостійності // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держав та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 / Відп. ред.. М.В. Афанасьєва. - Одеса: Юридична література, 2016. - 712 с. - С. 346-349
7. Кіпер О.О. Розширення самостійних повноважень слідчого як основного вияву його процесуальної самостійності // Jurnalul juridic national: teorie și practica. - № 1. - 2017. - С. 138-141. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://iurnaluljuridic.in.ua/archive/2Q17/1/31.pdf>
8. Кіпер О.О. Механізм взаємодії слідчого з прокурором: недоліки та шляхи вдосконалення // Юридичний науковий електронний журнал. - 2017. - № 1. - С. 169-173. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://lsei.org.ua/!_2017Z44.pdf
9. Кіпер О.О. Щодо вдосконалення механізму взаємодії слідчого із керівником органу досудового розслідування // Право і суспільство. - 2017. - №1. - С. 247-251. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://pravoisuspiilstvo.org.ua/archive/2017/1_2017Zpart_2Z57.pdf
10. Кіпер О.О. Щодо класифікації повноважень слідчого у кримінальному провадженні // Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези Всеукраїнської

науково-практичної конференції (Хмельницький, 03 березня 2017 року). - Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2017. - 1068 с. - С. 539-542. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://nadpsu.edu.ua/images/nauka/naukovi_kopierencii/arByuЛЧ\[APP8и 3 03 2017. dbi](http://nadpsu.edu.ua/images/nauka/naukovi_kopierencii/arByuЛЧ[APP8и 3 03 2017. dbi)

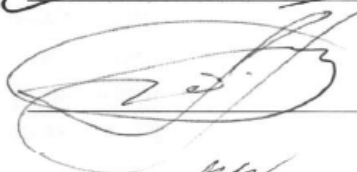
Використання зазначених результатів дозволило детальніше розглянути розділи вищевказаних навчальних курсів, що стосуються процесуальної самостійності слідчого у кримінальному провадженні, проблемні питання та можливості удосконалення на законодавчому рівні.

Голова комісії

М. Р. Аракелян

Члени комісії:

В.М. Підгородинський

А. М. Ізовіта

І. В. Гловюк

В. В. Тіщенко